

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ, НАУКИ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ  
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ  
СТЕФАНИКА

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ФАХОВИЙ МУЗИЧНИЙ КОЛЕДЖ  
ІМЕНІ ДЕНИСА СІЧИНСЬКОГО

**УКРАЇНСЬКА МОВА**

(ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ)

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК**

**м. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК**

**2021**

**УДК 81.1**

**ББК 81.0 – 93**

Іванишин Н. Я. Українська мова (для студентів закладів фахової передвищої освіти) : навчальний посібник. Івано-Франківськ : Голіней О. М., 2021. 209 с.

У навчальному посібнику подано плани практичних занять, запитання для самоперевірки, вправи і завдання, що передбачають закріплення теоретичних знань з української мови, зразки підсумкової контрольної роботи та короткий термінологічний словник складних для написання музичних термінів.

Для студентів закладів фахової передвищої освіти.

**Рекомендовано до друку цикловою комісією гуманітарних і соціально-економічних дисциплін Івано-Франківського фахового музичного**

**коледжу імені Дениса Січинського**

**(протокол № 4 від 11 листопада 2020 року)**

**та**

**методичною радою Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол №9 від 14 червня 2021 року)**

**Рецензенти:**

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Стефурак Р. І.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Венгринюк М. І.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та філології, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Коледжу ПВНЗ Університету Короля Данила Варварук І. В.

## ЗМІСТ

<b>Вступ</b> .....	5
<b>Програма навчальної дисципліни</b> .....	13
<b>Семестр I.</b>	
<b>Лекція 1. Вступ.</b> Мовлення як предмет стилістики і культури мовлення. Два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і комунікативно доцільне (змістовність, логічність, точність, виразність, доречність).....	17
<b>Практичне заняття 1-2.</b> Фонетика. Загальна характеристика звукового складу мови. Норми вимови. Правила переносу слів.....	26
<b>Практичне заняття 3.</b> Алфавіт. Співвідношення звуків і букв.....	32
<b>Практичне заняття 4-5.</b> Орфоепія. Норми вимови. Основні випадки уподібнення приголосних звуків.....	38
<b>Практичне заняття 6.</b> Склад. Наголос.....	44
<b>Практичне заняття 7.</b> Лексикологія. Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова. Пряме та переносне значення слова.....	49
<b>Практичне заняття 8-9.</b> Омоніми. Синоніми. Антоніми. Пароніми.....	55
<b>Практичне заняття 10.</b> Лексика української мови за походженням. Власне українська лексика. Лексичні запозичення з інших мов.....	64
<b>Практичне заняття 11.</b> Загальноживані слова. Професійна, діалектна, розмовна лексика. Терміни. Застарілі й нові слова (неологізми). Нейтральна й емоційно забарвлена лексика.....	69
<b>Практичне заняття 12.</b> Фразеологія. Поняття про фразеологізми.....	78
<b>Практичне заняття 13.</b> Будова слова. Спільнокореневі слова й форми того самого слова.....	84
<b>Практичне заняття 14-15.</b> Словотвір. Основні способи словотворення.....	93
<b>Практичне заняття 16.</b> Контрольна робота. Тематична атестація.....	100
<b>Семестр II</b>	
<b>Практичне заняття 1.</b> Орфографія. Спрощення в групах приголосних.....	103

<b>Практичне заняття 2. Основні випадки чергування У/В, І/Й.....</b>	<b>109</b>
<b>Практичне заняття 3. Правопис слів із ненаголошеними голосними Е, И, О у коренях слів.....</b>	<b>115</b>
<b>Практичне заняття 4-5. Складні випадки правопису м'якого знака, апострофа, буквосполучень ЙО, БО.....</b>	<b>122</b>
<b>Практичне заняття 6. Правопис слів із подвоєнням і подовженням приголосних звуків.....</b>	<b>130</b>
<b>Практичне заняття 7. Правопис префіксів і суфіксів.....</b>	<b>137</b>
<b>Практичне заняття 8. Складні випадки правопису слів із чергуванням приголосних звуків.....</b>	<b>144</b>
<b>Практичне заняття 9. Складні випадки правопису великої букви.....</b>	<b>151</b>
<b>Практичне заняття 10-11. Правопис слів іншомовного походження.....</b>	<b>157</b>
<b>Практичне заняття 12-13. Написання найпоширеніших складних слів разом і через дефіс. Правопис складноскорочених слів.....</b>	<b>163</b>
<b>Практичне заняття 14-15. Правопис відмінкових закінчень іменників, прикметників.....</b>	<b>169</b>
<b>Практичне заняття 16. Правопис Н та НН у прикметниках і дієприкметниках.....</b>	<b>176</b>
<b>Практичне заняття 17-18. НЕ з різними частинами мови.....</b>	<b>181</b>
<b>Практичне заняття 19-20. Підсумкове заняття. Контрольна робота.....</b>	<b>188</b>
<b>Тексти диктантів.....</b>	<b>190</b>
<b>Найпоширеніші орфограми в музичних термінах.....</b>	<b>196</b>
<b>Список використаної літератури.....</b>	<b>199</b>

## ВСТУП

Дисципліна «Українська мова» належить до обов'язкових в навчальних планах закладів фахової передвищої освіти, адже її мета — не тільки підготувати висококваліфікованих фахівців, які досконало володіють державною мовою в її усному та писемному виявах, а й спричинитися до становлення високодуховного, національно зорієнтованого світогляду студентів, стати запорукою професійної кар'єри, передосновою фахової компетенції.

Навчальний посібник сформовано на основі програми «Українська мова», яка базується на Законі «Про загальну середню освіту», Державному стандарті базової і повної загальної освіти та Програмі для загальноосвітніх навчальних закладів «Українська мова» (Шелехова Г.Т., Тихоша В.І., Новосьолова В.І. та ін., за ред. Скуратівського Л.В.).

У запропонованому навчальному посібнику подано плани практичних занять із даної дисципліни, перелік питань для самоперевірки, завдання для самостійної та аудиторної роботи, тестові завдання (які будуть корисними при підготовці до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання), тексти диктантів на музичну тематику та перелік музичних термінів, які характеризуються труднощами в написанні, список рекомендованої літератури.

У результаті вивчення курсу студенти повинні вміти дефініціювати основні поняття курсу; послуговуватися всім лексичним багатством української мови, добирати синоніми, антоніми, фразеологізми тощо; стилістично правильно формулювати власну думку, практично застосовувати знання про норми літературної мови; розрізняти й застосовувати в практичній діяльності різні види й форми спілкування; правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовної культури.

Проблема навчання української мови та методики її викладання неодноразово ставали предметом наукових зацікавлень лінгвістів. Актуальні питання функціонування української мови потрапляли й потрапляють в поле зору багатьох науковців. Так, професорка К. Городенська впродовж 2015-2018 рр. опублікувала в журналі «Українська мова й література в школах України» серію статей на тему «Українське слово у вимірах сьогодення (рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів)». Професорка С. Єрмоленко видала ряд праць стосовно правильного слововживання («Культура української мови. Довідник» (1990), «Словник епітетів української мови» (1998), «Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів» (2001), «Літературна норма і мовна практика» (2013)). Проблеми сучасної української мови активно вирішують автори численних підручників та посібників (О. Глазова, С. Головащук, М. Голянич, А. Грищенко, А. Коваль, Л. Мацько, М. Плющ, О. Пономарів, Н. Тоцька, В. Ужченко, С. Шевчук, Н. Шкурятяна, К. Шульжук, І. Ющук тощо). Акцентуємо, що в 2019 році побачила світ оновлена версія українського правопису, рекомендована Інститутами мовознавства та української мови НАН України (Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. К. : Наукова думка, 2019. 288 с.), у якій подано найновіші зміни, висвітлено найактуальніші проблеми функціонування мови.

Чимало розробок присвячені проблемі методики викладання української мови, зокрема дидактичним основам навчання мови; традиційним та інноваційним методам і прийомам навчання української мови; урокові як основній формі організації навчально-виховного процесу та його типам; методиці вивчення основних питань курсу мови (фонетики, лексики, будови слова і словотвору, морфології, синтаксису, культури мовлення); із позакласною роботою з української мови в закладах фахової передвищої освіти. Звичайно, ідеться насамперед про підручники та навчальні посібники (Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови. Навчально-методичний посібник. Львів, 2018. 202 с.; Онукевич Т. Г.,

Пентилюк М. Методика навчання української мови у таблицях і схемах: навч. посіб. Київ: «Ленвіт», 2006. 134 с.; Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2005. 250 с.; Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах; за ред. М. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2009. 400 с.; Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М.І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2015. 320 с. тощо).

Не можна оминати й науково-методичні розробки, присвячені опрацюванню якоїсь однієї проблеми. Так, П. Білоусенко акцентує на проблемно-ситуативних завданнях на уроках української мови; Н. Бутенко досліджує комунікативні процеси в навчанні; Л. Варзацька працює над інтегрованими уроками рідної мови та мовлення, формуванням оргдіяльнісних умінь у старшокласників; Г. Ващенко досліджує загальні методи навчання; І. Дичківська розглядає інноваційні педагогічні технології; предметом зацікавлень М. Духовної став кабінет української мови у середньому і вищому навчальному закладі; І. Кочан та Н. Захлюпана вивчають українську лінгводидактику в іменах; О. Когут акцентує на інноваційних технологіях навчання української мови; О. Семенов досліджує ефективні технології навчання у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців тощо.

Вивчення та аналіз навчально-методичного наповнення викладання української мови дали змогу виявити такі *суперечності*, зокрема, між:

➤ підвищенням вимог закладів фахової передвищої освіти до якості викладання української мови та недостатньою кількістю методичних розробок, які б акцентували на компетентнісний підхід та студентоцентризм;

➤ насиченістю інформацією уроків української мови та відсутністю структурованих, логічно побудованих рекомендацій, які б формували комунікативні компетентності і водночас сприяли підготовці студентів до підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання;

➤ ущільненням кількості годин викладання української мови в закладах фахової передвищої освіти та великим обсягом інформації, яку потрібно вивчити чи повторити за невеликий проміжок часу.

**Актуальність роботи** визначається потребою сучасного освітнього процесу в розробці для студентів закладів фахової передвищої освіти рекомендацій щодо проведення практичних занять з української мови, спрямованих на те, щоб:

➤ виховати свідоме прагнення до вивчення української мови; виробити у студентів компетенції комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях;

➤ ознайомити студентів закладів фахової передвищої освіти з мовною системою як основою для формування мовних умінь і навичок — орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних;

➤ сформувати духовний мовосвіт студентів, цілісні світоглядні уявлення, загальнолюдські ціннісні орієнтири, тобто залучити через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому.

Отже, існувала потреба в написанні навчального посібника для студентів закладів фахової передвищої освіти з курсу “Українська мова”, який би допоміг кожному викладачеві зосередити увагу на необхідності компетентнісного та студентоцентричного підходу при викладанні, завдяки якому студенти змогли б отримати не просто знання з відповідного предмету як такі, а й розуміння того, чого можна досягнути, маючи ці знання. Це власне і зумовлює актуальність нашої роботи.

**Новизна посібника** полягає в тому, що в ньому здійснено комплексний підхід до закладених у програмі тем; дотримано принципів наступності, коли вже отримані на попередніх заняттях знання органічно вплітаються в необхідну для вивчення нову інформацію; запропоновано для узагальнення та закріплення матеріал, що актуалізує фахову сферу (дібрано приклади слів, словосполучень, речень, що стосуються музичного мистецтва, запропоновано словник термінів, що характеризуються труднощами в написанні, тобто реалізовано під час викладання міжпредметні зв’язки); акцентовано на цікавих завданнях з відповідних тем, розробці тестів, що мали б



полегшити підготовку до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання, списку рекомендованих джерел.

**Практичне значення** полягає в тому, що матеріали посібника можуть використовуватися для проведення лекцій та практичних занять з української мови у закладах фахової передвищої освіти, загальноосвітніх та спеціалізованих школах та ліцеях. Навчально-методичний посібник буде корисним для учителів-словесників, викладачів, студентів (учнів) та всіх, хто прагне бути грамотним та цікавиться рідною мовою.

*Апрбація методичних рекомендацій із вказаної дисципліни в закладах фахової передвищої освіти (Івано-Франківський фаховий музичний коледж ім. Д.Січинського, Коледж Університету Короля Данила, Фаховий коледж електронних приладів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу) забезпечувала:*

- закріплення теоретичного матеріалу;
- підвищення загальної освіченості молодого громадянина України;
- розширення культурно-пізнавальних інтересів студентів, спонукання до самореалізації фахівців;
- виховання національно свідомого громадянина України, що вільно володіє й послуговується в приватній та фаховій сферах державною мовою;
- формування навичок оптимальної мовної поведінки у професійній сфері, що передбачає вміле використання мовних засобів, оволодіння культурою мови, засвоєння лексики і термінології рідної мови, якісну підготовку до зовнішнього незалежного оцінювання.

**Матеріали навчального посібника** у процесі вивчення студентами курсу «Українська мова» сприяли набуттю таких компетентностей:

- 1) зацікавлення студентів рідною мовою, виховання в них свідомого прагнення до вивчення державної мови як основної ознаки етносу;

2) вироблення вміння коректного, комунікативно виправданого використання засобів рідної мови в різних життєвих ситуаціях;

3) формування орфоепічних, граматичних, лексичних, правописних, стилістичних навичок як результат ознайомлення з мовною системою;

4) сприяння національному самоусвідомленню та стійкому відчуттю належності до європейської спільноти;

5) вивчення української мови в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках;

6) розвиток творчих і комунікативних здібностей учнів, їхнього самостійного і критичного мислення, культури полеміки, вміння аргументовано доводити власну думку;

7) формування духовного світу студентів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому.

У результаті вивчення курсу «Українська мова» *студенти знають:*

➤ основні етапи розвитку (періодизацію) української мови, риси, що вирізняють українську мову з-поміж інших слов'янських;

➤ мовлення як предмет стилістики і культури мовлення, два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і комунікативно доцільне (змістовність, логічність, точність, виразність, доречність);

➤ фонетичну систему української мови: алфавіт, співвідношення звуків і букв; правила наголошування та складоподілу;

➤ особливості української мови на лексичному рівні: лексичне значення слова; багатозначні й однозначні слова; пряме та переносне значення слова; омоніми, антоніми, пароніми, синоніми; власне українські та запозичені слова; терміни;

➤ фразеологію рідної мови;

➤ будову слова та словотвір;

➤ українську орфографію;

➤ особливості української мови на граматичному рівні (морфологію та синтаксис);

- стилістичні параметри рідної мови.

***Після засвоєння курсу студенти уміють:***

- визначати стилі мовлення, застосовувати на практиці знання про мовні норми, зауважувати у своєму мовленні, у мовленні колег, ЗМІ порушення норм культури мовлення, диференціювати і виправляти їх;
  - розташовувати слова за алфавітом, правильно їх наголошувати та вимовляти відповідно до орфоепічних норм;
  - пояснювати лексичне значення слова, добирати до слів синоніми й антоніми й використовувати їх; уживати слова в переносному значенні; знаходити в тексті й доречно використовувати в мовленні вивчені групи слів за значенням (омоніми, синоніми, антоніми, пароніми);
  - пояснювати значення фразеологізмів, правильно й комунікативно доцільно використовувати їх у мовленні; добирати синонімічні й антонімічні стійкі сполуки слів;
  - визначати значущі частини слова й закінчення; розрізняти спільнокореневі слова й форми слів; визначати спосіб словотворення;
  - розпізнавати вивчені орфограми; правильно писати слова за вивченими орфограмами; знаходити й виправляти орфографічні помилки;
  - розпізнавати частини мови, правильно використовувати їх у процесі мовлення;
  - розпізнавати словосполучення й речення; визначати структуру простого речення; просте й складне речення; сурядний, підрядний та безсполучниковий зв'язок між частинами складного речення; бачити пунктограми та правильно розставляти розділові знаки;
  - розпізнавати стилі мовлення; визначати особливості кожного з них; користуватися різноманітними виражальними засобами української мови в процесі спілкування для оптимального досягнення мети спілкування;

➤ користуватися довідниковими джерелами, зокрема енциклопедіями, словниками, електронними ресурсами.

*Для забезпечення належного результату, продемонстрованого в уміннях та знаннях, набутих компетентностях, кожен студент повинен дотримуватися таких вимог:*

➤ сумлінна підготовка до заняття;  
➤ ознайомлення з темою заняття;  
➤ вивчення конспекту лекцій, який допоможе студентові зорієнтуватися в навчальному матеріалі, звернути увагу на проблемні питання й завдання, запропоновані викладачем, на значення нових термінів, рекомендовані наукові джерела;

➤ тезовий письмовий запис проаналізованого матеріалу (він повинен бути стислим, добре структурованим і читабельним), який допоможе студентові швидко відновити вивчену попередньо інформацію в потрібний момент;

➤ виконання вправ та завдань для закріплення вивченого матеріалу;

➤ опрацювання завдань для самоконтролю, які охоплюють ключові питання теми;

➤ логічна, чітка відповідь студента на занятті є результатом оволодіння нормами літературної мови та намаганням висловлювати власні думки правильно і послідовно;

➤ формування питань, які є складними чи видаються незрозумілими для самостійного опрацювання студентом.

Таким чином, запропонований компетентнісний підхід у вивченні української мови в закладах фахової передвищої освіти сприятиме засвоєнню студентами не тільки окремих знань, умінь з дисципліни, а й оволодіння необхідними освітніми компетентностями для успішної самореалізації. Результатом такої взаємодії стане випускник як успішний громадянин незалежно від соціально-політичних, економічних змін у суспільстві чи світі.

## Програма навчальної дисципліни

№ п/п	Теми Семестр 1	усього	поб.	
			практич./лек	сам.роб.
1.	<b>Вступ.</b> Мовлення як предмет стилістики і культури мовлення. Два рівні володіння українською літературною мовою: мовлення правильне (норми літературної мови) і комунікативно доцільне (змістовність, логічність, точність, виразність, доречність).	4	2 лек	2
2.	<b>Фонетика.</b> Загальна характеристика звукового складу мови. Норми вимови. Правила переносу слів.	6	4	2
3.	Алфавіт. Співвідношення звуків і букв.	4	2	2
4.	<b>Орфоенія.</b> Норми вимови. Основні випадки уподібнення приголосних звуків.	6	4	2
5.	Склад. Наголос.	2	2	
6.	<b>Лексикологія.</b> Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова. Пряме та переносне значення слова.	4	2	2
7.	Омоніми. Синоніми. Антоніми. Пароніми.	5	4	1
8.	Лексика української мови за походженням. Власне українська лексика. Лексичні запозичення з інших мов.	3	2	1
9.	Загальноживані слова. Професійна, діалектна, розмовна лексика. Терміни. Застарілі й нові слова (неологізми). Нейтральна й емоційно забарвлена лексика.	3	2	1
10.	<b>Фразеологія.</b> Поняття про фразеологізми.	4	2	2
11.	<b>Будова слова.</b> Спільнокореневі слова й форми того самого слова.	4	2	2
12.	<b>Словотвір.</b> Основні способи словотворення.	5	4	1
13.	<b>Контрольна робота. Тематична атестація.</b>	2	2	
	<b>Теми Семестр 2</b>			
1.	<b>Орфографія.</b> Спрощення в групах приголосних.	4	2	2
2.	Основні випадки чергування У/В, І/Й.	2	2	
3.	Правопис слів із ненаголошеними голосними Е, И, О у коренях слів.	3	2	1
4.	Складні випадки правопису м'якого знака, апострофа, буквосполучень ЙО, БО.	5	4	1

5.	Правопис слів із подвоєнням і подовженням приголосних звуків.	3	2	1
6.	Правопис префіксів і суфіксів.	3	2	1
7.	Складні випадки правопису слів із чергуванням приголосних звуків.	3	2	1
8.	Складні випадки правопису великої букви.	3	2	1
9.	Правопис слів іншомовного походження.	5	4	1
10.	Написання найпоширеніших складних слів разом і через дефіс. Правопис складноскорочених слів.	5	4	1
11.	Правопис відмінкових закінчень іменників, прикметників.	4	4	
12.	Правопис Н та НН у прикметниках і дієприкметниках.	3	2	1
13.	НЕ з різними частинами мови.	4	4	
14.	Підсумкове заняття. <b>Контрольна робота. Тематична атестація.</b>	2	4	
	<b>Теми Семестр 3</b>			
1.	<b>Морфологія як розділ мовознавства. Морфологічні ознаки та синтаксична роль іменників української мови.</b>	2	2	
2.	Відмінювання іменників.	4	2	2
3.	<b>Морфологічні ознаки та синтаксична роль прикметників української мови.</b> Ступені порівняння прикметників. Правопис прикметникових суфіксів.	2	2	
4.	<b>Числівник.</b> Розряди числівників за значенням, граматичними ознаками і будовою. Позначення часу.	3	2	1
5.	Відмінювання числівника. Зв'язок числівника з іменником.	3	2	1
6.	<b>Морфологічні ознаки та синтаксична роль займенників української мови.</b> Розряди займенників за значенням. Відмінювання займенників. Правопис займенників.	2	2	
7.	<b>Морфологічні ознаки та синтаксична роль дієслів української мови.</b> Форми дієслова. Вид дієслова.	2	2	
8.	Способи дієслова. Дієвідміни дієслів. Чергування приголосних при дієвідмінюванні. Складні випадки дієслівного керування в українській мові.	2	2	

9.	Дієприкметник як форма дієслова. Активні та пасивні дієприкметники. Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот та розділові знаки при ньому. Безособові форми на –но, -то.	2	2	
10	Дієприслівник як форма дієслова. Дієприслівниковий зворот та одиничний дієприслівник. Розділові знаки при дієприслівниковому звороті та одиничному дієприслівнику.	2	2	
11.	<b>Прислівник.</b> Розряди прислівників за значенням та їх синтаксична роль. Ступені порівняння прислівників. Правопис прислівників.	2	2	
12.	<b>Службові частини мови. Прийменник.</b> Групи прийменників за походженням та будовою. Зв'язок прийменника з непрямыми відмінками іменника.	2	2	
13	<b>Службові частини мови. Сполучник.</b> Групи сполучників за значенням, будовою та вживанням. Сполучники й однозвучні слова.	3	2	1
14.	<b>Службові частини мови. Частка.</b> Групи часток за значенням і вживанням. Правопис часток. Вигук як окрема частина мови. Групи вигуків. Правопис вигуків.	3	2	1
15.	<b>Загальна морфологія. Контрольна робота.</b>	2	2	
16	Розвиток зв'язного мовлення. Твір.	2	2	
	<b>Теми Семестр 4</b>			
1.	<b>Синтаксис як розділ мовознавства.</b> Словосполучення. Типові помилки в будові словосполучень.	2	2	
2.	<b>Головні члени речення.</b> Простий та складений підмет. Типи присудка.	4	2	2
3.	<b>Другорядні члени речення</b> (означення, додаток, обставина).	3	2	1
4	<b>Класифікація речень.</b> Односкладні речення та їх типи.	3	2	1
5.	<b>Ускладнене речення.</b> Типи ускладнень. Однорідні члени речення.	3	2	1
6	Однорідні й неоднорідні означення. Двокрапка й тире при однорідних членах речення з узагальнювальним словом.	3	2	1
7.	Відокремлені члени речення. Відокремлення додатків та обставин.	3	2	1
8.	Відокремлення означень та прикладок.	2	2	

<b>9.</b>	Вставні і вставлені слова, словосполучення і речення. Звертання.	4	2	2
<b>10.</b>	Розділові знаки в простому реченні (повторення). Контрольна робота.	2	2	
<b>11.</b>	<b>Складне речення. Розділові знаки в складносурядних реченнях.</b>	3	2	1
<b>12.</b>	<b>Складне речення. Типи складнопідрядних речень.</b>	3	2	1
<b>13.</b>	<b>Безсполучникове складне речення. Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.</b>	3	2	1
<b>14.</b>	<b>Складне речення з різними видами зв'язку.</b>	2	2	
<b>15.</b>	Синтаксис складного речення (повторення). Контрольна робота.	2	2	
<b>16.</b>	<b>Пряма мова. Розділові знаки при прямій мові. Цитата як різновид прямої мови.</b>	2	2	
<b>17.</b>	Підсумкове заняття. Контрольна робота.	2	2	
	<b>УСЬОГО</b>		<b>140</b>	

**Підсумковий контроль – державна підсумкова атестація.**



## СЕМЕСТР I

### ЛЕКЦІЙНЕ ЗАНЯТТЯ №1

#### **ВСТУП. МОВЛЕННЯ ЯК ПРЕДМЕТ СТИЛІСТИКИ І КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ. ДВА РІВНІ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ЛІТЕРАТУРНОЮ МОВОЮ: МОВЛЕННЯ ПРАВИЛЬНЕ (НОРМИ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ) І КОМУНІКАТИВНО ДОЦІЛЬНЕ (ЗМІСТОВНІСТЬ, ЛОГІЧНІСТЬ, ТОЧНІСТЬ, ВИРАЗНІСТЬ, ДОРЕЧНІСТЬ)**

1. Загальне поняття про мову, мовлення і мовну культуру.
2. Мова і суспільство. Функції мови.
3. Комунікативні ознаки культури мовлення.
4. Поняття про літературну мову.
5. Мовна норма. Типи мовних норм.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Дайте визначення мови, мовлення й мовної культури.
2. Розкрийте взаємозв'язок мови й суспільства.
3. Назвіть та охарактеризуйте основні функції мови.
4. Що входить в поняття «національна мова»?
5. Що таке літературна мова та яка її роль у суспільному житті?
6. Назвіть основні ознаки літературної мови.
7. Назвіть типи мовних норм та наведіть приклади їх порушень.
8. Який художній текст є першим твором нової української літературної мови?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Розгляньте таблицю. Прокоментуйте параметри, за якими відбувається розрізнення мови і мовлення. Обґрунтуйте теоретичний матеріал прикладами.

Мова	Мовлення
------	----------

Загальне явище, абстрактне, об'єктивне	Конкретне явище, індивідуальне, суб'єктивне
Статична, довговічна, усталена	Динамічне, випадкове, унікальне
Психічне явище	Психофізичне явище
Нелінійна, має ієрархічну будову	Лінійне, розгортається в часі

**Завдання 2.** Запишіть у таблицю відомі вам функції мови, охарактеризуйте їх. Наведіть фрагменти усного чи писемного мовлення, де ці функції реалізуються.

Приклад:

Функції мови	У чому полягає?
Комунікативна	Мова є основним засобом спілкування

**Завдання 3.** Розгляньте текстові сегменти. З'ясуйте, яка функція (функції) мови в них реалізовані.

**3.1.** Дзвенять у відрах крижані кружальця.

Село в снігах, і стежка ані руш.

Старенька груша дихає на пальці,

їй, певно, сніться повні жмені груш (Л. Костенко).

**3.2.** Рученьки терпнуть, злипаються віченьки,

Пальці від втоми тремтять,

Біля комп'ютера з ранку до ніченьки, —

Цифри в очах миготять! (З журналу).

**3.3.** Рученьки терпнуть, злипаються віченьки,

Боже, чи довго тягти?

З раннього ранку до пізньої ніченьки

Голкою денно верти (П. Грабовський).

**3.4.** — Романе Степановичу, слава Україні!

— Героям слава!

— Вибачте, що турбую так рано, але у нас НП.

— Ага-х, — видихнув у трубку Колодюк. — Секунду, я трохи очуняю. Що там у тебе?

— Зник Орест Хома.

— Прошу? Що ти сказав?

— Зник Орест Хома. Нічний охоронник з лабораторії доповідає, що з приміщення фізик не виходив і машину, щоб додому доправити, вони йому не викликали. Я дав розпорядження перевернути в тій лабораторії все догори дригом. Але там приміщення не надто велике, щоб можна було десь заховатись, хоча б для жарту дурного. Хто знає, що цим геніям-вченим зайде в голову... (П. Масляк).

**3.5.** Небесний Отче, Твоїй невимовній доброті і ласкавості вручаємо діточок, що ними Ти зволив нас поблагословити. Ти, Боже, створив тіла дітей в лоні матері й сотворив безсмертними їхні душі. Твій Син, Господь наш Ісус Христос, відкупив їх Своєю найдорожчою Кров'ю, а Святий Дух освятив їх у святій Тайні Хрещення. Ти, Боже, зажадаєш від нас на страшному суді звіту за душі наших дітей; ми це знаємо й відчуваємо увесь тягар відповідальності за них. Тому молимо Тебе, Предвічний Отче, подай нам світло, силу й терпеливість, щоб ми могли виховати дітей згідно з Твоєю волею. Наділи нас, найліпший Отче, ласкою вміти оберігати невинність наших дітей, учити їх власним добрим прикладом, дбати за їхнє духовне й тілесне добро. Нарешті, дай нам, Боже, щоб ми разом із нашими дітьми славили Тебе колись у Небесному Царстві. Амінь.

**3.6.** «Що? Говоріть голосніше! Я вас погано чую!» — в саме вухо пульсує психоделічний клік Клави. «Свою думку! Не бачу сенсу!!!» — верещу я і кидаю слухавку, забуваючи в розгубленні надати голосу переможних інтонацій. «Нема нічого сумнішого, — писав Селінджер, — ніж коли кажеш у слухавку: я тебе кохаю, а по той бік дроту кричать: що—о? що ти скза—а—ав? я не чу—ую!» (Ю. Іздрик).

**3.7.** Серед його пацієнтів — не лише сарненчани, а й жителі Донецької, Миколаївської, Київської, Луганської областей. Шукали

дім пасічника на околиці поліського міста громадяни США, Канади, Польщі Німеччини... Приїжджають до нього хворі екземою, туберкульозом, із виразками шлунка, гастритами та багатьма іншими недугами. Проте основна його, так би мовити, спеціалізація — опіки. Ті результати, яких досягає сільський пасічник у їх лікуванні, впору визначити як «очевидне—неймовірне» (З газети).

**3.8. ФУНКЦІЇ МОВИ** (від лат. *functio* — виконання, здійснення) — призначення, роль, завдання, що їх виконує мова в сусп. вжитку. Основна, визначальна Ф. м. — комунікативна. Мова виникла з потреб комунікації, і вся її організація підпорядкована цим потребам. Комунікативна функція є важливим чинником розвитку мови. Напр., фонет. процеси уподібнення і розподібнення відбуваються не безвідносно до будь-яких умов, а тому, що полегшують вимову слова (асиміляція) або його сприйняття (дисиміляція), тобто діють на користь мовця або його слухача — учасників комунікації (Зі словника).

**Завдання 4.** Пригадайте, у яких двох формах існує літературна мова. Назвіть ознаки кожної форми. Результати запишіть у вигляді таблиці.

Усна форма	Писемна форма

**Завдання 5.** Відредагуйте речення.

Більша половина студентів (біля 40 чоловік) склали залік на протязі дня. На святкування Дня факультета, яке розпочалося рівно о шістнадцять тридцять, прийшло багато бувших випускників. Не дивлячись на пізній час, студенти продовжували вчити все те, що пропустили на протязі семестру. У цьому поштовому відділенні можна оформити підписку на журнали. У програмі святкування передбачено наступні міроприємства: декламування віршів, битва хорів, проголошування наукових доповідей. Давайте поговоримо по душам.

**Завдання 6.** Запишіть речення, усуваючи порушення пунктуаційних норм.

**6.1.** Не посилай прокляття на вітер, вони повернуться до тебе. Пожалів вовк кобилу, залишив тільки хвіст та гриву. Любов, як дерево; вона виростає сама собою і нерідко продовжує зеленіти і цвісти навіть на руїнах, нашого серця. І досі сниться – вийшла з хати веселя сміючись мати. Неук має велику перевагу над освіченою людиною; він завжди, задоволений собою. Така свіжість у голові; жодної думки. Можна все на світі вибирати сину, вибрати не можна тільки — Батьківщину. Крізь вікна книг свободи, світло ллється, майбутнього видніє далина.

**6.2.** Ген килим витканий із птиць летить над полем. Отак замучений до краю тебе голублю і жалю. Осяяні місяцем гори блищать осріблені місяць сосни шумлять. І давня казка, вічно мила зринає крізь хвилястий спів. Вийди кохана працюю зморена хоч на хвилиночку в гай. Кілька нот, схожих на весняні прозорі крижини звучали й звучали в кімнаті. Лиш народи явлені у Слові достойно жити можуть на землі. Рану завдану вітчизні кожен з нас відчуває в глибині свого серця. Часто сила це слабкість доведена до кінця. Над луками залитими квітневою повинню холонув оранжевий вечір зануривши в мілкі прибережки далеке полум'я хмар.

**Завдання 7.** Виправте і запишіть словосполучення.

Зупинка по вимозі, по вашому проханню, по особистим причинам, фахівець по лінгвістиці, контрольна робота по лексикології, дослідження по філології, пливти по течії, добрий по характеру, по свідченню очевидців, по алфавіту, по замовленню установи, піти по хліб, з березня по травень, по коліна у воді, видно по очах, робота не по силам, прийшлося по смаку, по закінченні інституту, родич по матері, ім'я по-батькові, побігти по лікаря.

## ***Тестові завдання для самоперевірки***

### ***1. У якому рядку наведено правильне визначення державної мови?***

- А** сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації для забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері
- Б** сукупність довільно відтворюваних, загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок
- В** вища форма загальнонародної національної мови, яка характеризується унормованою граматичною організацією, розвиненою системою стилів, що обслуговує різні сфери суспільної діяльності людей
- Г** закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, у закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформації

### ***2. Виберіть рядок, де наведено правильне визначення мовного стилю:***

- А** сукупність мовних засобів вираження, зумовлених змістом і метою висловлювання
- Б** кількісно обмежена група лексики, яка використовується тільки на певній території країни
- В** різновид мови, що застосовується для офіційно-ділового спілкування у виробничій діяльності
- Г** писемна форма мовлення, призначена для регулювання стандартних ситуацій життєдіяльності людей

### ***3. Які стилі належать до основних функціональних стилів української мови?***

- А** офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, розмовний, художній
- Б** офіційно-діловий, науковий, епістолярний, розмовний, художній

**В** офіційно-діловий, науковий, епістолярний, розмовний, церковний  
**Г** офіційно-діловий, науковий, розмовний, художній

**4. Для якого функціонального стилю української мови характерні такі ознаки: велика кількість наукової термінології, абстрактні, переважно іношомовні слова, таблиці, схеми, діаграми тощо?**

- А** художній
- Б** офіційно-діловий
- В** розмовний
- Г** науковий

**5. Які норми української мови регулюють побудову словосполучень та речень?**

- А** орфографічні
- Б** синтаксичні
- В** морфологічні
- Г** орфоепічні

**6. Які норми української мови регулюють правильність наголошування та інтонуювання?**

- А** орфоепічні
- Б** фразеологічні
- В** лексичні
- Г** акцентуаційні

**7. Яка норма української мови порушена у словах: фейерверк, деригент, ансамбель, театр, фортеп'яно, оркестрування?**

- А** акцентуаційна
- Б** пунктуаційна
- В** морфологічна
- Г** орфографічна

**8. У якому рядку наведено правильне визначення літературної мови?**

**А** вища форма загальнонародної національної мови, яка характеризується унормованою граматичною організацією, розвиненою системою стилів, що обслуговує різні сфери суспільної діяльності людей

**Б** сукупність довільно відтворюваних, загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об'єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок

**В** сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері для забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері

**Г** закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, у закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформації

**9. У якому варіанті правильно перелічено складові частини загальнонародної національної мови?**

**А** індивідуальне мовлення, діалекти, жаргони, усна і писемна форми мови

**Б** національна мова, діалекти, жаргони, писемне і усне мовлення

**В** державна мова, діалекти, жаргони, ненормативна лексика

**Г** літературна мова, територіальні й соціальні діалекти

**10. Які ознаки характеризують комунікативно доцільне володіння українською літературною мовою?**

**А** правильність, логічність, точність, виразність, гучність

**Б** змістовність, логічність, точність, виразність, доречність

**В** змістовність, логічність, нормативність, виразність

**Г** технічність, логічність, точність, доречність



**11. Яка ознака комунікативно доцільного мовлення порушена у словосполученні страшенно гарна погода?**

- А** нормативність
- Б** змістовність
- В** логічність
- Г** точність

**12. Що таке культура мовлення?**

- А** кількісно обмежена група лексики, яка використовується тільки на певній території країни
- Б** закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, у закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформації
- В** володіння мовними нормами літературної мови, вміння користуватися всіма її засобами залежно від умов спілкування, мети і змісту мовлення
- Г** змістовність, логічність, точність, виразність, доречність мовлення

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1-2

### ***ФОНЕТИКА. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВУКОВОГО СКЛАДУ МОВИ. НОРМИ ВИМОВИ. ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛОВА***

1. Фонетика як наука.
2. Загальне поняття про фонетичну систему української мови.
3. Звук і буква. Загальна класифікація звуків.
4. Основні норми вимови голосних і приголосних.
5. Правила переносу слів.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Дайте визначення фонетики.
2. Що таке звук мовлення?
3. Що таке буква?
4. На які дві групи поділяються звуки української мови?
5. Назвіть усі голосні звуки.
6. Охарактеризуйте приголосні звуки української мови.
7. З'ясуйте, як класифікують приголосні в українській мові.
8. Які звуки належать до сонорних?
9. Назвіть усі приголосні, що утворюють пари за дзвінкістю / глухістю.
10. Який глухий приголосний звук не має дзвінкого відповідника?
11. Які звуки можуть бути м'якими / пом'якшеними?
12. Назвіть усі шиплячі приголосні.

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Запишіть фонетичною транскрипцією слова. Вкажіть ті, у яких кількість букв і звуків однакова.

**1.1.** Автор, колектив, щільний, атом, сюжет, сидіти, в'юнитися, під'юджувати, слов'яни, студент, розійтись, уральський, щавель, святковий, дифтонг, колекція, кошени, янтарний, без'язикий, парусник, очерет, яблунька.

**1.2.** Міфологія, дит'ясла, роз'єднаний, ребро, яскравий, щедрівка, вівчар, сміливий, близький, їздити, юність, краєвид, голослівний, дебют, кювет, грамотій, чорнявенький, цокольний, корисний, їсти, нектар, нещадний, їжачок, березень.

**Завдання 2.** Прочитайте текст. Випишіть з нього слова, у яких окремі букви не позначають звуків.

Терезка була найхоробрішою дівчинкою на світі. Це по-перше. Вона була завбільшки з лилика, гаряча і прозора, з бровами, що нагадували вуса шовкопряда кульбабкового (*Lemonie taraxaci*). По-друге, вона постійно думала, що є боягузкою; вона важила сорок дев'ять кілограмів і мала худі ноги. Терезка була ласою до ніяковінь. Терезці видавалося, що ніяковіння — найдотепніший спосіб переконати співрозмовника, буцім її на правду ставить у тупик сказане. Наче її це торкається. Ви будете сміятись, але кожного разу, коли вона вдавала, буцім ніяковіє, губить слова чи втрачає думку, їй просто робилося ліньки підтримувати цю нав'язливу галюцинацію. Терезка, найхоробріша дівчинка на світі, любила дітей і мріяла стати вихователькою в дитячому садочку. Діти принаймні бачили щось нове. Всі дорослі, яких вона знала, були сліпими, наче мертві канарки. Дорослі, на їхнє ж переконання, вже побачили все (Л. Дереш).

**Завдання 3.** Поясніть різницю в значенні виділених однакових букв і буквосполучень.

Сяяти, м'якосердість, ягнятко, працюють; підземний і дзеркало; подзеленькати і підзеленити; віджити і воджу.

**Завдання 4.** Запишіть тексти фонетичною транскрипцією. Зробіть фонетичний аналіз виділених слів.

**4.1.** Розгублений і *зблідлий* молочай,  
зелені лики стебел — білі чари.  
Ой заваріте, мамцю, мені чай  
із корінців сухого молочаю (І. Малкович).

**4.2.** *Переночуй* мене, вишневий саде,  
Бо це моя остання в світі ніч.  
Бо завтра хрест мені на плечі сяде,  
Як символ роздоріж і протиріч (О. Ірванець).

**4.3.** Западається біль за сторінки рожевої віри.  
Як чаклунка на воску, шукаєм рожевий пісок.  
І шляхетна стріла, *обминувши* шляхетні турніри,  
Прорізає вертепи червоних і чорних думок (С. Процюк).

**4.4.** — Вчителю, що робити? Вчитель на небесах.  
Серце шепче — любити, а в голові — гніздо  
бісиків звивистих, серце, їхнє *тьохкання* до  
Неба не долітає, гусне у тілесах (В. Неборак).

**4.5.** Я порушую заповідь й кличу прощення,  
Бо мій ідол — мій пензель, мій бог — лиш фарби.  
У гріхах на землі я знаходжу *натхнення*,  
Щоб у праведнім храмі ожили боги (Ю. Гуцуляк).

**4.6.** Ти – не кентавр, а я – не амазонка,  
Ми просто звуки із високих веж,  
Заховані в *невидимих* солонках  
Солоних марень і солодких теж (А. Багряна).

**Завдання 5.** Поясніть, чому слово *навчання* можна перенести двояко (*навча-ння* і *навчан-ня*), а слово *вагонний* тільки *вагон-ний*.

**Завдання 6.** Випишіть слова, які не можна розривати для переносу із рядка в рядок.

Буряк, джміль, гілля, в'юн, коліщатко, сад, ряд, розбуджений, крук, мрія, ящірка, соловейко, дощ, дзюркіт, жолудь, блакить, люк, лічба.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому у всіх словах приголосні глухі**

- А сік, край, село, п'ятірка, людина
- Б опік, масло, нектар, дзвін, число
- В сапа, тік, папка, опис, спектися
- Г небо, село, залізо, хмара, чоло
- Д дощ, веселка, чекання, вітер, море

**2. Вкажіть рядок, у якому у всіх словах приголосні тверді**

- А люлька, метал, обстріл
- Б журнал, напруга, людина
- В банкет, перина, бинт
- Г заїзд, папороть, вологість
- Д засновник, малятко, буква

**3. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах *я, ю, є* позначають два звуки**

- А земля, юрта, м'ята
- Б малювання, яблуко, малюнок
- В Європа, ярмарок, пояснити
- Г переїзд, знання, тяжко
- Д рілля, яр, м'який

**4. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах *я, ю, є* позначають два звуки**

- А ярмо, поєдинок, об'єкт
- Б щастя, забуття, каяття
- В єдність, забавляти, ювелір
- Г яскравий, юрист, знання
- Д насміятися, родючий, лілея

**5. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах я, ю, є позначають два звуки**

- А явір, болючий, нав'язний
- Б ялинка, єпископ, з'єднати
- В зять, єдиноріг, розмалювати
- Г злючий, явір, повітряний
- Д берегиня, місяць, ячмінь

**6. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру *т***

- А заслу...а, ...рунт
- Б на...олос, ...їлка
- В ...ава, ...рунтовний
- Г ...азета, ма...ніт
- Д ...ел...отати, па...орб

**7. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах кількість звуків відповідає кількості букв**

- А навчання, ярмо
- Б папірець, словечко
- В клен, дзвін
- Г апельсин, садок
- Д невістка, щедрість

**8. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах кількість звуків відповідає кількості букв**

- А вузький, їхати
- Б філолог, яблуко
- В математика, юнак

Г їдальня, пояснення

Д тьмяно, табір

**9. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах приголосні уподібнюються**

А книжці, собака

Б розширити, зчистити

В легко, чесний

Г березняк, сопілка

Д житловий, роздавати

**10. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах приголосні уподібнюються**

А якби, безжурний

Б колодязь, пісня

В товариш, сміється

Г соловейко, приніши

Д тітці, колонка

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

### *АЛФАВІТ. СПІВВІДНОШЕННЯ ЗВУКІВ І БУКВ*

1. Український алфавіт.
2. Особливості вимови буквосполучень **дж** і **дз**.
3. Подвоєння приголосних.
4. Особливості вимови **я, ю, є, ї, щ**.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Розкажіть український алфавіт.
2. Зі скількох літер складається український алфавіт?
3. Проілюструйте особливості вимови літер **я, ю, є, ї, щ**.
4. У якій позиції **я, ю, є** позначають два звуки?
5. Назвіть приголосні, які можуть бути або твердими, або напівм'якими.
6. Як позначаються у фонетичній транскрипції подовжені і подвоєні приголосні?
7. Як відображаються у фонетичній транскрипції знак м'якшення та апостроф?
8. Назвіть умови, за яких приголосний стає м'яким або пом'якшеним.
9. Проілюструйте особливості вимови голосних [e], [и], [o].
10. Назвіть умови, при яких глухі приголосні можуть одзвінчуватися.
11. Чи можливе в українській мові оглушення приголосних?
12. Чи є особливості у вимові окремих груп приголосних? Наведіть приклади уподібнення.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Запишіть фонетичною транскрипцією слова. Вкажіть ті, у яких кількість букв і звуків однакова.

1.1. Джаз, дьоготь, яр, садок, радію, працюю, електродзвоник, обсаджувати, середземний, каньйон, розбуджений, боснієць, лялька, задзвонили, батальйон.



**1.2.** Роз'яснений, проміжок, їжджу, борщ, різьбяр, ярус, тітчин, розшитий, об'їзд, зустріч, синього, розм'якає, єдність, прізвище, мінливість.

**Завдання 3.** Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть зміни.

Конферансьє, пасп'є, радіомовлення, пюпітр, осяяння, вираження, фуруйя, ф'южн, фортеп'яно, флюгель, увертюра, сегестія, пасакаля, орфоепія, співзвуччя, полігармонія, розспівування.

**Завдання 3.** Запишіть речення, підкресліть терміни вашого фаху та запишіть їх фонетичною транскрипцією.

**3.1.** На купольному склепінні зали кольоровий орган саме малював тропічний захід сонця. Шістнадцять сексофоністів грали давній улюблений мотив — "Ти моя найкраща ампула". Чотиреста пар танцюристів совалися в файв-степі по вилощеній підлозі. Леніна й Генрі тут же стали чотиреста першими. Сексофони завивали, як мелодійні коти на місяць, вони стогнали альтами й тенорами, ніби сама смерть навідала на них. Рясніючи обертонами, їхній вібруючий хор голоснішав, сягаючи кульмінації. І накінець помахом руки диригент викликав останню приголомшливу ноту неземної музики, що здула шістнадцять людей-дударів, вони перестали існувати. Грім великого бемоля. А потім, майже в онімінні й темряві поступово наблизився спад, димінуендо — поступове, повільне сповзання в домінантний акорд, який звучав тихо, майже пошепки, поверх ритму (в розмірі 5/4) і наповнював секунди напруженим чеканням (О. Гакслі).

**3.2.** Президент підвівся, осінив себе знаком Т і ввімкнув синтетичну музику: квазідуховий, суперструнний ансамбль щемливо завів під невтомне биття барабанів коротку нав'язливу мелодію Першого Гімну Солідарності. Знову й знову, і вже не лише в ушах, а й десь під серцем

залунав цей пульсуючий ритм; дзенькання й голосіння сприймалися вже не розумом, а всім стисненим нутром (О. Гакслі).

### 3.3. Найголовніше — квитки, бо без них опери не почуєш.

Оркестра складається з диригента й безконечного числа скрипок, сурм, віолончелів, гобоїв і одного великого барабана.

Артисти складаються з сопранів, меццо, тенорів, баритонів і басів.

Балет — із примабалерини, а хор — із восьмидесята чоловіка тероризованого режисером населення... Це є опера... Опера "Руслан і Людмила"... Зміст її приблизно такий.

В одного князя, що співав усе своє життя басом, була дочка Людмила, що все своє життя співала ліричним сопраном.

До тої Людмили залицялися молоді: Руслан, що все своє життя співав баритоном, Фарлаф, що все своє життя співав басом, і Ратмир, що проспівав усе своє життя меццосопрано (Остап Вишня).

**Завдання 4.** Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть, як відображається подвоєння та подовження.

Безвинний, численний, лється, навмання, спросоння, сонний, чинний, туманний, туманність, мадонна, відділ, осінній, угіддя, ніччю, віссю, годинник, ввічливий, старанний, життя, ляний.

**Завдання 5.** Слова запишіть підряд у три колонки: 1) звуків менше, ніж букв; 2) звуків і букв порівну; 3) звуків більше, ніж букв<sup>1</sup>.

Стернище, зв'язківець, дядько, каюта, очерет, якір, кип'ятильня, клямка, окунь, з'ясуйте, збуджений, оказія, стоїчно, шифон'єр, сиджу, юрба, щепка, квітень, остюк, зброя, кар'єра, ньютон, видзвонити.

**Ключ.** З других букв виписаних слів має скластися початок вислову Т.Шевченка: "*...то й мудрість би була своя*".

**Завдання 6.** Випишіть у дві колонки слова з приголосними: 1) пом'якшеними; 2) м'якими.

---

<sup>1</sup> Цю і всі наступні вправи з ключем запозичено з книги І. Ющука. Уроки української мови. 2009.

Прозаїк, півкроку, шків, уміти, яблуко, сумнів, таксі, відкуп, щілина, ліс, перехід, гніт, честь.

**Ключ.** З останніх букв має скластися закінчення афоризму “Переможці не вірять...”.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому допущено помилку при розташуванні слів за алфавітом**

- А пава, паляниця, пан, планена
- Б павук, пакунок, пестощі, подарувати
- В перелаз, питання, плести, повідомити
- Г парк, перевал, підліток, пісенний
- Д пильно, південний, площа, плесо

**2. Вкажіть рядок, у якому допущено помилку при розташуванні слів за алфавітом**

- А музика, мультфільм, м’ясо
- Б палатка, папуга, пастух
- В дорога, радість, збитки
- Г пора, соло, туман
- Д вуаль, ганчірка, гарячий

**3. Вкажіть рядок, у якому допущено помилку при розташуванні слів за алфавітом**

- А блакитний, близький, вирій
- Б лебідь, новина, розрада
- В колонка, свято, священник
- Г гущавина, дорога, депеша
- Д промовляти, повість, повідомлення

**4. Вкажіть рядок, у якому всі слова розташовано за алфавітом**

- А досвід, іскра, злагода, концерт

**Б** костюм, яструб, ластівка, вистава  
**В** проїзд, розум, оповідь, щастя  
**Г** село, селянка, сіль, сольовий  
**Д** нектар, нектарин, Наталя, нора

**5. Вкажіть рядок, у якому всі слова розташовано за алфавітом**

**А** порожній, праска, правда  
**Б** правосуддя, приневолений, приносити  
**В** православний, прималювати, прегарний  
**Г** практика, принцеса, прати  
**Д** полотно, присипка, перекладина

**6. Вкажіть рядок, у якому всі слова розташовано за алфавітом**

**А** долина, драже, доля  
**Б** галка, географ, гомін  
**В** реквізит, режисер, ремінь  
**Г** обміняти, оборона, овація  
**Д** заговорити, загубити, забуття

**7. Вкажіть рядок, у якому у всіх словах кількість букв відповідає кількості звуків**

**А** боягуз, марення, байдужість  
**Б** дзвін, сороченя, невпинний  
**В** молодь, дерево, синь  
**Г** заєць, ясність, щавель  
**Д** грюкіт, галас, вояж

**8. Вкажіть рядок, у якому у всіх словах кількість букв відповідає кількості звуків**

**А** помешкання, модниця, папка  
**Б** дзоб, мавпеня, Ярема  
**В** єдність, міліметр, сяяти  
**Г** помічниця, по-моєму, наклеїти  
**Д** кольє, ключ, священник

**9. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах *дж* і *дз* позначають один звук**

**А** дзвін, підживлювати

**Б** підземний, джерело

**В** джем, піджак

**Г** народження, відзвучати

**Д** дзеркало, віджити

**10. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах *дж* і *дз* позначають один звук**

**А** підзолистий, дзбан

**Б** дзюркіт, джміль

**В** підзахисний, джоуль

**Г** підзвітний, джазовий

**Д** піджарити, дзвонар

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4-5

### **ОРФОЕПІЯ. НОРМИ ВИМОВИ. ОСНОВНІ ВИПАДКИ УПОДІБНЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ**

1. Поняття про орфоепію.
2. Основні норми вимови голосних і приголосних в українській мові.
3. Особливості вимови окремих груп приголосних.
4. Найпоширеніші випадки чергування звуків.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке орфоепія?
2. Проілюструйте складні випадки вимови окремих груп приголосних.
3. Поясніть особливості вимови груп приголосних, в яких не відбувається спрощення.
4. Назвіть зубні приголосні.
5. Наведіть приклади слів, у яких відбувається оглушення приголосних.
6. Яка різниця між м'якими та напівм'якими звуками?
7. Назвіть губні звуки. У чому полягають особливості в їх вимові?
8. Як позначається у транскрипції подовжений приголосний?
9. Проілюструйте особливості вимови особливості вимови префіксів роз-, без-.
10. За якої умови у фонетичній транскрипції ставиться наголос?
11. Назвіть найпоширеніші чергування звуків. Проілюструйте їх прикладами.

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Підкресліть усі дзвінки приголосні.

**1.1.** Трубопровід, толока, гущавина, тюбик, тисяча, товариство, операційний, оператор, ікона, правдивість, висота, муляр, лимон, друг, барабан, ложе, укриття, феномен, радість.

**1.2.** Жовтий, чемпіон, жердина, жертва, священник, священний, совість, пісня, пісенний, радість, фарбування, щоденник, червень, кишень, яловичина, красуня, людина, яблуна.

**Завдання 2.** Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Поясніть особливості вимови окремих груп приголосних.

**2.1.** Вітчим, грається, сміється, смієшся, книжці, житнє, чуття, зчищу, коритце, безжалісний, стрічці, зліт, зсунути, Устя, зціпити, зчистити.

**2.2.** Сільський, пісня, кузня, стіна, дзвін, звір, двір, ніжність, розповідь, зшивати, безжурний, принісши, зважся, зчепити, скосити, хвилюється, хвилюєшся.

**Завдання 3.** Подані слова розташуйте строго за алфавітом.

Угорі, інтерв'ю, удвох, віраж, вислуга, узимку, виріб, віха, сніп, кокс, кенгуру.

**Ключ.** З останніх букв виписаних слів має скластися вислів.

**Завдання 4.** Слова запишіть у три колонки, залежно від того, яким приголосним починається слово: 1) сонорним; 2) дзвінким; 3) глухим.

Заспів, коралі, цап, йогурт, рів, блукач, лото, желе, фото, дзвін, вепр, лови, поле, щит, джинси, набат, таксі, мить, горіх, сплав.

**Ключ.** З останніх букв виписаних слів має скластися закінчення вислову А.Франса: *“Допитливість...”*

**Завдання 5.** Прочитайте текст. Випишіть з нього та запишіть фонетичною транскрипцією музичні терміни.

Сольфеджіо

Старий маестро з добрими руками,  
котрий гуманно причинив балкон, —  
на весь квартал з вікна його роками  
лунає писк майбутніх примадонн.

Сольфеджію, сольфеджію!.. Октави...  
колоратура... опера... вокал...  
Взискуйте слуху, слуху, а не слави!  
Нічого, звик. Усе життя звикав.

Вони приходять, гарні і негарні.  
До ваших послуг. Мріяла давно.  
Талант... мистецтво... Боже, є книгарні,  
театри, спорт, ну, зрештою, кіно!

Усі пищать. Усі вони сопрано.  
Усі співати хочуть Баттерфляй.  
Він каже:  
— Згодом. Зараз іще рано. —  
А верещать — хоч вуха затуляй.

Він каже:  
— Потім. Це ще перші кроки. —  
Він за урок чорніє, як земля.  
Нічого. Справно платять за уроки.  
Він репетитор. Репетуйте. Ля!

На сто одна. Це, зрештою, природно.  
О Маргарита кольору бордо.  
Натхнення? Що ви? Зараз це не модно.  
Цікаво, як співала Віардо?

Що ви сказали? "Тоска"? Тоська. Так, Пуччіні.  
Аїда? Ні. Безсоння. Люмінал.



Вам не дано. Пояснювать? Причини?!  
В кордебалет. В кафе. У персонал!!!

Десь люди, певно, затикають вуха.  
Ну, так, звичайно, грюкнуло вікно.  
О Боже мій, ні голосу, ні слуху...  
Ля, ля! Не сі, а ля!.. А, все одно.  
Ліна Костенко

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах можливе чергування голосних при словозміні чи словотворенні**

- А голова, слово, осінь
- Б мох, пшоно, студент
- В шелест, голод, водопій
- Г колгосп, джерело, день
- Д вовк, берег, вітер

**2. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах можливе чергування голосних при словозміні чи словотворенні**

- А чекати, ворота, моги
- Б вікно, смерть, ложечка
- В лев, гора, брехати
- Г камінь, город, шовк
- Д піч, вільний, затирати

**3. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах можливе чергування голосних при словозміні чи словотворенні**

- А шосте, село, борода
- Б слово, вечір, мороз
- В студент, лід, гонити
- Г шерсть, нога, дерево
- Д мій, воля, мода

**4. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах можливе чергування приголосних звуків при словозміні чи словотворенні**

А хотіти, завмерти, купити

Б бити, брати, громити

В возити, просити, любити

Г мазати, шити, нести

Д стати, косити, оформити

**5. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах можливе чергування приголосних звуків при словозміні чи словотворенні**

А дробити, берегти, дерти

Б графити, вимірювати, брати

В кликати, могти, кидати

Г лазити, забарвити, квасити

Д скакати, надкусити, жити

**6. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах можливе чергування приголосних звуків при словозміні чи словотворенні**

А виростити, крастися, бити

Б кріпити, дерти, нести

В молоти, колихати, казати

Г молотити, пустити, стерегти

Д полоти, посадити, святити

**7. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається уподібнення приголосних звуків**

А ребро, діжка, стегно

Б сопілка, гребти, безжурний

В зшивати, зважся, сміється

Г сільський, спорт, кузня

Д казка, вітряк, розповідь

**8. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається уподібнення приголосних звуків**

**А** отже, просьба, дьогтю

**Б** столик, святковий, березень

**В** лисичці, зайчєня, марєво

**Г** барельєф, колодязь, болото

**Д** нігті, морквяний, вітерець

**9. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається подовження приголосних звуків**

**А** безвинний, численний, спросоння

**Б** життя, гілля, насіння

**В** старанний, ранній, роззброїти

**Г** відділ, угіддя, ввічливий

**Д** страйкком, ніччю, годинник

**10. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається подвоєння приголосних звуків**

**А** почуття, законно, бовван

**Б** стаття, Ілля, блаженний

**В** лється, сонний, віддати

**Г** спорттовари, огненний, ссавець

**Д** міддю, пасся, розрісся

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №6

### *СКЛАД. НАГОЛОС*

1. Поняття про склад. Типи складів.
2. Правила складоподілу в українській мові.
3. Наголос. Види наголосу.
4. Особливості наголошування окремих слів.

### *Питання для самоперевірки*

1. Що таке склад?
2. Які ви знаєте типи складів?
3. Що таке наголос?
4. Який характеристиками наділений наголос в українській мові?
5. Чому в українській мові наголос є рухомим?
6. Чи вільність наголосу означає його довільність?
7. Назвіть основні правила складоподілу.

### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Розставте в словах наголоси.

Зубожілий, квасолина, зручний, кулінарія, інженерія, диспансер, бюлетень, допізна, грошей, гуртожиток, флюорографія, каліграфія, поліграфія, перепис, бюрократія, вчення, вірші, чотирнадцять, начинка, перепустка, завдання, електропровід, газопровід, одноразовий.

**Завдання 2.** Перепишіть слова, розставляючи наголоси.

**2.1.** Подруга, спина, феномен, вітчим, курятина, інженерія, диспансер, бюлетень, обруч, отаман, кропива, маркетинг, мережа, навчання, читання, обіцянка, одинадцять, одноразовий, олень.

**2.2.** Фартух, фольга, фаховий, форзац, решето, разом, ремінь, рукопис, русло, колія, камбала, зубожіння, зручний, завдання, завезти, беремо, завершити, застібка, застопорити, жалюзі.

**2.3.** Приморозок, псевдонім, тулуб, тризуб, сантиметр, водопровід, електропровід, свердло, сільськогосподарський, стовідсотковий, ненависть, нести, новий, косий, павич, причіп, перекис.

**Завдання 3.** Запишіть слова фонетичною транскрипцією. Підкресліть ті, у яких кількість букв відповідає кількості звуків.

Багрянний, з'єднувати, дебют, честь, щедрівка, шукання, військкомат, щока, Київ, очеретянка, промінь, морквяний, Євген, джміль, джаз, відродження, старання, натуральний, одноголосся, нюансування, інтерпретація, інтерлюдія.

**Завдання 4.** Слова запишіть у чотири колонки, залежно від того, яким приголосним починається слово: 1) губним; 2) зубним; 3) піднебінним; 4) задньоротовим.

Бурштин, човен, кріп, поле, гроно, ласощі, хірург, тин, гирлига, мандрівник, журі, ціле, річ, номер, джерело, галаган, фарба, зерно, дзьоб, шланг, хутро, вітраж, круг, вершки, ймовірно, діти, гасло.

**Ключ.** З останніх букв виписаних слів має скластися закінчення вислову давньогрецького філософа Демокріта: *“Якщо ти навіть сам із собою, ...”*

**Завдання 5.** Слова запишіть у дві колонки, залежно від того, яким приголосним починається слово: 1) шиплячим; 2) свистячим. Інших слів не виписуйте.

Галузь, чіп, зяб, спрожогу, жар, джерело, хліб, цвіт, шум, дзвін, гамір, чота, шалений, фінал, синє.

**Ключ.** З останніх букв мають скластися два пропущені слова у вислові англійського письменника Дж.Голсуорсі: *“Якщо ви не думаєте ..., то й не матимете його”*.

**Завдання 6.** Випишіть у дві колонки слова з вставленими буквами, що позначають: 1) дзвінкі приголосні; 2) глухі приголосні.

Вхі(д, т)чини, во(г, х)ко, стов(б, п), про(з, с)ьба, сте(ж, ш)ка, Вели(г, к)день, обгор(д,т)ка, кі(г, х)ті, стере(г, х)ти, тихохі(д, т), мабу(д, т)ь, удво(г, х), (з, с)цідити, ле(г, х)ко, лі(дж, ч)ба, змо(г, х)ти, на(д, т)хмарний, ая(г, к)же, сту(б, п)ка, бли(з, с)ький, ло(ж, ш)ка, ри(з, с)ка.

**Ключ.** З других букв повинен скластися вислів Й.В.Гете.

**Завдання 7.** Випишіть у дві колонки слова зі вставленими в префікси: 1) буквою з; 2) буквою с.

Ро..тяг, бе..коштовно, ..кін, ро..сіл, не..кінченне, ..хрон, бе..сумнівно, не..промога, ..сув, ..кат, не..тихаюче, ..шивка.

**Ключ.** З останніх букв повинен скластися початок прислів'я: “... щоб тільки кашкет носити”.

**Завдання 8.** Випишіть слова в три колонки: 1) ті, яких не можна розривати для переносу; 2) ті, при переносі яких у першому рядку можна залишати дві перші букви; 3) ті, при переносі яких у першому рядку можна залишати три перші букви.

Армія, орел, умію, одуд, гудзик, приступ, іти, село, обмию, оазис, крісло, згин, яма, раджусь, ящик, об'єм, збуджене, око, саджанці, околот, вздовж, отвір, ясно, дзвін, оса, зумію.

**Ключ.** З останніх букв виписаних слів має скластися вислів М.Рильського.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Подвійний наголос мають усі слова, ОКРІМ**

**А** разом

**Б** весняний

**В** завжди

**Г** алфавіт

**Д** мабуть

**2. Подвійний наголос мають усі слова, ОКРІМ**

- А назавжди
- Б простий
- В також
- Г помилка
- Д напій

**3. На перший склад падає наголос у слові**

- А нести
- Б свердло
- В русло
- Г корисний
- Д виразний

**4. На перший склад падає наголос у слові**

- А боязнь
- Б визвольний
- В закрутка
- Г близький
- Д бюлетень

**5. На другий склад падає наголос у слові**

- А фаховий
- Б чарівний
- В центнер
- Г цінник
- Д статуя

**6. На другий склад падає наголос у слові**

- А феномен
- Б щипці
- В черговий
- Г український
- Д підлітковий

**7. На третій склад падає наголос у слові**

- А тисовий
- Б тигровий
- В пізнання
- Г магістерський
- Д маркетинг

**8. На третій склад падає наголос у слові**

- А вишиваний
- Б данина
- В вантажівка
- Г помовчати
- Д гуртожиток

**9. Літери на позначення наголошених голосних правильно підкреслено в усіх словах варіанта**

- А фольга, чорнослив
- Б форзац, шляхопровід
- В симетрія, тризуб
- Г довідник, агрономія
- Д решето, отаман

**10. Літери на позначення наголошених голосних правильно підкреслено в усіх словах варіанта**

- А обруч, оптовий
- Б сантиметр, ремінь
- В приморозок, позначка
- Г заіржавіти, закладка
- Д проміжок, порядковий



## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7

### ***ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА. БАГАТОЗНАЧНІ Й ОДНОЗНАЧНІ СЛОВА. ПРЯМЕ ТА ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА***

1. Поняття про лексикологію.
2. Лексичне значення слова як реальний, предметно-речовий зміст слова.
3. Однозначні й багатозначні слова у мові.
4. Пряме та переносне значення слова.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке лексикологія?
2. Що таке лексика?
3. Як ви розумієте термін «лексичне значення слова»?
4. Які слова є однозначними?
5. Як називаються слова, що мають декілька лексичних значень?
6. Наведіть приклади прямого й переносного значення слів.
7. Чому переносне значення слова називають вторинним?
8. У яких словниках пояснюється лексичне значення слів?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Відредагуйте словосполучення. Прокоментуйте виправлені помилки.

**1.1.** Купити в розстрочку, листати сторінки, здати іспит, знімати квартиру, канцелярські приналежності, заключати угоду, капризна дитина, кидатися в очі, витікає із сказаного, відмітити успіхи, вірна відповідь, в силу різних обставин, грошовий перевод, грудна дитина, жила площа, жилий масив, зустрічаються помилки, міжнародне положення, ліки від застуди, крупний шрифт.

**1.2.** Мілкі гроші, абонентський ящик, на протязі року, на Україні, на громадських началах, нанести збитки, не вмішуватися у справи, на

слідуючий день, наступаючий Новий рік, оточуючі люди, обезболуючий препарат, приналежність до партії, поручити комусь, підняти питання, підготувати доклад, поступили в продаж, реклама на ваш товар, пробачте мене.

**Завдання 2.** Знайдіть речення, у яких неправильно пояснюється вжите значення виділеного слова.

Знову гухкає регіт, здається, то одірвався й котиться по крутосхилу важкий **камінь**, збиваючи менші (Ю.Мушкетик), **камінь** – *окремий шматок гірської породи*; Увесь Єрусалим, старе й мале біжить, щоб на видовисько поглянуть, се тільки ти тут **каменем** сидиш (Л.Українка), **каменем** – *непорушно*; Вона нічого не спитала у доньки. Важкий **камінь** давив їй душу, не давав говорити (Я.Баш), **камінь** – *суцільна маса твердої гірської породи*; Світла ніч стояла над горами. Чиста, прозора, вона просвічувала наскрізь, як синій коштовний **камінь** чистої води (О.Гончар), **камінь** – *коштовний мінерал*; **Серце** било лунко, так лунко, що ті удари, либонь, чув навіть вартовий за дверима (Ю.Мушкетик), **серце** – *центральний орган кровоносної системи*; Замовкли дочка й мати. Пора й перестати, бо є кінець сльозам, є край і лементові; голос хрипне, сльози сохнуть, опускаються в **серце**, на дно душі (Панас Мирний), **серце** – *орган людини як символ зосередження почуттів, переживань*; Соломія неначе проспала весь час своєї хвороби, як одну довгу ніч, і тільки тепер знов прокинулася вранці з давнім **серцем**, з давнім почуванням обіди (І.Нечуй-Левицький), **серце** – *гнів, роздратування*; Сила їх велика, а нещасні порядки на наших долах дозволили їм зайти аж у **серце** нашого краю (І.Франко), **серце** – *рідний край*.

**Завдання 3.** Виберіть речення, у яких виділені багатозначні слова вжиті в різних значеннях.

Дивний був **час**, тяжкий, грізний, повен страшних контрастів, «вершин і низин», буйних надій і трагічних розчарувань, **час** незагоєних ран і **час** мрій (В.Шевчук); **Сонце** для всіх світить однаково, тільки не в кожному **сонця** порівну (В.Коломієць); Не

довіряй **людині**, яка все вважає добрим, яка все вважає поганим, а ще більше **людині**, якій все байдуже (Лафатер); **Друга**, з яким є про що помовчати, цінуєш більше, ніж **друга**, з яким є про що поговорити (А.Коваль). Якщо не можеш **вітер** змалювати, прозорий **вітер** на ясному тлі, – змалюй дуби, могутні і крилаті, котрі од **вітру** гнуться до землі (Л.Костенко); З проміння сонця, що лежить в вікні, з білизни, що тріпочеться на вітрі, з **зірок** на небі і з **зірок** в мені, із хмар, що рожевіють в раннім світлі... (Н.Лівицька-Холодна).

**Завдання 4.** Які з виділених слів уживаються в переносному значенні?

Ось – тиша. **Ніч**. Порожня **вулиця** (Є.Маланюк); Невже твоє життя таке **солодке**, що і **медовий** місяць в ньому зайвий? (Леся Українка); Таке буває відчуття: взяв світу скарб – на виплат... За радощі ж твого буття – ні **золота** в душі, ні **срібла** (В.Коломієць); Не дочекавшись об'яву любові, Спалили ви, прокляті лжепророки, З нетерпеливості мільйони **крил** (Д.Павличко); У давнину вважалось, що при особливій дії **сонячного** проміння **сірий**, нікому не потрібний **попіл**, може перетворитись у найкоштовніший **камінь** (В.Шевчук); Задивлюсь в твої **сонячні** очі, прочитаю несповнену тайну (С.Полин).

**Завдання 5.** З'ясуйте, які з наведених слів однозначні.

Одеколон, джерело, переляк, земля, морозиво, поле, байка, школа, стіна, префікс, ескалатор, карбюратор, звук, груша, сестра, барвінок, вишня, малина, сім, етикет, малина, путасу, лялька, спідометр, гіркий.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому всі слова вжиті в переносному значенні**

**А** білий сніг, золоте серце, залізний гвинтик

**Б** добре серце, тихе сяйво, золотий перстень

**В** золоті руки, солодкий сон, крила пісні

**Г** солодкий чай, солодке життя, дримає гай

**Д** розумна голова, дерев'яне вікно, святковий стіл

**2. Вкажіть рядок, у якому всі слова вжиті в переносному значенні**

- А високий будинок, високі почуття, гірка правда
- Б солодке життя, тихий крик, золота нива
- В скляні очі, блакитні очі, солодка цукерка
- Г мовчазна людина, тверда рука, читати книгу
- Д летіти гелікоптером, холодний погляд, холодна кава

**3. Вкажіть рядок, у якому всі слова вжиті в переносному значенні**

- А високий стіл, холодний чай, сталеві нерви
- Б соковитий голос, теплий погляд, солодкий голос
- В теплий одяг, теплі стосунки, світлий тюль
- Г їхати автобусом, синє небо, солодке життя
- Д корінь берези, чистий аркуш, чисте сяйво

**4. Вкажіть рядок, у якому всі слова вжиті в переносному значенні**

- А кам'яна гора, кам'яне серце, золоті слова
- Б блискуче минуле, осяйне майбутнє, цікава книжка
- В колючий сніг, срібна ложка, море жита
- Г колючий погляд, чиста совість, жовтокоса осінь
- Д океан пшениці, вушко голки, тепла хустка

**5. Виділене слово вжито в переносному значенні в реченні**

- А **Холодний** падолист, вологі пасма диму...
- Б Повівав **холодний** вітрюган, і серце стискалося від туги.
- В **Холодні** й неприступні, озерця води спалахували дивним сяйвом, коли на них падав сонячний промінь.
- Г У дитини були **холодні** руки.
- Д Суворих слів, **холодних** і шорстких, перебираю низку, ніби чотки.

**6. З'ясуйте лексичне значення слова «земля» в реченні:**

*Моя рідна земля є великою-превеликою, бо в ній є і степи, і моря, і поля, і ріки, і гори*

- А Країна, край, держава
- Б Речовина, яка є елементом земної кори
- В Верхній шар земної кори
- Г Третя від Сонця планета
- Д Суша (не водний простір)

**7. З'ясуйте лексичне значення слова «гніздо» в реченні:**

*Ось перед хлопцем лежить новенький телефон з гніздами для навушників*

- А Місце для відкладання яєць та виведення потомства у птахів.
- Б Невдала зачіска.
- В Сім'я, рід.
- Г Сукупність рослин, грибів і т. ін., які ростуть разом.
- Д Заглиблення або отвір, у який щось вставляється, вкладається.

**8. Виберіть речення, у якому неправильно вжито слово «неділя»**

- А Впродовж наступної **неділі** ми читатимемо твори для ЗНО.
- Б В суботу, в **неділю** або в свято приходять до Чіпки старі товариші на розмову.
- В Оксана ходила в ліс часом вранці, часом ввечері, і не було **неділі** чи великого свята, коли б вона не пішла у той гайок.
- Г У **неділю** був дивовижно ясний, налитий прозорим сонцем ранок, який спонукав до творчості.
- Д Написала **неділя** листа, понеділок отримав, та — часу читати не мав — вівторкові передав.

**9. Виберіть речення, у якому неправильно вжито слово «приймати»**

- А І те, що **приймаю** я, **приймаєш** і ти, бо кожен атом, належний мені, так само тобі належить.

**Б** За тортури й погибель — я знаю — все **приймаю!**

**В** Знати про змову проти уряду й не повідомити про неї — це те саме, що самому **приймати** участь у змові.

**Г** Та ви ж мені самі прописали щодня по тридцять крапель **приймати**. На воді.

**Д** Мені завжди до вподоби була робота, що пов'язана з аналізом, де треба **приймати** якісь рішення.

**10. Виберіть речення, у якому неправильно вжито слово «здавати»**

**А** Кожум'яка, **здавши** синам ремесло, за душею не малу копійку має.

**Б** Нарешті Іван **здай** отой остогидлий іспит. За третім разом, але **здав**.

**В** Сторожа на заставі **здавала** нічну варту і швидко зводила міст на річці

**Г** Ліна вирішила **здавати** документи в медуніверситет.

**Д** Господиня дуже хотіла **здати** кімнату, однак потенційний квартирант з рішенням не поспішав.

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №8-9

### **ОМОНІМИ. СИНОНІМИ. АНТОНІМИ. ПАРОНІМИ**

1. Омоніми та їх види.
2. Синоніми та складні випадки їх вживання.
3. Антоніми.
4. Пароніми та лексичні помилки, пов'язані з їх уживанням.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке омоніми?
2. Які ви знаєте види омонімів.
3. Що таке синоніми?
4. Що таке абсолютні синоніми?
5. Проілюструйте, як відрізняються синоніми за емоційним забарвленням та стилістичним використанням.
6. Що таке синонімічний ряд?
7. Що таке антоніми?
8. Що таке пароніми?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Доберіть до іншомовних слів українські відповідники.

**1.1.** АLEGRO, флексія, імператив, субстантив, лінгвістика, консолідація, саміт, міленіум, електорат, оратор, трилер, харизма, репрезентувати, конфіденційний, експертиза, ревізія, санкція, конфронтація, акумулювати, дефект, компенсувати, баланс.

**1.2.** Алфавіт, актуальний, фікція, масштаб, шоу, візит, дистанція, нюанс, аномалія, інвестиції, абітурієнт, фіктивний, маркетинг, фарфор, феномен, фіаско, галстук, резерв, аргумент, юрист, менеджмент, процент, фотокартка, фактор, вертикальний, горизонтальний.

**Завдання 2.** Поясніть значення паронімів. Уведіть їх у речення чи словосполучення.

Корінний і кореневий; лицар і рицар; лікарняний і лікарський, музичний і музикальний, адресат і адресант; абонент і абонемент; буланий і булатний; виборний і виборчий; кампанія і компанія; висвітлений і освітлений.

**Завдання 3.** Запропонуйте українські відповідники до наведених слів.

**3.1.** Бартер, алфавіт, латентний, шоу, дискусія, преференція, аплодисменти, фотографія, фактор, континент, прогрес, фонтан, фіктивний, феномен, домінувати, хобі.

**3.2.** Апеляція, біографія, абітурієнт, аеропорт, актуальний, стагнація, консенсус, менеджер, фіаско, фіктивний, нюанс, дистанція, масштаб, горизонтальний, процент.

**Завдання 4.** Знайдіть у реченнях синоніми, охарактеризуйте їх. Доповніть синонімічні ряди своїми прикладами.

**4.1.** Розгарячілі від бою, збуджені запахом чужинської крові, вони розсипалися полем, балками, перелісками, заглядаючи в кожную шпарину (В. Шкляр). Оце так славоспіви! І таки-так, усе це — я. Маззакін — моє ім'я, що значить кривдник. Грабіжник і злодій, розбійник і вбивця, лиходій, завзятий та впертий... А чи знаєте ви, чому, панове мої? Чи знаєте, навіщо? Ха! Ніхто не знає. Тому й не шукаю я товариства. Але нині мені цікаво (М. Соколян). Бачив, як граційно пише вона ходу, як зграбно в такт ходи покручує сумочкою (В. Даниленко). Коли група почала сходити вище в гору, розмови в наших неструнких рядах стихли, жінки сопіли, чоловіки, як справжні джентльмени, позабирали в них рюкзаки і хекали ще дужче (І. Роздобудько). Ми відчували себе дорослими й бувалими (І. Роздобудько). 6. Мертво спали люди, собаки, коти, кури, нутрії кози, пташки, їжаки, цвіркуни — все живе й сутне (В. Шевчук). Головну ялинку держави принципово споруджують саме тут. Монтують металевий каркас. Звозять сотні ялинок. Шум, брязк,



скреготіння (Л. Костенко). Лагідний, добросердий, але відлюдник. Таким ріс змалечку. Змалечку ж і видно було, що напрочуд ладний росте, ставний, міцний і пружний (Ю. Покальчук). Невже доведеться знову пити ті клятві пігулки — снодійне на ніч та антидепресант уранці, бо ж інакше не зможе ні працювати на роботі, ні бодай щось робити вдома? (Є. Кононенко).

**4.2.** Є вогонь вікового згорання, А є іскра, що мить живе, А моє запізніле кохання — То пожарище світове (В. Кикоть). Піп стиха втовкмачував щось своїй сусідці... Тільки один раз вона прибрала руку і кволо спитала Андрія, чи не забув батюшка про коливо. — Хіба отец може забути? — хрипко здивувався Андрій (А. Шевчук). У звичайні дні біля їхньої домівки безлюдно, тихо й однотонно, лише поїзди час від часу вриваються в цю нудну тишу важким чачахканням (Є. Концевич). Усе своє життя я бачила лише кольорові сни. Яскраві та барвисті (Л. Баграт). Глибоким сном, забувши про клопоти й гризоти, підозри, неприязнь та приязнь, облуду й доброчесність, співчуття до інших і злобу до них; Гніздо спало, ніби хтось наслав на нього безпам'ятство навмисно для того, аби все те, що відбувається, відбулося (В. Шевчук). Воно - як правдива жінка, що завжди каже нелукаву правду чоловікові, якого любить (М. Матіос). Він так само не перестав їздити й тоді, коли український уряд значно ускладнив візові процедури, а також суттєво підвищив ціни на консульські послуги (Ю. Андрухович).

**4.3.** Наступного вечора перед полтавським судом, але цього разу на чолі з полковим суддею, скеровані туди сільським отаманом, котрий уже не знав вагань, постали Гапка Дмитриха, Іван Пошивайло, Хлопець, Явдоха і ще кілька колишніх свідків, як і першого разу сказали, що нічого щодо того діла не бачили й не знають, і навіть не відають, чого їх до того суду покликали. (В. Шевчук). Цей загальний осуд чи засуд висловила вголос тільки колишня господиня Юльчиної кімнати як особа до Юльки найближча (В. Шевчук). І вона понесла кругле лице й пишні перса, і закандзюбленого носика до своїх

свіжопоставлених дверей, про які хтось із сторонніх ніколи б не сказав, що вони свіжопоставлені, бо старі були, репані й потерті (В. Шевчук). Шурка Кукса знову намочив волосся, причесався, бризнув на себе одеколоном і не пішов, а поплив вулицею, сторожко роззираючись... (В. Шевчук). І від тієї несподіваної Людчиної ласки Шурка заплакав у той поділ, і сльози його шипіли, падаючи, як на плиту, й випаровувалися, бо якось ніхто його, блудящого, у цьому світі й не жалів, а всі тільки на нього кричали, сварилися, всі дорікали або ж, у ліпшому випадку, хотіли окрутити (В. Шевчук).

**Завдання 5.** Прочитайте речення, випишіть антонімічні пари, визначте їх типи.

**5.1.** І коли вже заходить голубові на вибір— молодша чи старіша, то діється так: за всіх з інших рівнозначностей голуб зупинить вибір на старшій, бо вона звабніша, по-голубиному ніжніша, витонченіша (Є. Концевич).

**5.2.** Так, ми не вміємо молитися.

Не віримо ні в бога, ні в чорта.

Не маємо ні крони, ні кореня (Н. Стефурак).

**5.3.** Хіба я знаю, чом на світі так, чому Душа болить, а Серце б'ється? Чом Сонце з неба лагідно сміється, а Місяць подає таємний знак? (А. Матвійчук).

**5.4.** Копали картоплю. І відра хмеліли од дзвону.

Варили із кропом борщі, золоті і червоні.

Палили городи. І вчора, і завтра, й сьогодні,

З усім були згодні (І. Жиленко).

**5.5.** І донині —

Гордий і зухвалий

Він блукає

В світі без потреби.

Для землі занадто досконалий,  
А душею  
Недостойний неба (А. Матвійчук).

**5.6. Я один.**  
Наче спалах  
У нетрях безодні.  
На примарній орбіті  
Між ніччю і днем.  
Я один  
В цім житті.  
Моє плинне сьогодні  
Опадає на землю  
Нежданим дощем (А. Матвійчук).

**5.7. Я один.**  
Сам собі я  
Кінець і початок,  
Сподівання і вирок —  
І жертва, і кат.  
Тиха вічність стоїть  
На невидимих чатах  
І минущість  
З'їдає дорогу назад (А.Матвійчук).

**5.8. Сорок днів і ночей**  
На землі божеволіє злива,  
Сорок днів і ночей  
Не знайти ні небес, ні землі.  
Ми з тобою удвох  
Віддалися на волю припливу,  
Свій останній маяк  
Загубивши в ранковій імлі (А. Матвійчук).

### **5.9. Вітер нової епохи**

Світ наш міняє потроху

Вітер нової епохи

Всіх нас кудись несе

Бідні ачи заможні,

Різні ачи тотожні —

Всі ми тепер велеможи,

Тобто ми можемо все (А. Матвійчук).

**5.10.** Мужчина повинен чутися переможцем, тоді він цікавий для жінки. А я в основному перемагаю себе (Л.Костенко).

**5.11.** Докторську я не написав, і вже не напишу, кому вона тепер потрібна? Сина не зумів виховати. З дружиною проблеми. Майбутнє щодня стає минулим. Вйо (Л. Костенко). Хто побачив зиму, весну, літо й осінь, той не побачить вже нічого радикально нового (Т. Прохасько).

**5.12.** Є записи її пісень, часом передають по радіо, я ніяк не можу збагнути — голос живий, а вона мертва, дивлюсь на фото у вишневій рамочці, з тим її буйним волоссям, з високими бровами (Л. Костенко).

**Завдання 6.** Наведені слова введіть у речення таким чином, щоб проілюструвати їх омонімічні відношення.

Ключ, мила, ходи, дати, літа, клич, мов, коси, насип, сади, мати.

**Завдання 7.** Пригадайте, що таке пароніми. Наведіть по 5-6 прикладів паронімів та введіть їх у речення.

**Завдання 8.** Складіть по одному реченню (словосполученню) з кожним словом.

Людський – людяний, музичний – музикальний, адрес – адреса, ефектний – ефективний, лічити – лікувати, корисний – корисливий, адресант – адресат, воєнний – військовий, жорсткий – жорстокий, дружний – дружній, діалектний – діалектичний.

**Завдання 9.** Виберіть рядки, у яких усі слова – синоніми:

- вітер, бриз, вітровий, буревій, легіт;
- адрес адреса, адресант, адресат, адресантка;
- незрячий, сліпий, невидючий, темний, незнайомий;
- хитрість, хитрощі, крутість, слабкість, лукавство;
- хабар, калим, могорич, підношення, мзда;
- гарний, вродливий, миловидий, гожий, чудовий;
- бити, переіцтити, шмагати, духопелити, батожити;
- смачний, солодкий, добрий, смаковитий, апетитний.

**Завдання 10.** Доберіть до кожного слова абсолютний синонім.

Аеропорт, водограй, нагідки, світлина, пейзаж.

**Завдання 11.** Визначте, у яких реченнях немає антонімів.

Книга... залишається німою не тільки для того, хто не вміє читати, а для того, хто не вміє витягти з мертвої букви живої думки (К.Ушинський); Краще гірка правда, ніж солодка брехня (Народна творчість); Думаю про пережите і про людей, яких знав і знаю, про котрих пишу і співаю (С.Пушик); Там, на заході, ще ніч, А на сході уже небо Червоніє від проміння, Блиску сонця золотого... (Олександр Олесь); Коли день уже повністю згас, біля багаття збиралися нічні мешканці боліт (С.Полин).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Вкажіть рядок, у якому вжито пароніми**

А адресат - адресант

Б фарфор - порцеляна

В сильний - сміливий

Г день - ніч

Д яскравий - барвистий

**2. Вкажіть рядок, у якому вжито пароніми**

А лінгвістика - мовознавство

Б виборчий - виборний

В сонце – сон це

Г ватра - багаття

Д світлий - темний

**3. Вкажіть рядок, у якому вжито пароніми**

А півень - когут

Б громадський - громадянський

В Відродження - Ренесанс

Г гіркий - солодкий

Д великий - величенький

**4. Вкажіть рядок, у якому вжито омоніми**

А весела компанія – передвиборча кампанія

Б сонце сміється – дитина сміється

В золоті прикраси – золоті руки

Г цікавий роман – хлопець Роман

Д домашня адреса – вітальний адрес

**5. Вкажіть рядок, у якому вжито омоніми**

А футбольне поле – пшеничне поле

Б висвітлене питання- освітлена вулиця

В моторний човен – моторний хлопчик

Г ефектна жінка – ефективні ліки

Д музикальна родина – музичний інструмент

**6. Вкажіть рядок, у якому неправильно вжито пароніми**

А присадибна ділянка – виборча ділянка

Б дипломний проєкт – дипломований лікар

В жорсткий матрац – жорстокий керівник

Г земельний наділ – земляний вал

Д журавлиний ключ – журавлинний сік

**7. Вкажіть, яке слово не є синонімом до «балакучий»**

- А язикатий
- Б говіркий
- В байдужий
- Г щебетливий
- Д цокотливий

**8. Вкажіть, яке слово не є синонімом до «барвистий»**

- А різнокольоровий
- Б різнобарвний
- В тьмяний
- Г веселковий
- Д мальовничий

**9. Виберіть рядок, у якому пари слів не є антонімами**

- А неволя - рабство
- Б веселий - сумний
- В великий - малий
- Г забувати - пам'ятати
- Д світло - темрява

**10. Вкажіть рядок, де в реченні є антоніми**

- А Тут багато свого і чужого, переплетеного якимось незбагненим чином.
- Б Взимку сонце крізь плач сміється.
- В Грудень без снігу, як літо без хліба.
- Г Гостре словечко коле сердечко.
- Д Хто мовчить, той двох навчить.

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №10

### ***ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПОХОДЖЕННЯМ. ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКА. ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ З ІНШИХ МОВ***

1. Лексичний склад мови з погляду походження.
2. Власне українські слова та їх ознаки.
3. Запозичені слова. Типи запозичень.
4. Ознаки запозичених слів.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Як характеризується лексика української мови за походженням?
2. Назвіть ознаки власне українських слів.
3. З яких мов найчастіше відбуваються запозичення?
4. Назвіть ознаки запозичених слів.
5. Запропонуйте кілька прикладів власне українських та запозичених слів.
6. Які слова українська мова запозичила з грецької та латинської? Які ознаки вказують на це?
7. Назвіть основні риси англійзмів.

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Знайдіть і виправіть в поданих реченнях лексичні й стилістичні помилки.

**1.1.** 1. Учні почали задавати питання акторам, з якими дирекція школи організувала міроприємство. 2. Студент не здав іспит із-за хвороби. 3. Біля мого будинка знаходиться автозаправочна станція. 4. Бувші учні вирішили привітати вчительку з восьмим березня. 5. Більша половина учнів прийняла участь в міроприємствах, організованих міською владою. 6. На підприємстві вона була ведучим фахівцем. 7. Не дивлячись на обмежене фінансування, група зуміла гідно представити наш заклад на змаганнях по волейболу. 8. По закінченні навчання Петро вирішив спробувати себе в професійному



спорті. 9. Я відношуся до більшості в цьому питанні. 10. В цій аудиторії вікна не відкриваються.

**1.2.** 1. Ми можемо розраховувати лише на наші особисті сили при вирішенні цієї задачі. 2. В групі не було опалення і діти замерзли. 3. Діючий правопис відображає зміни в написанні складних слів. 4. Це питання мене не торкається. 5. Другими словами, в її словах була доля істини. 6. Грошовий перевод був відмінений банківськими служачими. 7. Ні в якому випадку не можна приймати до уваги такі висловлювання. 8. Вважається, що ефірне масло чайного дерева ефектне у випадку захворювання грипом. 9. Відповідно наказу, вона стала головним тренером університетської збірної по художній гімнастиці. 10. Навчити її математиці було майже неможливо.

**Завдання 2.** Розкриваючи дужки, побудуйте й запишіть словосполучення.

Командувач (армія), наслідувати (він), радіти (перемога), зраджувати (чоловік), дивуватися (незнання), глузувати (студент), опанувати (фах), стосуватися (школяр), ужити (заходи), постачати (продукти).

**Завдання 3.** Випишіть власне українські слова.

Багаття, батьківщина, білесенький, линути, тенор, розкішний, яхта, злюка, ефрейтор, джаз, салют, бандура, барабан, радіус, прикметник, демократія, вілла, довжелезний, намагання, передосінній, суцвіття, посадити.

**Завдання 4.** Доберіть до іншомовних слів українські відповідники.

Апломб, бієнале, вердикт, генерація, де-факто, доктрина, ефемерний, інсинуація, казус, лапідарний, меценат, мізантроп, одіозний, паритетний, раритетний, сибарит, тартюф, фарисей, філантроп.

**Завдання 5.** Відредагуйте словосполучення.

На протязі слідуючого дня, запрошуємо усіх бажаючих, прикласти багатьох зусиль, заходи по забезпеченню, важке матеріальне положення, поштовий перевод, кожного дня, мішати виконувати роботу, по вказівці завідуючого кафедрою, внести до проекта протоколу, магістр по філології, звільнений по наказу керуючого.

*Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому подано власне український відповідник до запозиченого слова «афіша»**

- А оголошення
- Б свято
- В запрошення
- Г оглядини
- Д виставка

**2. Вкажіть рядок, у якому подано власне український відповідник до запозиченого слова «вернісаж»**

- А змагання
- Б запрошення
- В оголошення
- Г картина
- Д виставка

**3. Вкажіть рядок, у якому подано власне український відповідник до запозиченого слова «гонорар»**

- А винагорода
- Б указ
- В жах
- Г рецензія
- Д відгук

**4. Вкажіть рядок, у якому запозичене слово пояснено неправильно**

- А бієнале - виставка

- Б шоу - вистава
- В візит - відвідини
- Г менеджер - вчитель
- Д фарфор - порцеляна

**5. Вкажіть рядок, у якому запозичене слово пояснено неправильно**

- А аплодисменти - оплески
- Б фіаско - перемога
- В бібліотека - книгозбірня
- Г компенсувати - відшкодовувати
- Д фотографія - світлина

**6. Визначте, яке слово в реченні «У музеї зберігається велика колекція сучасної зарубіжної графіки, подарованої з виставок Міжнародного бієнале “Імпреза”» є власне українським**

- А музей
- Б колекція
- В бієнале
- Г виставка
- Д імпреза

**7. Визначте, яке слово в реченні «Чинний експозиційний зал розташований у найдавнішій архітектурній споруді міста - ренесансному Колегіальному костьолі» є власне українським**

- А чинний
- Б костьол
- В експозиційний
- Г ренесансний
- Д архітектура

**8. Визначте, яке слово в реченні «Історія джінсів розпочалася, коли єврейський емігрант з Баварії Леві Стросс заснував у Сан-**

**Франциско майстерню з пошиву штанів для гірників та золотошукачів» є запозиченим**

А пошив

Б гірник

В золотошукачі

Г джинси

Д заснував

**9. Визначте, яке слово в реченні «Для широкого загалу відвідувачів пропонуються оглядові екскурсії з історії сакрального мистецтва, лекторій, зустрічі з митцями, мистецтвознавча експертиза творів, путівники та каталоги» є власне українським**

А екскурсія

Б лекторій

В сакральне

Г експертиза

Д митець

**10. Визначте, яке слово в реченні «Турнір із відтягування заліку, що відбувся між викладачами і студентами-філологами, завершився, незважаючи на хорошу фізичну підготовку професора, беззаперечною перемогою студентів» є власне українським**

А турнір

Б професор

В філолог

Г студент

Д викладач

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №11

### **ЗАГАЛЬНОВЖИВАНІ СЛОВА. ПРОФЕСІЙНА, ДІАЛЕКТНА, РОЗМОВНА ЛЕКСИКА. ТЕРМІНИ. ЗАСТАРІЛІ Й НОВІ СЛОВА (НЕОЛОГІЗМИ). НЕЙТРАЛЬНА Й ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНА ЛЕКСИКА**

1. Лексика української мови з погляду активного й пасивного вживання.
2. Термін та його ознаки.
3. Діалектизми та сфера їх використання.
4. Історизми й архаїзми як види застарілих слів.
5. Неологізми та okazіоналізми.
6. Нейтральна лексика та її стильова належність.
7. Емоційно забарвлені слова та способи їх вживання в мові.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Які слова називають загальноновживаними?
2. Наведіть приклади загальноновживаних слів.
3. Що таке термін? Назвіть ознаки термінів.
4. Що таке діалектні слова та де вони використовуються?
5. Яка різниця між історизмами та архаїзмами?
6. Що таке okazіоналізм? Наведіть приклади індивідуально авторських слів.
7. Яку лексику називають нейтральною?
8. У яких стилях використовується емоційно забарвлена лексика?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Прочитайте речення, розмежуйте літературне слововживання та територіальні й соціальні діалекти.

**1.1.** Я побоююся машин, боліт, мертвих роздушених жаб, а найдужче — людей. Але псам і роверам я довіряю (С. Андрухович). Павільйон, де зазвичай продавали беушні ровери, був настільки порожнім, що здавався зовсім крихітним, покинутим і беззахисним (С. Андрухович).

Чорні масивні двері було заповідливо відчинено, і друзі зникли в підземному ході, тьмяно освітленому рідко посіяними електричними жарівками (Ю. Андрухович). Це була піша прогулянка Мюнхеном у надії побачити рештки неприбраного свята: купи сміття, биті пляшки, потоптані хвости і крила, здерті фарбовані мармизи (Ю. Андрухович). А що це нам було й зовсім не до речі, то не дуже-сьмо жалували, коли якось уночі дідо задихнувся під периною, котрою накрилися з головою. А щоби тая перина не сповзла, і наші дідуньо, не дай Боже, не застудилися, ми з матінкою сіли зверху (Ю. Винничук). Те вухо я сховав у сірникове пуделочко, вимостивши його ватою, і Макс уже з ним не розлучався, його вухо набавом стало предметом заздощів усіх вуличних хлопчаків, ба навіть із передмістя приходила дівчора, щоб хоч одним оком глянути (Ю. Винничук). — Ви, Марійо, у кого георгіни брали, що такі дуже веселі та пишні? — питає Васюта почерез паркан сусідку. — Я свої як не пильнувала, а таки якась бола їх скосила (М. Матіос). Коли Дарусю болить голова, вона мусить іти до ріки і лізти до пояса у воду. Інакше біль розшматує її на дрібні кавалки (М. Матіос). Стрілка годинника — шлагбаум, за який вам нізащо не перейти, якщо ви вирішили, ніби прожити — це як перебути, тупо перечекати, заки обіцяна вічність знову не поглине кожного своїми перманентно родовими водами (Ю. Іздрік). Вона вродилася з місяцем на лобі. Так їй потім розказувала мати, як запам'ятала собі з першої хвилі, з першого крику викинутої над собою аж під сволок чиймись потужними руками дитини, на яку дивилася знизу вгору, нездужаючи скліпувати сліз, — на трохи зависокому як для дівчинки, опуклобуцатенькому лобику виразно темнів збоку невеличкий багрянний серпик, наче місяць-недобір (О. Забужко).

**1.2.** — Чого тобі? — спитала. — Я ж тобі сказала своє умовіє. — А я за умовієм і дієствую, — сказав Шурка. — Притарабанив тобі двері...(В. Шевчук). Коли опівночі я повернувся з корчми додому, мене чогось відразу потягнуло до дзеркала (Б. Бойчук). — Влодзю, я тут вирішив організувати невеличку концертну програму. Покажемо фінальний акт «Вотелло», танець маленьких лебедів і кілька пісень.

Вотеллом буду я, на Диздимону вмовив Гафійку, жи на кухні бульбу чистит. Але, видиш, слів я не пам'ятаю, а тут нема тої книжки. Може, ти пригадаєш, що там той Вотелло Диздимоні казав? (Ю. Винничук). Стрийко зосереджено лякав поліцію своєю дубельтівкою, важко сопучи при цьому бараболястим носом (Ю. Винничук). Заки дівчина почистила та підстелила коровці, аби та в Різдвяні свята не скаржилася Господеві за поганий догляд, то неня відходила з гніву, лиш фоскотіла у запічку (М. Влад). Я не люблю книжок, де є посилення на відомі анекдоти. Не люблю тому, що здебільшого ці анекдоти так і залишаються для мене загадкою, а відтак втрачається весь перчений контекст. Тому перш ніж посилатися на якусь хохму, я розповідаю її повністю (Л. Дереш). Японський будик в узголів'ї ліжка дрібно заверещав. Так і є — 7:49. Сімка й сімка у квадраті. Забобонний ти чоловік, Шлоймо (О. Ірванець). «І не почувеш, — думаю я. — Беспантовий разговор, падруга. Ти не спрашивала, я не атвечал» (Ю. Іздрик). Чесно кажучи, типаж — попсовий в драбадан, але ж треба чимось розважатися в ранковому трамваї (І. Карпа). Старенькою шуфлею та іржавою сапкою вручну місила розчин бетону, старанно відмірюючи на кожні три відра піску відро цементу та поступово підливаючи в суміш воду (Г. Вдовиченко).

**Завдання 2.** Випишіть з речень діалектизми. Поясніть їх значення.

**2.1.** Стрийко зі стрийною займалися своїми котами, Макс варив у казані мило, Рузя нагорі, в покої, бавила чергового клієнта, а матуся з котячих кишок готувала мисливську ковбаску. Я в цей час пиляв дрова для вудження шинок, а мої стрієчні братове гнали свою улюблену кізяківку (Ю. Винничук). — Річ у тому, що його було звинувачено в жахливих злочинах. Він та його родина провадили кнайпу, в якій годували постояльців різним свинством, від чого ті давали дуба, а потім їх переробляли на шинки, сальцесони, шпондерки, кишки і таке інше (Ю. Винничук). — То кугутка, — сказала пристрасно теща. — А кугути гроші мають (В. Шевчук). Коли ж він, задоволений і затеплілий поглядом, ховаючи їх до кишені, закинув, що за такий гешефт і могорич не гріх розчавити, тицьнув я йому передвіч могоричну

троячку (Є. Концевич). Дехто із Білого Поточу більше «прив'язаний» до сусіднього (ближчого) села Петраші. Дехто — до Розтік. Залежно від того, де чия фамілія пустила коріння, на якому цвинтарі похована родина чи хто до якої церкви ходить (М. Матіос).

**2.2.** ...В житті це виглядало так: Колтонюків сусід, Омелян Вірста, приніс курмей і сказав Колтонючці: — На, вішайся, нам будинок потрібен (М. Матіос). За вікном ніч. В кімнаті напівтемрява. Легкі обриси предметів при місячному світлі. Хмари пливуть по небу — зараз в ньому вся суть — хапають руками нічне світило, душать його, аби всяка нечисть не була поміченою в таку пізню пору... і тоді стає моторошно. Дме легенький вітерець, заносить хмари, знімає зі світила вуаль — ура! місяць живий! Та він не подякував вітру: не встиг... Хилитає гілки, листя й піщинки підносить у вись, а вітер тепер злий і холодний. Він гонить масивні хмари, б'є їх батогом — від цього вони плачуть. Земля п'є гіркі сльози. Місяць лише спостерігає — дивне дійство на початку весни (Н. Абламська). Намалюємо жаль (і не в стилі класично-французьким). Заморозимо шкло, не кидаючи велич на брук (С. Процюк). Баба варить зупу і просить принести кропу з городу (Г. Пагутяк). Вода мерехтіла прозора і глибока, зовсім не схожа на ті калабані, у яких він куп вся досі (Г. Пагутяк). Мертві метелики, пізнього літа знайдені в павутинні на стриху, лежали в прозорій коробці разом з зеленим жуком, теж мертвим (Г. Пагутяк). І дід скаже бабці: «Гафійо, правди нема, брехні не можу приймати. У мене нема другого виходу, як затратитися. Аби ти дітей не пустила у вітер» (М. Матіос). Зелений жук вдарився об фіранку (Г. Пагутяк). Гм... Вам хотілося, щоб Шкварчук із гвером, а він із сапою та граблями чекав на визволителів (М. Матіос).

**Завдання 3.** Запишіть словосполучення, виправляючи помилки.

Багаточисельні порушення, бувший директор, в деякій мірі, в залежності від завдань, взнати покажчики по прибутках, виключити прибори, в'яснити проблему, давайте почнемо інформувати, додати два документа, доказувати теорему, досвід по розробці відзива,



настоювати на своєму, необхідно задіяти, заключити договір, заслуговує уваги, зробити заключення, і так далі, комісія по питанням, мова йде про недостатки у роботі, удосконалювати навички, намітити план дій, нанести шкоду, на протязі місяця, не дивлячись на, область виробництва, оточуюче середовище, перелічити істотні признаки, погляди співпадають, повістка денна, по закону, по наказу, по крайній мірі, поступати в університет, поступати таким чином, поступає інформація, по питанню, пред'явити студентські білети, признавати помилки, приймати міри, приймати участь, прийдеться прикласти зусиль, промінати міри, при наявності справки, приносити шкоду, приступати до роботи, протокол знаходиться у папці, сама сильна біль, прозора тюль, з сильною нежиттю.

**Завдання 4.** Прочитайте слова, з'ясуйте, яку галузь знань вони репрезентують. Випишіть терміни свого фаху, усно поясніть їх значення.

Стакато, джаз, алгоритм, флексія, нота, катет, гіпотенуза, репродукція, ейдетизм, етнологія, концепт, диригування, алітерація, гімн, звукопис, автореферат, звукоряд, бемоль, лактоза, лактація, валентність, корінь, хіміотерапія, секунда, алегро, ретроспекція, дієз, концептосфера, фрейм, саксофон, текст, дискурс.

**Завдання 5.** З'ясуйте, в якому стилі можна використати запропоновані нижче слова і сполучення слів.

**5.1.** Об'єкт, суб'єкт, дискурс, гарнесенький, молоденький, вікопомний, грядущий, конгресмен, поліцейський, брати участь, форма №12, коханий, до заяви додаю, у статті проаналізовано, проливати сльози, бараболя, любчику мій, точнісінький, патріотизм.

**5.2.** Інтегральний, ясночолій, двигун, кардан, інтер'єктив, мій любий, медицина, інфраструктура, мітинг, ясноокий, мрія, громадська думка, підбивати підсумки, доводити теорему, давай зустрінемося, офіційне повідомлення, принтер, граматичні засоби.

**5.3.** Ринкова система, карбюратор, пристрасний погляд, стилістичні засоби, заколисаний ліс, контроль за виконанням, поговори зі мною, документ, комісія у складі, геть від мене, економічний розвиток, доводжу до Вашого відома, ходи на каву, моя люба подруго, нижче підписані.

**Завдання 6.** З'ясуйте, які з наведених слів є літературними, а які – діалектними.

Файний, легінь, коромисло, подвір'я, бараболя, бульба, відро, цебро, комп'ютер, кафе, цитрина, лимон, рондель, пальто, манто, сподні, штани, галстук, плай, хатина, маржина, костюм, овочі, фрукти, гонір, газда, арідник, афини.

**Завдання 7.** Розподіліть слова в три колонки: *загальноживані, професіоналізми, діалектні.*

Веселики, апендицит, гіпотенуза, стрий, кичера, шока, двері, файний, стіл, солодкий, дванадцять, до, хата, дієприкметник, скарлатина, симптоми, видіти, пісня, верем'є, маржина, царинка, модернізм, плай, когут, вуйна, поріг, бараболя, мандибурка, весело.

**Завдання 8.** Розподіліть слова в три колонки: *неологізми, архаїзми, історизми.*

Хорунжий, онлайн, бранець, ботоферма, вайбер, клейноди, пря, жандарм, всує, рать, стельмах, пістоль, град, фейк, дукат, сап'янці, шуйця, булінг, зигзиця, скіфи, ланіти, березіль.

**Завдання 9.** Знайдіть у наведених реченнях *оказіоналізми.*

На межі двох епох, староруського золота повен, Зазвучав сонценосно твій сонячно-ярий оркестр (Є.Маланюк); З першої миті життя схиляються над нами обличчя матерів (О.Сизоненко); Світами вітровінь поля відволочила, Прижовклено збіліла далина – Дніпровими високими очима Дитинно-сіро глянула весна

(М.Вінграновський); Пливе над горами ніч у плащі з золотими зірками (В.Сосюра); Криваво рветься з нього вороння майбутнього. Летить крилатолезо понад проваллям яру (В.Стус); Осінній вітер кинув до середини цілу хмару дрібного холодного пилу і якихось невиразних хаотичних звуків (М.Коцюбинський).

**Завдання 10.** Поясніть значення наведених слів, усно введіть кожне слово в контекст.

Заважати – мішати; вступати – поступати, письменний – грамотний, дрібний – мілкий, здатний – здібний, дільниця – ділянка, привласнювати – присвоювати, тактовний – тактичний, тепер – зараз.

**Завдання 11.** Відредагуйте речення, усунувши порушення лексичних норм.

В Києві будівельники збудували ще один хмарочос. Видатний художник Олексій Малярчук відтворив у своїх творах красу морського краєвиду. На слідуючий день на міроприємство прийшла малочисельна толпа. Цілий день моросив дощ, по вікну стікали замислуваті водяні узорі. Він був майстерним віртуозом своєї справи. Конкурс відбувся у квітні місяці. Моя власна думка його не цікавила. Головним лейтмотивом повісті є любов до природи. Відкрийте вікна, бо немає чим дихати. Я рахую, що цей проект найбільш вдалий.

### ***Тестові завдання для самоперевірки***

**1. Вкажіть рядок, у якому виділене слово не має емоційного забарвлення**

**А** Кажуть сусіди, що її сім'я *іла* усе те, що запасла з осені.

**Б** Хлопець *умолотив* миску борщу, проте й далі дивився голодними очима.

**В** Він сидів й *уминав* смачні страви, прислухаючись водночас до розмови за сусіднім столом.

**Г** Тут з салом галушки *лигали*, лемішку і куліш *глитали*.

**Д** Устав хазяїн, сів, *жсере*, аж чавка.

**2. Вибери рядок, у якому всі слова з речення «За сонцем хмаронька пливе, червоні поли розстилає і сонце спатоньки зове у синє море» є емоційно забарвленим**

- А сонце, хмаронька
- Б розстилає, спатоньки
- В море, хмаронька
- Г поли, зове
- Д хмаронька, спатоньки

**3. Вкажіть, у якому рядку всі слова є загальноновживаними**

- А косинус, акцент, фонологія
- Б іграшка, стіл, портфель
- В вівісекція, колонка, субстантивація
- Г бемоль, архетип, слова
- Д голова, двері, лексема

**4. Визначте, у якому рядку всі слова є термінами**

- А парта, вікно, іменник
- Б суфікс, штани, меблі
- В подвір'я, асиміляція, декадент
- Г диригент, терція, дієз
- Д дискографія, барельєф, стіна

**5. Вкажіть, у якому речення є діалектне слово**

- А Іван був уже легінь, міцний і стрункий, як молода смерека в лісі.
- Б В шкіряних мішках стояли монети зі щирого золота.
- В За сонцем хмаронька пливе і сонце спатоньки зове.
- Г Праворуч із пшеничного поля вибігає молода лисиця.
- Д Кобзарі є українськими народними співцями, носіями пісень і дум.

**6. Вкажіть, у якому рядку всі слова належать до розмовної (просторічної) лексики**

- А жерти, баньки (очі), припертися (прийти), втюритися

- Б співали, голосити, ревіти, стогнати
- В мовчати, любити, кохати, планувати
- Г друкувати, грати, заводити, відповідати
- Д витріщатися, забитися, спізнитися, гуркотіти

**7. Вкажіть рядок, у якому всі слова застарілі**

- А Різдво, стріла, манівці
- Б плай, серпантин, сотниківна
- В град, арифметика, шоу
- Г шуйця, десниця, рать
- Д флюяра, спокій, врата

**8. Вкажіть рядок, у якому вжито авторський неологізм**

- А Чорна райдуга
- Б Богиня - берегиня
- В Хуртовино... Дужче хуртовинь
- Г Зів'яле листя
- Д Цвіт яблуні

**9. Виберіть рядок, у якому всі слова є неологізмами**

- А скайп, вайбер
- Б рать, мережа
- В фейсбук, стілець
- Г комп'ютер, новина
- Д віхола, завія

**10. Вкажіть рядок, у якому подано власне український відповідник до запозиченого слова «нюанс»**

- А нісенітниця
- Б відтінок
- В можливість
- Г відповідь
- Д новинка

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №12

### ПОНЯТТЯ ПРО ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

1. Поняття про фразеологізми. Ознаки стійких сполучень слів.
2. Синонімічні та антонімічні відношення фразеологізмів.
3. Джерела походження фразеологізмів.
4. Прислів'я, приказки та афоризми як типи стійких сполучень слів.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Що таке фразеологізм?
2. Назвіть ознаки фразеологізмів.
3. Проілюструйте фразеологічні антоніми та фразеологічні синоніми.
4. Які ви знаєте джерела походження фразеологізмів?
5. У яких словниках можна перевірити значення фразеологізмів?
6. Яким членом речення виступають фразеологізми?
7. Чи можна замінити одне слово у фразеологізмі без втрати його лексичного значення?
8. Що таке крилаті слова? Наведіть приклади афоризмів.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Поясніть значення та походження фразеологізмів. Введіть 5 з них у текст.

Авгієві стайні, ахіллесова п'ята, дамоклів меч, терновий вінок, випити гірку чашу, аріаднина нитка, скринька пандори, співати лазаря, манна небесна, езопівська мова, канути в лету, гомеричний сміх.

**Завдання 2.** До запропонованих стійких сполучень слів підберіть фразеологічні антоніми.

**2.1.** Аж кипить у руках; зуби з'їсти; ані телень; стріляний горобець; держати хвіст бубликом; стати на ноги; птах високого польоту; викинути з голови; вибілювати зуби; відкинути ноги.

*Для довідки:* жовтодзьобе горобеня; як мокре горить; опустити крила; подати голос; з'явитися на світ; сидіти на шії; не йти з думки; невелике цабе; молоко на губах не обсохло; умитися сльозами.

**2.2.** Виносити сміття з хати; виходець з того світу; високо літати; дерти кирпич; вибитися з колії; відводити зір; відкрити душу; не порожня кишеня; і конем не об'їдеш; глянути гидко.

*Для довідки:* низько сісти; прясти очима; сховатися у шкаралущу; тримати язик за зубами; живіт присох до спини; ні в казці сказати ні пером описати; гнути коліна; бідний, як церковна миша; кров з молоком; входити в русло.

**2.3.** Обливатися потом; комар носа не підточить; зняти камінь з душі; хоч греблю гати; догори дригом; жити з головою; мати серце; як сир у маслі; затуляти рота; аж танцює.

*Для довідки:* носити камінь за пазухою; битися, як риба об лід; давати горобцям дулі; як у kota сліз; тягнути за язик; через пень-колоду; чин чином; душі не чути; як чорна хмара; не вистачає клепки.

**Завдання 3.** Знайдіть і виправте в поданих реченнях стилістичні помилки.

**3.1.** А зараз ми розглянемо виключення з правил до теми «Спрощення приголосних». 2. У цьому питанні наші думки співпадають. 3. Не виключено, що частина студентів, можливо, не здасть іспит. 4. На місці трагедії з'явилась місцева поліція на заарештувала увісьмох осіб водіїв, порушивших правила. 5. Діяльність нашого наукового гуртка служить інтересам справи розвитку вітчизняного мовознавства. 6. У травні місяці було зафіксовано три порушення дисципліни. 7. В прихожій ми покляли гарні обої. 8. Я жалію грошей на цю шубу, бо не впевнена, що зможу носити її цієї зими. 9. Мені складно вирішити цю задачу: відчувається нестача знань. 10. Датська мова вважається однією з найбільш важчих для вивчення.

**3.2.** Площа університетського дендропарку — близько 10 квадратних гектарів. 2. Одна половина студентів ігнорує пари з фізкультури. 3. Для того, щоб навчити дітей англійському, треба використовувати нові ефектні методи. 4. Я готовий принести тобі свої вибачення. 5. Завдяки запізненню вона пропустила словниковий диктант й не отримала заслужену двійку. 6. Цього року я обов'язково відвідаю книжну ярмарку. 7. На моє ім'я прийшов заказний лист, завдяки чому я розгубився, адже не чекав його. 8. Любий знає, що найбільш смачніше м'ясо жарене на кострі. 9. Ми вирішили робити дитині усі необхідні прививки, адже це єдине, що може захистити її від багатьох інфекційних хворіб. 10. Зараз мова йдеться про збереження культурних пам'ятників, необхідних для дальших поколінь.

**Завдання 4.** Відредагуйте речення.

Я приймаю ще раз залік у порядку виключення. Міжнародне положення Україні все ще залишається дуже складним. Всі бажаючі можуть прийняти участь у конференції. Складовою частиною курсу є орфографічний практикум. Тривалий час вона працювала в якості викладача. По відношенню до цього питання наші думки співпадають. Цей викладач користується повагою колег і людей. Перездача призначена на слідуючий четвер. Я можу здати екзамен на слідкуючій неділі.

**Завдання 5.** Випишіть фразеологізми. Складіть із 5 з них речення.

Здійснення планів, як у воду опущений, пізнавати ази, постійна готовність, не зімкнути очей, готовність допомогти, людина високої проби, ходити по струні, ходити до школи, золоте жито, золоті руки, хоч до рани прикладай, обернутися спиною, як ніж у спину, дати на горіхи, дати грошей на цукерки.

**Завдання 6.** Прочитайте та перепишіть речення, знайдіть у них фразеологічні звороти та з'ясуйте, якими членами речення вони виступають.



**6.1.** 1. Дух їстивного вдари у ніздрі й голова пішла обертом (І. Багрянний). 2. Дружно з Іваном живуть, справді душа в душу, надійно з ним Вірунька почуває себе (Олесь Гончар). 3. Коли не вмів ще й букваря читати, Ходив, як кажуть, пішки під столом, Любить людей мене навчила мати, І рідну землю, щоб там не було (В. Симоненко). 4. Чого ж ти, доню, така невесела, мов у воду опущена? (Г. Квітка-Основ'яненко). 5. Молодиці закрутились серед хати та вдарились лобами так, що аж голови загули (І. Нечуй-Левицький). 6. Голова лопається від дивного неприємного дзвону й болю (Ю. Збанацький).

**6.2.** 1. Молодий ти ще, битий ніколи не був, тому й голова тобі від слави йде обертом (З. Тулуб). 2. Григорій майже з презирством дивиться на кожну дівчину. Він уважає себе вільним козаком (М. Стельмах). 3. Тимка любили за дотепність.., а головне за те, що був з нього не лише говорун, а й майстер на всі руки (Ю. Збанацький). 4. Другий робить усе тишком-нишком, що й комар носа не підточить (Є. Гуцало). 5. Я – українець. Щедро ми для друзів одкриваєм душу, гостинно стелим килими (І. Нехода). 6. Нудьгу наче вітром здуло (А. Дімаров).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому всі словосполучення є фразеологізмами**

А швидко втекти, писана красуня

Б бити поклони, бити за оцінку

В брати на себе, врізати дуба

Г обливати брудом, облити чорнилом

Д пропустити повз вуха, сережки у вухах

**2. Укажіть фразеологізм, який є антонімом до стійкого сполучення «стояти як пень»**

А стояти на власних ногах

Б сидіти склавши руки

- В дати перцю
- Г бігти стрімголов
- Д стояти як укопаний

**3. У реченні «Ой, мабуть, забуду. Чогось на старість у мене *пам'ять втрачається*» замість виділених слів доречний фразеологізм**

- А голова дірява
- Б голова обертом
- В голова пухне
- Г голова злетіла з плечей
- Д гаряча голова

**4. Фразеологізмами є всі словосполучення, ОКРІМ**

- А бідний на розум
- Б губити розум
- В жити своїм розумом
- Г вчити розуму
- Д гострий розум

**5. У фразеологізмах «*ані в ... ногою*», «*брати на ...*» на місці пропусків має бути слово**

- А ніс
- Б руки
- В зуб
- Г голова
- Д поле

**6. У фразеологізмах «*опускати ...*», «*всунути свій ...*» на місці пропусків має бути слово**

- А ніс
- Б зуб
- В голос
- Г кіт

Д погляд

**7. Вкажіть фразеологізм, який має значення «чистий, охайний, підтягнений»**

- А жива копійка
- Б як нова копійка
- В не має копійки за душею
- Г до останньої копійки
- Д у білий світ, як у копійку

**8. Назвіть слово, яке треба поставити замість крапок у фразеологізмі «заробити на ...»**

- А цукерки
- Б квартиру
- В відпочинок
- Г комп'ютер
- Д горіхи

**9. Вкажіть речення, у якому слово «море» не входить до складу фразеологізму**

- А Цій дівчині море по коліна.
- Б Як понесе з України у синєє море кров ворожу...
- В З такими гренадерами тобі й море по пупа.
- Г Теперішні хлопці нічого не бояться, море їм по коліна.
- Д Всі гуляють, веселяться, кожному море по коліна.

**10. Вкажіть речення, у якому виділене слово входить до складу фразеологізму**

- А Василько поштиво вклонявся до всіх, хто *минав* його.
- Б Жоден цікавий інструмент, що з'являвся на заводі, не *минав* його рук.
- В Дівчата збирали листя й *кидали* його на хлопців..
- Г Дівчина збирає картоплю й *кидає* її у відро.
- Д Кури цього зерна чомусь не хочуть *клювати*.

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №13

### **БУДОВА СЛОВА. СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА Й ФОРМИ ТОГО САМОГО СЛОВА**

1. Поняття про морфеміку.
2. Значущі частини слова: корінь, префікс, суфікс, закінчення, постфікс.
3. Нульове і матеріально виражене закінчення.
4. Спільнокореневі слова і форми слова.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке морфеміка?
2. Що таке префікс?
3. Що таке корінь?
4. Що таке суфікс?
5. Що таке постфікс?
6. Що таке закінчення?
7. Що таке основа слова? Яка буває основа?
8. Які слова називають змінюваними?
9. Які слова в українській мові є незмінюваними?
10. Що таке спільнокореневі слова?
11. Яка різниця між спільнокореневими словами і формами того самого слова?
12. Що таке форми слова?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Прочитайте речення. Випишіть виділені слова і доберіть до них спільнокореневі. Виділіть у них корені.

**1.1.** Замість снігу йде дощ. Діди Морози *перевзулися* з валянок у черевики (Л. Костенко). Остання фраза не цілком *вписувалася* в попередній аматорсько-аналітичний контекст, і *приятелям* Карла Йозефа залишалося вкотре *знижувати плечима*, *перечитуючи* її

(Ю. Андрухович). Євці *пасували* ці слова, й вона *обвела* довкола них рамку. Потім *відступила* два кроки назад і примружилась, *оцінюючи* зроблене (І. Карпа). *Маленький* Волин часто *приходив* туди, сідав під деревом і *подумки* розмовляв з бабусею (Ю. Покальчук). Проте я добре пам'ятала власні відчуття босих ніг на снігу — і свою *затятість*, щоби лишень добігти до води, *поборюючи* вогонь йорданського снігу у підошвах (М. Матіос). Я зирнув у небо, святочне й погоже, сонце золотим клубком стояло над *старезною* липою, пливло павутиння, листя шаруділо в ногах (В. Шевчук). Пори року існують для того, щоб ніколи не *набриднути*, тому їх так скоро *забуваємо* (Т. Прохасько). Серпнева Ніч узяла жмут буйного колосся, *підкинула* його вгору і *обсипала* ними свою сукню (Ю. Винничук).

**1.2.** Плин святого *поспів'я* перебив поштовий дзвінок: *ворожка* вийшла на контакт у належний час (Є. Кононенко). Взимку сніговими завалами *мешканці* гірських садів *пробираються* до станцій, щоб поїздом *привезти* до франківського базару трохи яблук (Т. Прохасько). Десь над головою спалахнула їдка блискавка, ворота знову *зарипіли* й *відкрилися* повністю (В. Шевчук). Коли *живеш* у горах постійно, то дрова стають якоюсь такою *важливою* частиною життя, як хліб, молоко, ліжка, сорочка, фуфайка (Т. Прохасько). А в музеї саме відбувалася науково-практична конференція, і *представниці* з регіонів тинялися по експозиції, чекаючи, коли *директорка* столичного музею вийде до них, *поділиться* передовим досвідом (Є. Кононенко). Сама природа подбала, щоб людям жилося без меду — густі ліси і *кам'янисті пагорби* не дозволяли *розкинутися* колосистим нивам, а тому одразу за селом жовтіли великі *кляпки* поля, які визволили з каміння (Ю. Винничук).

**Завдання 2.** Прочитайте речення, знайдіть у них спільнокореневі слова та зробіть їх морфемний аналіз.

**2.1.** Світла щілина між недбало затягнутими шторами — контур раннього ранку. Віталько Карманський прокинувся о пів на шосту; ліжка було двоповерхове, поверхом нижче спав Роман

(М. та С. Дяченки). Дзвонили дзвони, мені потім довго чувся той дзвін, наче розбивались об хвилі осені згустки сонячного соку (В. Шевчук). Учора було весілля... Було весело... (М. та С. Дяченки). І все навколо змазувалося на швидкості, принаймні йому здавалося, що він не просто швидко їде — мчить, летить... Йому здавалося, що за ним женуться, що він звідкись вирвався, втік і тепер його ніхто не дожене... (М. та С. Дяченки). Віталько спробував сформулювати питання. Пандем учив його цього — виразно формулювати (М. та С. Дяченки). І тут він розсміявся глухим, розкотистим сміхом. Чорновус одразу впізнав вухатого москаля, який учора тицьнув йому для насмішки «кумхвету» (В. Шкляр).

**2.2.** Справжніх лісових красунь везуть і підвозять, жваво торгують у підворіттях, на перонах приміських електричок (Л. Костенко). Дружина спить, я дивлюся у стелю. Втім, вона, здається, теж не спить, чекає, поки я засну, щоб теж дивитися у стелю (Л. Костенко). Гетьман українського козацтва підтримав президента морально. Від імені нащадків козацької слави надав йому звання почесного гетьмана (Л. Костенко). Телебачення на всю потужність своїх проданих і перепроданих каналів демонструє палку відданість владі, лає опозицію, показує підставних осіб з обличчям то провокатора, то дебіла, експонуючи їх як студентів, що мітингували за гроші, — буцімто всі підкуплені, всім платили. Але я не вірю, бо якби знав, хто є хто, хто за що й проти чого, я примкнув би до них безплатно (Л. Костенко).

**2.3.** От хто у нас має чітку позитивну програму, то це Федерація альпінізму і скелелазіння. До Десятої річниці Незалежності наші альпіністи збираються підкорити одну з найвищих вершин Гімалаїв у Королівстві Непал, встановити на ній наш державний прапор і назвати її — Україна (Л. Костенко). Араби вважають цей день сприятливим для викриття ворогів. І справді, всі всіх викривають (Л. Костенко). Глобалізація глобалізує всі проблеми і ні одної не зменшить. Зменшиться тільки роль держав, деякі скотяться по цьому глобусу, як

сльоза (Л. Костенко). Співала у хоровій капелі, у неї було глибоке оксамитове меццо. Але найбільше я любив її акапельний спів (Л. Костенко). Оце звук, змирився, і нічого не хоче міняти. Фактично він навіть не любить змін, і ніколи до них не готовий (Л. Костенко). Може, десь там і моя сестра, кришнаїтка, а може, й ні, я ж не знаю, які ритуали у кришнаїтів (Л. Костенко). Але чомусь уявляю її серед тих схудлих, обпалених сонцем людей, що заходять у ріку по груди і виходять звідти омиті й очищені від гріхів (Л. Костенко).

**Завдання 3.** Проструктуруйте слова на кореневу (-і) та афіксальні морфеми.

**3.1.** Відцвілий, відшивати, відтягати, вкладник, долучати, книжник, урядовець, свинина, купівля, домашній, вроздріб, весною (*ім.*), весною (*присл.*), вказівка, перлина, перукар, разючий, уласкавлювати.

**3.2.** Українець, земельний, укриття, величезний, святковий, передгір'я, словник, улізливий, переморгуватися, перепелення, перенервувати, мудро, працюючи, холодно, найвищий, козацтво, студентський.

**3.3.** Змордований, словниковий, груповий, багатство, мовознавство, сміються, дивляться, козацтво, гріховний, грішний, забудований, прилеглий, люблю, заборгованість, клітковинний.

**3.4.** Дивлячись, дивляться, дивлюсь, дивись, дивився, дивитись, ловити, ловлю, дивилась, подивився, дивишся, сидячи, кричать, цікавлюсь, боюсь.

**Завдання 4.** Розподіліть наведені слова так, щоб у кожній групі були слова одного кореня.

**4.1.** Завод, заводити, водій, заводій, заводійка, заводський, заводь, водний, водянистий, водиця, водник, обводити, водолаз, приводити, заводити, водосховище, провідник.

**4.2.** Гадати, гадюка, загадувати, угадько, бригадир, гаддя, гадка, бригадний, гадина, загадати, загадка, загадковий, загадковість, гадючка, спогад, бригада.

**4.3.** Горіти, вигорить, гора, горить, горювати, горять, гірський, згоріти, гірка, недогарок, горяний, згорьований, горянка, гористий, горіння.

**4.4.** Губа, губити, пригубити, гублять, загублений, губань, губатий, губитель, губка, губний, губоньки, загубити.

**4.5.** Віра, завіряти, безвір'я, завірюха, говірка, віртуозність, вірус, вірувати, вірменин, вірогідний, віроломство, вірменський, вірусний, віртуозний, перевірка, говір, завірений, повірити, звіряти.

**Завдання 5.** Згрупуйте слова з однозвучними суфіксами за їх значенням:

- вказівка на сукупність предметів та їх відокремленість;
- вказівка на ознаку;
- вказівка на частину чогось;
- вказівка на наслідок дії;
- вказівка на абстрактність.

Білковина, роковини, намистина, бистрина, городина, травина, третина, пухлина, десятина, перлина, четвертина, бадиллина, подряпина, трухлявина, свердловина, садовина, іменини, відвідини.

**Завдання 6.** Згрупуйте слова з однозвучними суфіксами за їх значенням:

- вказівка на належність до жіночої статі;
- виражає значення суб'єктивної оцінки;
- вказує на назви конкретних предметів.



Теплиця, ударниця, цариця, вербиця, кислиця, льотчиця, гірчиця, продавщиця, щасливиця.

**Завдання 7.** Зіставте пари слів та визначте їх кореневі морфи. Поясніть причини звукових змін у них.

Забарвити – забарвлений, безпека – забезпечений, виразний – виражальний, горлиця – горличка, загін – загоном, погода – погожий, купити – куплений, берег – узбережжя, підлога – на підлозі, недуга – недузі, недуга – недужий, свідок – свідчити, їздити – їжджу.

**Завдання 8.** Поясніть лексичне значення іменників із суфіксом *-ець* (назви людей за характером діяльності, за належністю до організацій, за національністю, за місцем народження, за зовнішніми чи внутрішніми ознаками).

Продавець, партієць, молодець, швець, промовець, чужинець, творець, боєць, співець, удівець, стрілець, полтавець, українець, англієць, краєзнавець, мудрець.

**Завдання 9.** Прочитайте пари слів. Визначте, які афікси впливають на їх лексичне значення.

Учитель – учителька, писати – переписати, білий – біліший, хвиля – хвилястий, земля – земляний, веселий – весело, рука – рученька, свекруха – свекрушище, співати – спів, молитися – молитва, чесний – чесність, хлопець – хлопчик, Івано-Франківськ – іванофранківець.

**Завдання 10.** Прочитайте групи слів. Визначте у їх межах форми слова. Вкажіть, які афікси є формотворчими, а які — словотворчими. Обґрунтуйте свою думку.

**10.1.** Свято, святковий, святкувати, священик, свята, святого, святому, святість, священний, святенький, святити, святкувати, посвятити, посвячений, святіший, найсвятіший.

**10.2.** Зима, зимонька, зимувати, зимівля, перезимувати, зазимувати, зимі, зимою, зимівлею, зимостійкий, зимовий, зимово, по-зимовому, зимового, перезимую, перезимують.

**10.3.** Ходити, ходжу, ходіння, заходити, переходити, відходити, переходини, ходять, перехід, хід, ходьба, ходячий, ходьбі, ходовий, відходять, ходимо, переходом, відходить.

**Завдання 11.** Записати 5 іменників, 5 прикметників та 5 дієслів з нульовим закінченням. Визначити морфемну будову запропонованих слів.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Укажіть рядок, у якому подано форми одного слова**

- А спів, співати, співак
- Б співаю, співаєш, співаємо
- В пісня, пісенний, пісняр
- Г маленький, малюк, малий
- Д вухо, вушко, у вусі

**2. Укажіть рядок, у якому всі слова спільнокореневі**

- А високий, високого, високому
- Б гарний, кращий, найкращий
- В птах, пташиний, пташка
- Г читатиму, буду читати, прочитаний
- Д стояти, відстояти, стою

**3. У якому рядку всі слова мають префікс?**

- А звіробій, засвідчити
- Б зрозумілий, звичай

**В** зекономити, знайомий  
**Г** зархівований, сфантазувати  
**Д** свербіти, свердло

**4. Спільнокореневими є всі наведені слова, ОКРІМ**

**А** вода  
**Б** водиця  
**В** водичка  
**Г** вододіл  
**Д** водій

**5. Спільнокореневими є всі наведені слова, ОКРІМ**

**А** проводити  
**Б** провідник  
**В** заводити  
**Г** водити  
**Д** водолаз

**6. Спільнокореневими є всі наведені слова, ОКРІМ**

**А** загадати  
**Б** загадка  
**В** загадковий  
**Г** загадковість  
**Д** гадюка

**7. Спільнокореневим до слова «гора» є**

**А** гірка  
**Б** горе  
**В** недогарок  
**Г** горіти  
**Д** горечко

**8. Вкажіть рядок, у якому всі слова мають суфікси**

**А** скляний, стіл, плита

**Б** темнуватий, лісник, гарнесенький  
**В** хліб, лисий, солодощі  
**Г** комп'ютер, галерея, дощик  
**Д** горіх, сонечко, місяць

**9. Вкажіть рядок, у якому всі слова мають нульове закінчення**

**А** довіра, ґрунт, вільний  
**Б** вітер, вихід, забіг  
**В** село, галерей, корито  
**Г** кіно, пальто, млинець  
**Д** крісло, автомобіль, верхи

**10. Вкажіть рядок, у якому всі слова не мають закінчення**

**А** пальто, ситро, погано  
**Б** метро, кіно, вино  
**В** прочитавши, читати, весело  
**Г** мороз, камінь, син  
**Д** крило, купе, тире

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №14-15

### ***СЛОВОТВІР. ОСНОВНІ СПОСОБИ СЛОВОТВОРЕННЯ***

1. Поняття про словотвір.
2. Твірне слово, твірна основа та словотворчий засіб.
3. Основні способи словотворення в українській мові.
4. Чергування звуків при словотворенні.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке словотвір, або дериватологія?
2. Що таке похідні й непохідні слова? Наведіть приклади.
3. Що таке твірне слово?
4. Які різниця між твірним словом та твірною основою?
5. Що таке твірна основа?
6. Що таке словотворчий засіб? Чому важливо правильно виділити словотворчий засіб?
7. Назвіть основні способи словотворення.
8. Які способи словотворення називаються морфологічними?
9. Як називається спосіб словотворення, при якому відбувається перехід з однієї частини мови в іншу?
10. У чому полягає морфолого-синтаксичний спосіб словотворення?
11. Що таке флексійний спосіб словотворення? Наведіть приклади слів, утворених цим способом.
12. Що вивчає словотвір?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Прочитайте текст, випишіть з нього похідні слова.

**1.1.** Колись на Клепарові стояла невелика церква, оточена липами і яворами. З дзвіниці тричі на день лунали дзвони, скликаючи людей з поблизької околиці. Але у 1695 році, коли татари напали на Львів, сталося лихо. Саме недільного ранку, як у церкві було багато люду, орда увірвалася всередину. Татари в'язали молодь, грабували хоругви,

образи, церковні шати й скарбницю. Ніщо їх не могло спинити — ні голосне ридання дітей, ні прокльони матерів, ні благання священика. У той самий час, коли в церкві шаліли розбишаки, зірвався сильний вихор, а за ним жахлива злива. Небо вгорі спалахнуло блискавками. Пролунав несамопитий удар грому і церква разом зі всіма, хто в ній знаходився, почала западатися під землю. Бурхлива клекочуча вода залила підлогу і хутко піднімалася вгору. Незабаром на місці, де стояла церква, зостався лише каламутний став. Тому то й прозвали його Чорний діл (Ю. Винничук).

**1.2.** Після того, як почав падати сніг, вже важко сказати, якою була ця осінь. Аж сьогодні, приїхавши в гори, я усвідомив, що була вона, напевно, дуже сухою. Бо там, де завжди так багато води, її було мало. Треба було опускати відро на всю довжину ланца. І воно все одно ледь досягало поверхні води. Чи через те з дерев'яного вала облітали крупинки, стерті ланцом, чи ще через щось всередині, але вода пахла деревом. Так, ніби довго зберігалася у посудині з нестійкої до вологи деревини. Приблизно так робляться коньяк, кальвадос, ром. Але мене не нецавив присмак дерева. Я збирався випити якнайбільше води саме з цієї кирниці. Якщо моє тіло є на дев'яносто відсотків водою, то очевидно, що весь стан цієї системи залежить від того — яка це вода. Навіть мозок — переважно вода. Значить, думки мали би мінятися в залежності від сорту і якості води (Т. Прохасько).

**Завдання 2.** Запишіть слова; визначте твірні основи та форманти (словотворчі засоби).

**2.1.** Лекційний, святковий, перепис, по-нашому, замовкнути, прмова, грузин, шестикутний, розправа, безкрилий.

**2.2.** Залізобетон, земельний, сутінь, навчальний, щиро, пролісок, жовтуватий, архіважливий, перегляд, пришкільний.

**2.3.** Зафіксувати, веселитися, білизна, синь, жовтогарячий, ніхто, вищенаписаний, глухонімий, перепис, молода (іменник).

**Завдання 3.** Заповніть таблицю за наведеним зразком. При роботі користуйтеся словниками лінгвістичних термінів.

Термін	Дефініція
Субстантивация	Перехід слів з інших частин мови до класу іменників ( <i>вартувий ходив, визволені не забувають</i> ).
Адвербіалізація	
Ад'єктивация	
Прономіналізація	
Нумералізація	
Інтер'єктивация	
Кон'юнкціоналізація	
Партикуляція	
Препозиціоналізація	

**Завдання 4.** Визначте спосіб словотворення наведених слів.

**4.1.** Спідлоба, Долина, кобзар, Кобзар, забілений, вишневий (берет), кавовий (сервіз), працелюб, шістсот, розрадниця.

**4.2.** Зернина, ярмарковий, китоподібний, кишенька, суфіксальний, відіменний, добудова, надлюдина, пройдисвіт, сьогодні.

**4.3.** Ярмаркування, виярок, міжгір'я, антинародний, народжений, Біла Церква, синява, залізобетонний, підсніжник, вузлик.

**Завдання 5.** Визначте напрями похідності у наведених парах слів за зразком:

жовтий → жовток

перехід ← переходити

ліс – лісовий

прадід – дід

перший – по-перше

дояр – доярка

вчитель – вчителька

ліс – праліс

тихий – тихо

малиновий (кущ) – малиновий (шарф)

перекоти поле – перекотиполе

супутник (людина) – супутник (космічний об'єкт)

скажи-но – скажи

**Завдання 6.** Запишіть у дві колонки слова з грецькими та латинськими словотвірними елементами. Обґрунтуйте свою думку. У роботі користуйтеся Словником українських морфем Л.Полюги.

Експресія, експозиція, імпонувати, інкубатор, інтервал, реконструкція; універсальний, концентрат, інформація, інцидент, диктор, диктатура, мінімум, казус, радіус, лексика, психіка, олімпіада, панахида, піраміда, автомобіль, антинародний, мікроскопічний, макроекономіка, аероплан, хронотоп, фотоелемент, агрохімія, архіважливий, ізометрія, пан'європейський, бібліофіл, людинофоб.

**Завдання 7.** Від поданих імен утворіть чоловічі та жіночі імена по батькові. Поясніть правопис.

Юрій, Ілля, Сергій, Ігор, Олег, Дмитро, Микола, Анатолій, Миколай, Антін, Євген, Євгеній.

**Завдання 8.** Випишіть іменники із суфіксами на означення збільшеності, згрубілості чи зменшеності, пестливості. Поставте наголоси в цих словах.



## *Тестові завдання для самоперевірки*

### **1. Помилково утворено слово у варіанті**

- А професорша
- Б професорка
- В доцентка
- Г стюардеса
- Д філологиня

### **2. Яким способом утворено прикметники темно-синій, військово-спортивний, блакитно-синій?**

- А складанням основ або слів
- Б суфіксальним
- В префіксальним
- Г безафіксним
- Д префіксально-суфіксальним

### **3. У якому рядку всі іменники утворені префіксальним способом?**

- А книжка, дошкільний
- Б прадід, прамова
- В дідусь, пролісок
- Г виліт, правнук
- Д книжечка, священний

### **4. За допомогою якого суфікса утворюються неозначені займенники, що пишуться через дефіс:**

- А –еньк-
- Б –оньк-
- В -небудь
- Г -ість
- Д –ськ-

### **5. Виберіть рядок, у якому іменник утворений префіксально-суфіксальним способом**

- А ковток
- Б підсніжник
- В перехід
- Г праліс
- Д темно-зелений

**6. Яким способом утворені прикметники *поганенький, малесенький, величезний*?**

- А складанням основ або слів
- Б суфіксальним
- В префіксальним
- Г безафіксним
- Д префіксально-суфіксальним

**7. Яким способом утворено іменники *прамова, призвук, передісторія*?**

- А складанням основ або слів
- Б суфіксальним
- В префіксальним
- Г безафіксним
- Д префіксально-суфіксальним

**8. Вкажіть рядок, у якому всі слова похідні**

- А зелений, синій, сірий
- Б крик, синь, вхід
- В трава, рослина, квітка
- Г дощ, град, сніг
- Д горіх, день, знати

**9. Вкажіть рядок, у якому правильно запропоновано твірне до прикметника *безстрашність***

- А безстрашний
- Б страх
- В страшний

Г без страху

Д страхати

**10. Яким способом утворено слово *гідростанція*?**

А складанням основ

Б суфіксальним

В префіксальним

Г безафіксним

Д префіксально-суфіксальним

**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №16**  
**КОНТРОЛЬНА РОБОТА**  
*Зразки завдань для контрольної роботи*

***Варіант 1***

1. *Відредагуйте та запишіть словосполучення: чергувати в столовій, святкові міроприємства, участковий лікар, приймати участь, жаркоє по-українськи, здавати екзамен.*
2. *Підберіть українські відповідники до запозичених слів: алфавіт, фотографія, конкурс, аеропорт, ілюмінація, фарфор.*
3. *Укажіть, до яких груп за значенням належать наведені пари слів. Складіть з ними речення.*

Корінний-кореневий

Ватра - багаття

День - ніч

Сонце – сон це

***Варіант 2***

1. *Відредагуйте та запишіть словосполучення: відкрийте підручники, лікарський комплекс, сердечний напад, заставив написати, бутылка вина, часний сектор.*
2. *Підберіть українські відповідники до запозичених слів: менеджер, бартер, шоу, дискусія, преференція, хобі.*
3. *Укажіть, до яких груп за значенням належать наведені пари слів. Складіть з ними речення.*

Веселий - сумний

Абонент-абонемент

Роман – роман

Клопоти - турботи

### **Варіант 3**

1. *Відредагуйте та запишіть словосполучення:* військовий період, відношення до друга, перша прем'єра, поступати в коледж, блінчики з капустою, заказний лист.
2. *Підберіть українські відповідники до запозичених слів:* коаліція, кулінарія, фіктивний, абітурієнт, домінувати, санкція.
3. *Укажіть, до яких груп за значенням належать наведені пари слів. Складіть з ними речення.*

Замок - замок

Приємний - милий

Висвітлений – освітлений

Здоровий – хворий

### **Варіант 4**

1. *Відредагуйте та запишіть словосполучення:* зустрічаються недоліки, кидатися в очі, попередити пожежу, підписка на журнали, більша половина учнів, гладити білизну.
2. *Підберіть українські відповідники до запозичених слів:* фіаско, фіктивний, нюанс, дистанція, генеза, арбітр.
3. *Укажіть, до яких груп за значенням належать наведені пари слів. Складіть з ними речення.*

Весільна пара – водяна пара

Багатий - бідний

Пейзаж – краєвид

Компанія- кампанія

## **Варіант 5**

1. *Відредагуйте та запишіть словосполучення:* купити в розстрочку, листати сторінки, здати іспит, знімати квартиру, канцелярські приналежності, заключати угоду.
2. *Підберіть українські відповідники до запозичених слів:* процент, стагнація, консенсус, горизонтальний, біографія, аплодисменти.
3. *Укажіть, до яких груп за значенням належать наведені пари слів. Складіть з ними речення.*

Абзац – відступ

Виборний - виборчий

Ніс (іменник) – ніс (дієслово)

Ситий - голодний

## СЕМЕСТР II

### ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

#### **ОРФОГРАФІЯ. СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ**

1. Групи приголосних, у яких спрощення відбувається на письмі.
2. Групи приголосних, у яких спрощення відбувається тільки у вимові.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке спрощення?
2. Назвіть групи приголосних, у яких спрощення позначається на письмі.
3. Назвіть групи приголосних, у яких спрощення відбувається лише у вимові.

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Утворіть від запропонованих іменників прикметники. Поясніть, відбувається чи ні в утворених словах спрощення.

Пристрасть, зап'ястя, форпост, президент, агентство, випуск, об'їзд, турист, злість, користь, капость, радість, захист, швидкість, тиждень, кістка, жалість, перехрестя.

**Завдання 2.** Вставте, де треба, пропущені букви д, т. Слова запишіть у дві колонки: 1) ті, у які не вставляли букв; 2) ті, у які вставили букви.

Звіс..но, скатер..ка, асистен..ський, влас..ний, хвас..ливий, кореспонден..ський, аген..ство, радіс..ний, зліс..ний, заїз..ний, контраст..ний, учас..ник, їж..жу, дириген..ський, щас..ливий, ус..ний, страс..ний, щотиж..невий, студен..ський, студен..ство, очис..ний, якіс..ний, буревіс..ник, п'я..десять.

**Ключ.** З других букв повинно скластися закінчення вислову В.Сухомлинського “Дорожить людина тим, у що вона...”

**Завдання 3.** Запишіть слова, вставляючи, де потрібно, пропущену букву. Поясніть орфограму.

Блис...нути, хворос...няк, тис...нути, ляс...нути, лус...нути, хрес...ний, збриз...нути, заздріс...ний, шіс...надцять, волейболіс...ці, влас...ний, буревіс...ник, перс...ня, гіган...ський, студен...ський, звіс...но, боліс...ний, невіс...чин.

**Завдання 4.** Випишіть слова у дві колонки: у першу – відбувається спрощення, у другу – не відбувається.

Пристрас(т)ний, контраст(т)ний, хвас(т)нути, кількіс(т)ний, у доблес(т)ному, зап'яс(т)ний, знавіс(т)нілий, радіс(т)ний, у мас/ному.

Ключ. Підкресліть у кожному слові другу букву – прочитаєте словосполучення.

**Завдання 5.** Перепишіть, вставляючи, де потрібно, пропущені букви.

**5.1.** Я прославляю піснею своєю **щас...ливу** юність нашої землі (В. Сосюра). Я вірив правді на землі, я чес...но мислив і трудився (П. Грабовський). Дядькові стало **заздріс...но**— захотів він стати ще багатшим. Пішов до ... А жадібні та **заздріс...ні** люди дуже часто замість багатства отримують покарання (Народна казка). Довготелесий, **кіс...лявий** старець широко ступав звивистою стежиною уздовж порослого бур'янами насипу (Р. Іванченко). Він мав при собі лист від графині, який і вручив **наміс...никові**. — Ну, так-то добре! — мовив **наміс...ник** (І.Франко). Навіть переставши бути Прибульцем, можу покинути цю землю й податися туди, де можна існувати **безболіс...но** (В. Шевчук).

**5.2.** Тут у мене справ назбиралося стільки, що однаково тільки тіло лежало в клініці, а душа й нерви — **безвиїз...но** перебували в районі (Ю. Яновський). **Невіс...чин** жах зростав у міру того, як вона бігла додому, а там набув розміру паніки: син не повертався (Ю. Яновський). **Доброчес...ний** священник, до того ж не інтриган,—



це провидіння для села (Стендаль). Лапала **наперс...ного** хреста на грудях, щоб ним благословити, а його вже нема: десь на втіках згубила (О. Стороженко). То лиш язик у нього тепер **мас...ний**, а сни давно вже скромні (В. Портяк). А в тих у голові зацементувався образ шкільного **випус...ного** вечора — вручення ... Я все одно не прийду на **випус...ний** — їду навчатися за кордон! (О. Думанська). Стривай, кобзарю, не кепкуй, — обізвався високий, у засмальцьованім одязі **реміс...ник**, що стояв поруч Лесі. — Не те співаєш, от і мовчимо. Не до жартів (М. Олійник).

**5.3.** Хвиля лагідно набігала на берег, її **пес...ливий** дотик був такий заспокійливий, що Василь аж засміявся від задоволення (О. Бердник). Два-три роки існування картини, помножені на мільйони глядачів, — завше перебільшать (**кількіс...но**) тисячі років життя книги (Ю. яновський). Ніно був простодушний, **совіс...ний**, але стриманий хлопець (Н. Кибальчич). Я завжди гадав, що **почес...ний** учасник будь-чого — це такий учасник, який, на відміну від звичайних учасників, може абсолютно ні в чому не брати участі. (А. Алексін). Коли життя ти не **учас...ник**, А тільки свідок віддаля,— Дарма чекатиме прекрасних. Від тебе подвигів земля. (М. Рильський). Ніч марнотратна нищить надмір форм, як зайві плями, лиш дуб, мов **с...нара**, береже монет зелених листя (Б.-І. Антонич). Але чого так нудно стало одразу, так **тос...но**? ... сосновий хрест на свіжій могилі, та димлять сумом чорні маки, надихають **тос...ним** трунком німу ніч (С. Васильченко).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Спрощення на письмі треба позначати в прикметниках, утворених від усіх іменників, ОКРІМ**

**А** випуск

**Б** радість

**В** пристрасть

**Г** злість

Д якість

**2. Орфографічну помилку допущено в рядку**

**А** На серці раптом стало так **тоскно** — жити не хотілося.

**Б** Не дав би мріям **скніти** на біді, Покритись цвіллю і замшати мохом...

**В** Але дверці зачинилися перед моїм носом, трамвай рушив і хутко зник за поворотом, я навіть не встиг **свиснути** йому вслід.

**Г** Був на педагогічній і **журналістській** роботі.

**Д** Озерця ті казатимуть про себе ще тоді, коли я їх не бачитиму: **шелестнуть** у лепесі крила, крякне злякана качка і засюрчить просто на місяць, на світло.

**3. Орфографічну помилку допущено в рядку**

**А** випускний клас

**Б** злістний погляд

**В** пристрасне кохання

**Г** депутатський прийом

**Д** студентське життя

**4. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка**

**А** комендан...ці, турис...ці

**Б** безвиїз...но, радіс...ний

**В** тиж...ні, контраст...ний

**Г** прихвос...ні, контекст...ний

**Д** артис...чин, піз...ній

**5. Правильно написано всі слова в рядку**

**А** проїздний, аспірантський

**Б** доцентський, хворостняк

**В** перстня, навмисне

**Г** пестливий, серце

**Д** масний, перехрестний

**6. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А Безлісний, трагічно беззахисний край, переповнений над мірою сонця і світла.
- Б Кажуть, там є чудова наїздниця і навдивовижу спритні жонглери.
- В Був редактором журналу львівського обласного відділу Фонду культури.
- Г Та він не тільки жалісливий, а й сміливий, справедливий хлопчик.
- Д Пузиреві властиві такі риси, як безчесність, несправедливість, жорстокість, бездушність, деспотичність.

**7. Правильно написано всі слова в рядку**

- А туриський, особистісний
- Б благовістний, зап'ястний
- В безвартісний, двомісний
- Г гуснути, аванпосний
- Д контекстний, безвиїздно

**8. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка**

- А віс...ник, мес...ник
- Б доблес...ний, хвас...нути
- В буревіс...ник, контраст...ний
- Г очис...ний, випус...ний
- Д шіс...сот, тиж...ні

**9. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка**

- А щотиж...ня, компос...ний
- Б нещас...ний, кіс...лявий
- В, наміс...ник, свис...нути
- Г гіган...ський, с...ніти
- Д фашист...ський, хрус...нути

**10. Спрощення в групах приголосних треба позначати на письмі в усіх словах рядка**

**А** навмис...но, бандурис...ці

**Б** артис...ці, влас...ний

**В** заздріс...ник, нацис...ський

**Г** мес...ницький, наперс...ний

**Д** доброчес...ний, шіс...надцять

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

### ОСНОВНІ ВИПАДКИ ЧЕРГУВАННЯ У/В, І/Й

1. Правила чергування у/в
2. Правила чергування і/й

#### *Питання для самоперевірки*

1. Розкажіть про чергування у/в на початку речення та після паузи.
2. Розкажіть про чергування і/й на початку речення та після паузи.
3. Наведіть приклади, коли у/в не чергуються.
4. У яких випадках допускається порушення чергування у/в, і/й?
5. Розкажіть про чергування у/в, і/й всередині речення чи словосполучення.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Виберіть потрібний прийменник або сполучник. Обґрунтуйте свою думку.

**1.1.** Я невиразно відчував, що **в/у** мене є одна важлива перевага перед цими добродіями, а саме — моя незаплямована репутація (Марк Твен). **В/у** країні сонячних зайчиків. **В/у** середу рано Гриця отруїла (О. Кобилянська). Гаррі Поттер **і/й** в'язень Азкабану. Що записано **в/у** книгу життя (М. Коцюбинський). Є **в/у** нього, **в/у** сонця, ще причини для усмішки... (В. Нестайко). А **в/у** Голубеньці **й/і** латаття, **і/й** жабурина, **і/й** ряска... — ну геть-чисто все, що треба для незабутньої мальовничості пейзажу (В. Нестайко). Гарна була в Сашка Цигана вдача (В. Нестайко). Мокрі росянисті гілки раз **у/в** раз черкали хлопців по щоках, лоскітно струшуючи холодні краплі за комір (В. Нестайко).

**1.2.** Сонце світить, коники **у/в** траві стрекочуть... Іду я, значить, лугом... **у/в** бік річки, **у/в** бік села. Вірять **у/в** загадки природи. Мало які голови бувають **у/в** людей. От **у/в** тебе, Марусик, теж голова... на кавун схожа. **У/в** час космічних польотів і електронної техніки **у/в**

чаклуна повірили! Вигляд у/в Цигана був такий незвичний, що Журавель упустив з рук обценьки, і вони вдарили його по нозі. Щоб не утруднювати вам читання, подаємо його розповідь у/в скороченні. Вірити у/в якусь нісенітницю, у/в старі бабські забобони. Не зошита ж у/в косу лінійку. Дивлюсь — у/в у газеті тираж грошово-речової лотереї. (В. Нестайко).

**Завдання 2.** Прочитайте речення. Знайдіть випадки чергування у/в, і/й. Поясніть, чому у тексті запропоновано саме такі варіанти.

**2.1.** Майже одночасно з Байдами з'явилися й родичі Журавля.

Я кажу "родичі", бо з батьків у Журавля в наявності була тільки мама, Катерина Іванівна Сирокваша, та ще бабуся Горпина Улянівна Сагайдак. Тато, Полікарп Степанович Сирокваша, десь повіявся шукати безтурботного парубоцького життя, ще як малий Журавель не вмів і говорити. Отже, слова "тато" Журавель так ніколи й не вимовив... (В. Нестайко).

**2.2.** Павло Максимович, повечерявши, сидів на ганку і курив цигарку, задумливо дивлячись удалину. Раз у раз з рота його випахували круглі кільця диму, чимось схожі на автомобільні колеса. Так у всякому разі здалося Семенові Семеновичу... (В. Нестайко).

**2.3.** Ви знаєте, сусіде, — мовби між іншим сказав Семен Семенович. — Я взавтра якраз їду в район, у фінвідділ. То можу заодно отого хлоп'ячого білета в ощадкасу завезти. Щоб часу не гаяти. Бо його ж іще у Київ на перевірку посилатимуть. Давайте! Павло Максимович якось дивно глянув на Семена Семеновича і враз став червоний, як мак.

— Гм... — він опустил очі, насупив брови, потім знову пильно глянув на сусіду. — Гм... Не турбуйтеся, любий. Не турбуйтеся. Я мотоциклом із самого раночку завезу. Мені не важко...

— Та нащо ж, сусіде, власний бензин витрачати? Як я на колгоспному "бобику"...

— А мені у район однак треба. У сільгосптехніку.

— Овва! Чого це раптом, сусіде?

— Того самого, сусіде, чого й вам у фінвідділ. Запала напружена тиша (В. Нестайко).

**Завдання 3.** Запишіть слова у дві колонки. У першу – ті, у яких відбувається чергування у/в, у другу – де чергування неможливе.

Утомити, усний, урочистий, управління, ураган, вправа, удача, указка, Ужгород, Умань, вкрасти, вкусити, усмішка, уранці, втіха, вчений, вдосвіта, вдосталь, взаємодопомога, вкласти, взуття, усередині, вклад.

**Завдання 4.** Перепишіть словосполучення і сполучення слів, розкриваючи дужки. Обґрунтуйте свої відповіді.

Зайшов (у, в) клас, стояв (у, в) воді, взяв (у, в) сестри, жила (у, в) Одесі, лежала (у, в) лікарні, відніс (у, в) хату, приїжджала (у, в) Львів, успіх (у, в) роботі, стань (у, в) куток, стояти (у, в) болоті, лежати (у, в) ванні, плавати (у, в) морі, працював (у, в) лабораторії, глянь (у, в) вічі, читала (у, в) газеті.

**Завдання 5.** Випишіть слова, у яких чергування у/в розрізняє значення слів.

Враз, вживатися, вклад, враження, ввійти, вболівати, удача, вступ, уболівати, Угорщина, уміти, умова, вдома, убогий, усередині, Україна, урок, вранці, вчителька, утруднення, вплив.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник *в***

**А** сидіти у/в ямі

**Б** успіх у/в навчанні

**В** приїзд у/в Чернівці  
**Г** стань у/в куток  
**Д** бачив у/в журналі

**2. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник в**

**А** удар у/в спину  
**Б** візьми у/в шухляді  
**В** приїзд у/в Буковель  
**Г** запитай у/в касі  
**Д** приходив у/в четвер

**3. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник в**

**А** приніс у/в кишені  
**Б** узяв у/в друга  
**В** зайти у/в бібліотеку  
**Г** жити у/в Львові  
**Д** запитати у/в вчителя

**4. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник у**

**А** працювати у/в аптеці  
**Б** узяв у/в вчителя  
**В** була у/в Індії  
**Г** плавати у/в озері  
**Д** бігти у/в сад

**5. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник у**

**А** зайшов у/в клас  
**Б** жила у/в Одесі  
**В** лежала у/в лікарні  
**Г** була у/в Італії



Д приїжджала у/в Івано-Франківськ

**6. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник *й***

А вчитель і/й лікар

Б успіх і/й поразка

В приїзд і/й від'їзд

Г сміх і/й сльози

Д ручка і/й олівець

**7. Вкажіть рядок, у якому між словами слід вживати прийменник *і***

А альбоми і/й олівці

Б співає і/й танцює

В айстри і/й жоржини

Г лимони і/й апельсини

Д любов і/й радість

**8. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається чергування у/в**

А уголос, умирати, умова

Б указка, укусити, урожай

В учорашній, усякий, Ужгород

Г уміння, упоратися, узимку

Д урочистий, усний, уперед

**9. Вкажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається чергування у/в**

А вдосвіта, вдосталь, Власенко

Б вволю, вголос, ввечері

В взимку, взуття, вміння

Г встигати, вночі, взаємодопомога

Д всюди, втекти, влада

**10. Правил чергування у/в та і/й дотримано у всіх випадках, окрім (цифра позначає наступне слово)**

(1) І хата була не така чепурна, (2) і (3) в садку, (4) і (5) у городі не той порядок, (6) і льох був схожий не на станцію метро, а на землянку (7) у лісі.

**А** 1, 5

**Б** 2, 3

**В** 3, 4

**Г** 5, 7

**Д** 4, 5

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

### *ПРАВОПИС СЛІВ ІЗ НЕНАГОЛОШЕНИМИ Е, И, О*

1. Перевірка наголосом.
2. Написання слів із голосним *о* в коренях.
3. Написання слів з голосними *е, и* в коренях.
4. Особливості правопису суфіксів

#### *Питання для самоперевірки*

1. Проілюструйте на конкретних прикладах перевірку написання слова за допомогою наголосу.
2. Розкажіть, у яких випадках писатимемо *о*.
3. У яких позиціях писатимемо *е, и*?
4. Проілюструйте особливості написання *е, и, о* в суфіксах.
5. Як перевірити правопис слів *кишеня, директор, пенал*?

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Перепишіть речення. Вставте пропущені букви, поясніть їх правопис.

**1.1.** Знову запала хв...линна мовчанка (В. Нестайко). Це я, значить, прийшов до вас і почав виц...ганювати білет! (В. Нестайко). Шкода, що ви не доб...раєте (В. Нестайко). Вони вже не говорили, а кр...чали (В. Нестайко). Віт...р, неначе парубок у танці, на всі боки обертав кожухарку-метелицю (М. Стельмах). Де взявсь Б...дяк, на пригорку розцвівся, Пишається, неначе пан (Л. Глібов). На берегах оз...ра не було ні травинки, ні кущика — саме руде каміння обрамлювало чорну тацю водойми (О.Дерманський). Жодна стеж...чка не вела до оз...ра, тож було видно, що до нього ніколи ніхто не приходив ні на водопій, ані купатися, ні просто відпочити від суєти Міста (О.Дерманський).

**1.2.** Старий б...рсук виходить з хати, вітає друзів дорогих, в садочку просить їх сідати, і сам сідає коло них (Олександр Олесь). Мені здається, що ліпше було б, якби ти не мішалася в кравецькі діла, тим я виставляю себе на посміхов...сько молодіжі (Є. Ярошинська). Либонь, се русалч...на тінь була, сьогодні ж почався Русалч...н тиждень. (Р. Іванченко). Дощ на світанку стих, але за мить вія перейшов у вар...во огненне (В. Герасим'юк). Безмежна крадіжка ночі. Схов...ще на горищі. Приготування мішків із сріблом (М. Воробйов). Та, мабуть, сама з...ма чула, як хвалилася с...ничка (О. Іваненко).

**1.3.** Тут ж...ла стара вчит...лька Маргарета С, зараз, правда, уже для неї не вчит...лька, а щира пораdn...ця і подруга. У кімнаті були затишок, спокій і звучала м...лодія (О. Кобилянська). Вже наступного дня він прокрався на згар...ще і на власні очі бачив вовчі та людські сліди (В. Рутківський). Мовляв, пал...во вам потрібне, а в нас коні стоять, маємо на чому привезти (Є. Гуцало). Та коли він прочитав назву вул...чки, куди повернув агент, то лише посміхнувся: ця вул...чка упиралася в п'ятиметровий цегляний мур! (А. Костецький). Ой у полі та кр...нич...нька, З неї вода протікає (Народна пісня). Але найдовше дивився Дмитро на доньч...не обличчя (М.Матіос).

**Завдання 2.** Вставте пропущені букви **и** або **е**. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою **и**; 2) зі вставленою буквою **е**.

Оз..мина, вст..гати, уд..в'ятьох, с..реда, мороз..во, зб..рати, зчищ..ний, попр..їжджати, тютюнн..к, зв..кати, потр..вожити, жн..ва, понош..ний, оголош..ння, вар..во, жовт..нь, св..круха, мар..во, пр..зирство, звел..чання, ож..вити, неприм..ренний, втомл..ний, тан..ць.

**Ключ.** З других букв має скластися закінчення вислову англійського поета Роберта Броунінга: *“Коли людина бореться сама...”*

**Завдання 3.** Слова запишіть у дві колонки: 1) із вставленою буквою **а**; 2) із вставленою буквою **о**.

Б..рсуk, допом..гав, б..гач, к..зацтво, п..сол, г..няти, гр..ніт, сл..в'яни,  
..таман, л..мати, зл..млене, ..брикос, б..гатослівність, см..лоскип,  
скр..єні, м..роз, х..зяїн, п..гон, п..гано, г..рячі.

**Ключ.** З останніх букв виписаних слів має скластися прислів'я.

**Завдання 4.** Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою у; 2) зі вставленою буквою о.

Спрост..вання, угруп..вання, коротк..ватий, озвуч..вати, ябл..ко,  
л..пух, марм..р, пл..дючість, звор..шити, гл..хнути, рят..вати, к..зуля,  
з'єдн..вати, змарн..вати, ос..ружний, солодж..ватий, оснащ..вати,  
дяк..вати, сух..путний.

**Ключ.** З других букв виписаних слів має скластися закінчення вислову: *“Проголосувавши на виборах, ми потім...”*

**Завдання 5.** Випишіть слова зі вставленою буквою и у ліву колонку, зі вставленою буквою е — у праву. Поясніть орфограми у виписаних словах.

Тр...вога, оц...нкований, плет...во, парканч...ик, вовч...ня,  
виховат...ль, вул...чка, істор...к, од...колон, ож...ледь, с...режки,  
м...нає, в...ресневий, пл...вуть, л...тять, кр...ниця, к...сіль, кош...ня,  
підп...рати, кр...шталевий, с...рпанок, дзв...ніти, зас...нати,  
вузл...чок, чуж...нецький, бад...лина, мереж...во, мар...во,  
мороз...во, печ...ніги, сем...ро, схв...лювати, зл...генька, шел...стіти.

**Завдання 6.** Запишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

**6.1.** А й правда, кр(и,е)латим ґрунту не треба.

З(е, и)млі немає, то буде небо.

Н(и,е)має поля, то буде воля.

Н(и,е)має пари, то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташ(е, и)на...

А як же людина? А що ж людина?

Ж(е,и)ве на землі. Сама не літає.

А крила має. А крила має!  
(Л. Костенко)

**6.2.** Ж(е,и)ття іде і все без кор(е,и)ктур.

І час л(е,и)тить, не стишує галопу.  
Давно н(е,и)ма маркізи Помпадур,  
і ми ж(е,и)вем уже після потопу.  
Не знаю я, що буде після нас,  
в які пр(е,и)рода уб(е,и)реться шати.  
Єдиний, хто не втомлюється, — час.  
А ми ж(е,и)ві, нам треба поспішати  
(Л. Костенко).

**6.3.** Хай буде все небач(е,и)не побач(е,и)но,

Хай буде все пробач(е,и)не пробач(е,и)но,  
Хай буде вік прожито, як належ(е,и)ть,  
На жаль, від нас нічого не залеж(е,и)ть...  
А треба жити. Якось треба жити.  
Це зветься досвід, витр(е,и)мка і гарт.  
І наперед не треба ворожити,  
І за м(е,и)нулим плакати не варт  
(Л. Костенко).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1.** Літеру *е* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А к...шеня, л...генда
- Б д...вина, м...тушливий
- В кл...новий, зл...генька
- Г печ...ніги, кр...кливий
- Д м...нувшина, д...белий

**2.** Літеру *е* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка

- А еф...ктивний, ущ...мити
- Б бл...зенько, справ...длиий

**В** оп...нитися, дал...чїнь  
**Г** неприм...ренний, в...ршина  
**Д** греб...лька, розп...тати

**3. Літеру *e* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка**

**А** ос...литися, тр...мати  
**Б** р...вти, зш...вати  
**В** дал...чїнь, поч...нати  
**Г** дят...л, ст...лити  
**Д** вир...нати, мер...хтіти

**4. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка**

**А** мар...во, печ...во  
**Б** пр...звисько, вр...ватися  
**В** марм...лад, през...дент  
**Г** р...веранс, ч...новник  
**Д** д...ректор, об...рти

**5. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка**

**А** одгр...міти, куч...рявий  
**Б** к...рпатий, поз...чати  
**В** л...ментувати, стр...міти  
**Г** очищ...ння, нам...стинка  
**Д** зд...вований, сем...ро

**6. Літеру *о* треба писати на місці пропуску в усіх словах рядка**

**А** ябл...ко, л...пух  
**Б** дяк...вати, сух...путний  
**В** спрост...вання, ос...ружний  
**Г** ...таман, к...тушка  
**Д** к...зак, з...зуля

**7. Правильно написано всі слова в рядку**

**А** мармур, парубок, ворошити

**Б** вирощувати, гулубка, кожух  
**В** горячий, кочан  
**Г** качан, багатий  
**Д** мармуровий, катушка

**8. Правильно написано всі слова в рядку**

**А** ефіктивний, жираф  
**Б** блищати, лиман  
**В** деривце, тихесенько  
**Г** деталь, бреніти  
**Д** цетата, кролик

**9. Літеру *e* треба писати замість цифри**

Від того світ не змін(1)ться нітрохи,  
а все залеж(2)ть від людських зіниць:  
в ш(3)роких відіб'ється вся епоха,  
у звуж(4)них – збігов(5)сько дрібниць.

**А** 1  
**Б** 2  
**В** 3  
**Г** 4  
**Д** 5

**10. Літеру *e* треба писати на місці пропуску в словах**

Ще назва є, а річки вже немає.  
Усохли верби, вижовкли рови,  
і дика качка тоскно обм(1)нає  
руд(2)ментарні зал(3)шки багви.  
І тільки степ, і тільки спека, спека,  
і оз(4)рявин пробл(5)ски скупі.  
І той у небі змор(6)ний лелека,  
і те гніздо лелече на стовпі.

**А** 1, 4  
**Б** 2, 6



**В** 3, 5

**Г** 4, 5

**Д** 4, 6

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4-5

### СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРАВОПИСУ М'ЯКОГО ЗНАКА, АПОСТРОФА, БУКВОСПОЛУЧЕНЬ ЙО, ЪО

1. Правила вживання апострофа.
2. Правила вживання м'якого знака.
3. Особливості написання буквосполучень **йо, ъо**.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Пригадайте, у яких випадках в українській мові ставлять апостроф.
2. У яких позиціях ми не пишемо апостроф перед **я, ю, є, ї**?
3. Після яких літер в українській мові пишемо м'який знак?
4. У яких буквосполученнях не пишемо м'який знак?
5. У якій позиції ми писатимемо **йо**, а в якій – **ьо**?
6. Пригадайте слова, у яких знак м'якшення та апостроф пишемо як виняток.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

**1.1.** Куди це ти пр(')ямуєш без коня і без шаблі? А якщо його хтось вб(')є чи просто захворіє і помре? Як лежати самому в темр(')яві? А потім ходив би, спин(')яючись перед кожною квіткою і травинкою, щоб їх запам(')ятати... Він кличе її, але натомість з(')являється щось кудлате з очима, як дві жарини, вмощується в ногах і зовсім не страшно, навпаки, жалісливо дивиться... І вітер, що їх підхопить, пахнутиме м(')ятою, любистком і всім зілл(')ям, котре росте під хатою та при дорозі. Він ніколи не чув, як плачуть діти, не пам(')ятав себе самого в колісці з шкаралупки маку — і зл(')якався. Вітер ку(')йовдив їхнє пір(')я, і вони сито каркали. Земля приймала в себе зерно, щоб зазеленіти ще до снігу, черв(')яки глибше закопувалися в рілл(')ю, бджоли випивали з квітів останню солодкість, метелики гинули

тисячами, — їхнього віку було доти, доки тепла. Це ж моркв(’)яний козак. Під ним коник бур(’)яковий, на нім шапка капуст(’)яна, жупан з лопуцька. А цей осінній морозець обійду, хай цвіте собі на здоров(’)я. Не помічав, як щоки його стали мокрими й гар(’)ячими, а голос зірвався (Г. Пагутяк).

**1.2.** Смагляве лице сеї нової гості брало за серце гострим, як заграва, рум(’)янцем тривоги. — В скиніях Св(’)ятих да вселиться і с праведними сомричтет,— співав св(’)ященник, блідий, як р(’)ядно, від гірко— і почувань, і тяжкого духу. (К. Гриневичева). Розріз проходить по малюнку на його шкірі, на малюнку — старе, вже ви бл(’)якле розп(’)яття — жовтий Ісус на пофарбованому зеленкою хресті. Суміш вибухає внаслідок дії відкритого полум(’)я впродовж кількох секунд (від 2 до 10). Бомба запалює об(’)єкт, розбиваючись об його поверхню. Ворог не в стані загасити це полум(’)я водою. Жабка й мишка закружляли в танку: танцювали краков(’)як і венгерку. Тим часом мишка, пов(’)язана хустинкою, майнула між глядачів і зникла в лісі. Ворочок нап(’)явся, мов вітрило, і корабель помчав угору по річці. (М. Трублаїні). — Твоя правда, — обернулася до Гаврика Джуль(’)єтта, — он Спалах із Трумом, наприклад, доставляють м(’)ясо в замок не на п(’)яту годину ранку, як ми смолу, а аж на сьому. Нічого, ось одвеземо смолу тому старому вилупню й поласуємо вершковим морозивом. Залетимо в кав(’)ярню до Марти, ге?.. Попереду майнули невеликі комашині крила й коров(’)ячий хвіст крилуна. Його червоний жупанець геть забруднився пилом та розлитим на підлозі грогом, трикутний капелюх з(’)їхав набакир, у руці втікач тримав згорнутий у сувій чорний зшиток. (О. Дерманський).

**1.3.** Ніжні крильця златогузки скидались на дві яблунові пелюстки, а деревце кінчалось золотою подушечкою; шовкопр(’)яди вдягли плахітки в чудернацьких візерунках Улянка сховалася в кущах за дубом, кроків за п(’)ятнадцять від нори, а постать Макара Макаровича зникла за деревами. Удома мішок розв(’)язали й замкнули борсука в

хижці з дерев(’)яною підлогою. Вона набрела на дику грушу й сплеснула руками: під деревом, пересипані опалим листям, товстим шаром лежали жовті духм(’)яні грушки. Деякі з них уже влежались, стали брунатними, м(’)якими. Відбитки були такі ясні, що можна було розглядіти навіть цв(’)яхи на підборах. Дуби вже насунули собі на очі ватяні шапки, на гілля білі рукави нап(’)яли, прибралися, як на св(’)ято, і "здрастуй" не кажуть. — Піонери, ми в лісі,— сказала вожата,— давайте ж і наш збір присв(’)ятимо лісові! Макар Макарович об(’)їздив увесь ліс. У травні весь ліс солодко гримів від солов(’)їного тьохкання й свисту, сходили молоком розквітлі дикі груші, вечорами повітр(’)я гуло від хрущів. В кожній сім(’)ї стане він рідним, серед усього народу — улюбленим сином. . Звідси з високого урвища, очам відкривався безмежний краєвид на кучер(’)яві горби та яри, звідки тяглися вгору верхівки беріз і осик. Давно стихла бур(’)я й минула злива, коли Макар Макарович повертався з лісу (О. Донченко).

**Завдання 2.** Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленим апострофом; 2) без апострофа.

Св..ятковий, різдв..яний, острів..янин, духм..яний, сурм..яний, медв..яний, зм..який, присв..ята, слов..яни, тьм..яний, дзв..якнути, цв..ях, пір..я, рутв..яний, знічев..я, ін..єкція, моркв..яний, мавп..ячий, з..ясувати, різьб..яр, ім..я.

**Ключ.** З других букв першої колонки повинно скластися слово, яким закінчується вислів Іммануїла Канта: *“Закон, що живе в нас, називається...”*

**Завдання 3.** У словах на місці крапок, де необхідно, поставте апостроф.

Об..ява, пів..яблука, мавп..ячий, зв..язок, торф..яний, підв..язати, тьм..яний, св..ято, Мін..юст, пів..їжака, рум..яний, без..ядерний, зм..якшити, голуб..ята, розм..який, духм..яніти, возз..єднання, пред..явник, сер..йозний, міжбрів..я, Св..ятослав, гар..ячий, подвір..я, моркв..яний, розв..ючений, об..якоритися, дерев..яччя, п..ятка,

передз..їздівський, під..яремний, пів..Японії, розв..язок, зв..ялений, верф..ю, напівм..який, напів..ясний, перед..ювілейний.

**Завдання 4.** Перепишіть слова, вставляючи, де потрібно, апостроф. Поясніть правила написання.

Св...ятослав, тьм...яний, торф...яний, дистриб...ютор, над...яр...я, транс...європейський, мавп...ячний, кам...яний, св...ято, св...ященник, возз...єднати, зв...язківець, цв...ях, бур...я, бур...ян, ін...екція, моркв...яний.

**Завдання 5.** У ліву колонку виберіть іменники, які в давальному (чи місцевому) відмінку однини мають знак м'якшення, у праву – без знака м'якшення.

У скрин..ці, жмен..ці, на оболон..ці, на ялин..ці, на сторін..ці, на пис..мі, львів'ян..ці, цілител..ці, дон..ці, на сон..ці, в землян..ці, парижан..ці, на гол..ці, на сопіл..ці, в колис..ці, по ред..ці, на гряд..ці, дівчин..ці, по замаз..ці, на вишен..ці, в мис..ці, у спіл..ці.

**Завдання 6.** Слова запишіть у дві колонки: 1) у які вставили м'який знак; 2) у які не треба вставляти м'якого знака.

Зненац..ка, цар..ок, уйгурс..кий, дз..вякати, знад..ність, (в) авос..ці, цар..ки, (на) стеблин..ці, (у) мис..ці, винос..ся (наказовий спосіб), уціл..нення, ус..мішка, камін..чик, Тан..чин, (у) жмен..ці, путивл..ський, уман..ський, розріс..ся, вгомониш..ся, їдал..ня, брин..чати, (в) колис..ці, освіт..ній, велетен..ський, різ..бяр, осмілят..ся, ател..є, (багато) облич.., безбат..ченко, т..мянний.

**Ключ.** З других букв (слів, що в дужках, не враховувати) повинен скластися вислів Галілео Галілея.

**Завдання 7.** Перепишіть слова, вставляючи, де потрібно, м'який знак. Поясніть правопис.

Ковз...кий, близ...кіс...ть, дерз...кий, різ...блений, різ...бяр, арф...яр, шіст...надцят..., п'ятдесят..., міц...ніс...ть, тон...ший,

вишен...ці, авос...ці, Уман...щина, нін...чити, Парас...чин, русал...ці, Ман...чжурія, жен...шен..., виріз...блений, він...чати, бояз...кий, їдал...ня, Гуцул...щина.

**Завдання 8.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

**8.1.** Застогнав Дмитро. Крізь в'язку, круту темряву долинуло й до нього кволе мекання козепяти, пробилося наче промін(ь)чик, і на далекому темному обрії зблиснула біла цяточка — чи не срібний човник то плів десь далеко-далеко? Чистими літніми ранками, коли ще й сонце тільки-но прокидає(ь)ся десь там у своїх золотих палатах, Митро Концедайло першим збивав куряву з сіл(ь)с(ь)кого шляху: жене до лісу табунец(ь) білих, мов хмариночки, кіз. Після їхнього солодкого вранішн(ь)ого молока і димок од цигарки здає(ь)ся Митрові солодким, і туман, що вродився над річкою, і білий світ, такий білий — аж очам боляче. — В сім'ї не без виродка,— ще глибше зітхнула мати й пішла до плити, де куліш бул(ь)котів у чавун(ь)чику. Вони йдуть(ь) до Ялен(ь)чиного двору, коло хати Дмитро майже не дихає, щоб не почувала тітка Санюха (В.Шкляр).

**8.2.** Але оглядатися не поспішав; якщо він знову нашттовхнет(ь)ся на олов(ь)яний погляд пузання, тоді доведет(ь)ся ще трохи подождати, а там і сосняк скін(ь)чит(ь)ся/ — Що робити з ними? — спитав низенький у свого товариша, чорного циган(ь)чука, який уже випрягав коней. За чорною бородою не видно й лиця, тільки очі жевріють(ь), ще й автомат звисає з плеча, тон(ь)кодулий, німец(ь)кий. Милувала війна Сестрин(ь)ці та й не довго, і от одного дня приїжджає в село чорна горбата машина, зупиняє(ь)ся на майдані коло церкви. Та то ж давнен(ь)ко було. Ще вран(ь)ці. Того д(ь)ня вони ще довго не йшли додому, сиділи над річ(ь)кою, Яленка робила йому примоч(ь)ки до син(ь)ців, а Дмитро мучився згадкою, як притискав її до себе Карпін(ь)ський, мучився, бо думав, що Яленка його любить лиш так, як і цю їхню річку, як своїх козенят білен(ь)ких, як брата рідного... Навіть світло лиш де-не-де блимав у вікон(ь)цях. Терпкий дух живиці,

що йде від бору, перехоплює горло, в очах туманіє, і вже він бачит(Ь) не кіз білен(Ь)ких, а й справді зграйку хмарин, що пливуть по осінн(Ь)ому небу — син(Ь)ому-син(Ь)ому, як Ялен(Ь)чині очі... І с(Ь)орбали його повагом, акуратнен(Ь)ко, що й губи сухими лишалися, і ложки сухими. Мабуть, Карпінс(Ь)кий злякався, що хтось почує її, а може, вжахнув(Ь)ся самого голосу, що аж згоряв од розпуки, аж розривався на міл(Ь)йон дрібних голосоч(Ь)ків (В.Шкляр).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

**1. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з м'яким знаком**

А поділ...ський, черешен...ці, гіл...ці

Б Парас...ці, Натал...ці, Гал...ці

В т...мянний, веселит...ся, ткац...кий

Г вел...можа, брен...кати, брех...ня

Д склян...ці, бан...ці, бал...зам

**2. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з м'яким знаком**

А бол...овий, різ...бяр, нен...ці

Б ріл...ля, дон...ці, бат...ківщина

В донец...кий, чернівець...кий, сон...ця

Г Гриць...ко, кіл...це, доч...ці

Д ремін...чик, ремін..., літ...ні

**3. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з м'яким знаком**

А джерел...це, Ковал...чук, промін...чик

Б корис...тю, сімдесят..., багат...ма

В чотир...ма, приятел...ці, читал...ня

Г їдал...ня, учител...ство, дівчинон...ці

Д брен...кіт, лял...ці, Натал...чин

**4. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом**

А п...єдестал, п...ре, мавп...ячий

Б моркв...яний, сурм...яний, довір...я

**В** м...ятний, дит...ясла, св...ященник  
**Г** Св...ятослав, роз...яснити, з...ясувати  
**Д** бур...ян, верхів...я, миш...як

**5. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом**

**А** Р...ябко, зв...язковий, подвір...я  
**Б** бур...я, прислів...я, голуб...я  
**В** полум...я, поголів...я, безриб...я  
**Г** горохв...яний, пір...я, об...їзд  
**Д** мор...як, арф...яр, дзв...якнути

**6. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з апострофом**

**А** черв...як, бур...як, роз...яснити  
**Б** п...ють, без...язикий, р...яст  
**В** куп...юра, кур...йоз, кожум...яка  
**Г** св...ятковий, сузір...я, подзв...якувати  
**Д** дріб...язковий, крем...яний, краков...як

**7. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться без апострофа**

**А** різдв...яний, цв...ях, р...кзак  
**Б** гр...юкіт, бур...яний, зіп...ястися  
**В** р...ятунок, за...ява, м...якенський  
**Г** потьм...янілий, пуп...янок, під...йом  
**Д** Мін...юст, зар...яд, міжбрів...я

**8. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться без апострофа**

**А** брукв...яний, перед...ювілейний, рум...яний  
**Б** зор...яний, багр...яний, медв...яний  
**В** повір...я, під...яремний, львів...янка  
**Г** р...ябенський, кав...яр, роз...ятрений  
**Д** р...яжанка, бездлщів...я, Мар...яна

**9. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться без м'якого знака**

**А** бояз...кий, різ...кий, слиз...кий



**Б** волин...ський, Ман...чжурія, бул...йон  
**В** жен...шень, ялинон...ці, гребін...чик  
**Г** американ...ський, рибон...ці, урал...ський  
**Д** Сорочин...ці, лозин...ці, дев'ят...сот

**10. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться без м'якого знака**

**А** Гор...кий, Хар...ків, піч...  
**Б** їдал...ня, тон...ший, корін...ці  
**В** брин...чати, Вернад...ський, тварин...ці  
**Г** павутин...ці, угорс...кий, Сибір...  
**Д** стеблин...ці, сип...те, мен...ший

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

### ***ПРАВОПИС СЛІВ ІЗ ПОДВОЄННЯМ І ПОДОВЖЕННЯМ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ***

1. Збіг однакових приголосних на стику морфем.
2. Суфікси, у яких позначається подвоєння приголосних.
3. Подовження м'яких приголосних.
4. Слова, у яких не відбувається подвоєння і подовження.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Що таке подвоєння приголосних?
2. Проілюструйте випадки збігу приголосних на стику морфем.
3. У яких випадках подвоєння не відбувається?
4. Що таке подовження приголосних?
5. Які приголосні можуть подовжуватися у позиції між двома голосними?
6. У яких випадках подовження не відбувається?

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Запишіть слова, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

**1.1.** Суд(д)ею, багат(т)я, стат(т)я, стат(т)ей, юн(н)ат, ран(н)ій, Ган(н)а, блажен(н)ий, старан(н)ий, клятвен(н)ий, мудріст(т)ю, справедливист(т)ю, старан(н)ий, річ(ч)ю, л(л)яний, с(с)авець.

**1.2.** Подорож(ж)ю, бов(в)ан, незлічен(н)ий (прикметник), незлічен(н)ий (дієприкметник), непримирен(н)ий (прикметник), непримирен(н)ий (дієприкметник), студен(н)ий, качен(н)я, академ(м)істечко, військ(к)омат, розріс(с)я, підніс(с)я, жовч(ч)ю, навман(н)я.

**Завдання 2.** Випишіть слова у дві колонки: 1) без подвоєння букв; 2) з подвоєнням букв.

I. Ю(н)ий, дерев'я(н)ий, зв'яза(н)ий, (с)авець, глиби(н)ий, поні(с)я, піща(н)ий, (в)ечері, удава(н)ий, гайдама(ч)ина, твари(н)ий, удови(н)ий, пі(в)відра, о(д)ати, вівся(н)ий, олов'я(н)ий, одного(н)ий, рядня(н)ий, зйомоч(н)ий, Вінни(ч)ина, (л)яний, змії(н)ий, голуби(н)ий, зако(н)ий.

II. Тума(н)ість, бджоли(н)ий, букве(н)ий, здорове(н)ий, росли(н)ицтво, умотивова(н)ість, скаже(н)ий, обмі(н)ий, притама(н)ий, вихова(н)ість, рва(н)ий, видума(н)ий, віко(н)иця, свяще(н)ий, ознайомле(н)ий, очище(н)я, широче(н)ий, орли(н)ий, післяреформе(н)ий, знаме(н)ий, людя(н)ий, окая(н)ий, стурбова(н)ісь, числє(н)ий, тьмя(н)о.

**Ключ.** З других букв повинні скластися: 1) вислів М.Коцюбинського; 2) закінчення вислову Л.Толстого “*Думай добре, і...*”

**Завдання 3.** Випишіть слова у дві колонки: 1) без подвоєння букв; 2) з подвоєнням букв. Слова, позначені зірочкою, вжито в орудному відмінку однини.

Змужні(н)я, снас(т)ю\*, радіс(т)ю\*, осер(д)я, зати(ш)я, (л)ється, свіжіс(т)ю\*, жи(т)євий, входже(н)я, значе(н)я, навма(н)я, віс(т)ю\*, старіс(т)ю\*, білче(н)я́, приві(л)я, попідти(н)ю, зненавис(т)ю\*, перехрес(т)я, здоби(ч)ю\*, підні(ж)я, сміливіс(т)ю\*, зап'яс(т)я, свідче(н)я.

**Ключ.** З других букв повинен скластися вислів В.Гюго.

**Завдання 4.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

**4.1.** Світла радіст(т)ь огортає Улянку — десь далеко позаду лишилася лиховісна ніч, і злива, і страшне дупло, і холод, який сковував дихан(н)я. Почуваючи, що від хвилюван(н)я забиває подих, ліснич(ч)ий зазирнув у чорну пашу дупла й похапцем дістав сірники.

Мимохіть зринули оповідан(н)я про заложн(н)иків-полонен(н)их, яких Гаркуша тримав у печерах, виритих на схилах яру. Вона дуже любила йти до нього лісовою дорогою, яку перетинало дубове корін(н)я. Демкові ніяк не хотілося пити, вода була неприємн(н)а, тепла, але він спорожнив кухоль до остан(н)ьої краплини, насунув міцніше картуза і скоком погнав Фріца до воріт. Тепер він уже з занепокоєн(н)ям глянув на ганок: невже ж Улянка не побачить його верхи на коні? Не раз увечері залітали на вогник у лісникову хатину меткі метелики — пухнасті, вкриті ніжним оксамитн(н)им пилком, який осипався від тріпотін(н)я крилець. — Чого він? — спитала Улянка з тривожн(н)им передчут(т)ям лиха. Але війна страшн(н)а й кривава, і, якщо твій батько й загинув смерт(т)ю хоробрих, ти повинна пам'ятати, що він від(д)ав своє жит(т)я за свою матір-Віт(т)чизну, за всіх нас, і за те, щоб ти виросла вільною людиною. Дерево впало верховіт(т)ям вниз, до підніж(ж)я узгір(р)'я. Корін(н)я вивернул(л)ося з землі, утворивши яму. Несподіван(н)о наступила відлига, важкі задумливі краплин(н)и падали з гіл(л)я, пробиваючи навколо дерева тисячі дірочок у крихкому снігу. І тоді серце захлиналися радісн(н)о-млосн(н)им передчут(т)ям весни. (О. Донченко).

**4.2.** Дмитро здогадувався, що Макар — птиця не проста, але уявляв його чомусь таким собі згорблен(н)им чоловічком, як сестринський Макар, що завжди ходив зігнутий, поклавши руку на поперек. А втім, дехто підозрював, що не така вже й страшн(н)а недуга причаїлася у Макаровому попереку, просто Макар — несусвітне ледащо і маскує цей свій вроджен(н)ий гандж саморобн(н)ою грілкою. Підтягнутий такий, виголен(н)ий, рівненько тримає голову і найперше на церкву дивиться, невеличку, дерев'ян(н)у, зате чепурну, мов лялечка. (В. Шкляр). — Звідки ти будеш, хлопче? — спитав бородан(н)ь хрипким простуджен(н)им голосом. Старий обернувся і глянув на Дмитра пригаслими, припорошен(н)ими смутком очима. Його лице було темним і збрижен(н)им, як висушен(н)ий опеньок. Буркнув собі щось під ніс і знов обернувся до вогню. Яшка притих ображен(н)ий, бо на нього вже не звертали уваги: новини розказан(н)о, то можна, бач, і

рукою махнути на зв'язкового. І тоді, саме тоді, коли вже несила було витримати їзданин(н)у німецьку, щось підхопило Дмитра і понесло в комірчин(н)у, ні, не ховатись, там у темному закутку він навпомацки відшукав скручен(н)ий дріт. За поворотом показався зелен(н)ий кучерявий сосняк — густий, непроглядн(н)ий, і Дмитро зійшов на узбіч(ч)я дороги, вдаючи, що завертає корову (В. Шкляр).

**4.3.** Клятвен(н)ий був мій час, і я виконував свою клятву серед грому й скреготу заліза, поки не розлетівся одного разу в кривавеє шмаття (О. Довженко). Я іду... Чорна ніч слонить тін(н)ю мене, Вітер спомини звіє по мені, Мов скиталець блудний, човен мій пожене, Гей, на море, на хвилі на сині (С. Чарнецький). Він ще не знав, які обрії відкриються попереду, але він уже дихав солон(н)им повітрям океану, на хвилях якого пливли каравели завойовників, щоб, за безмежністю простору, відкрити для людства новий, обітован(н)ий світ (Віктор Домонтович). Я звернувся до нього тон(н)ом, устален(н)им між лікарем і пацієнтом, що підкреслює різницю між двома людьми, з котрих один володіє необмежен(н)им авторитетом, правом єдиного й виключного присуду, цілитель, геній і маг, могутній і безумовн(н)ий владар, і другий, один з тих, що позбавлен(н)і власного ім'я й всіх життєвих відрізень, підводяться під загальну категорію хворих. Спираючись на ці його відмовлен(н)я, взявши до уваги це боязке його й самотн(н)е тікан(н)я, ці слова про самозаперечен(н)я, годилося б зробити висновок, що я маю справу з типовим прикладом комплексу неповноцін(н)ості. Він писав про філософію 17 століт(т)я, сподіваючись, що з її заперечен(н)я народиться нова, інша система мислен(н)я. Я з обурен(н)ям подивився на мого шефа, на його велике темне облич(ч)я, на його під важкими зморшками повік зірке хижацьке око яструба (Віктор Домонтович). Чи не позичив би ти мені одне із своїх облич(ч)? (І. Калинець).

### ***Тестові завдання для самоперевірки***

#### **1. Прочитайте текст.**

*Зрештою, хіба з того, що говорив він, не можна було зробити висновка, який цілком заперечував би попереднє припущен(1)я, визнати*

*цілком певно, що передо мною була не психічн(2)о хвора людина, а мислитель, який з абстрактної ідеї самозаперечен(3)я робив для себе правило повсякден(4)ого життя, не надаючи ваги зовнішн(5)ім умовам життя?*

**Подвоєні літери *nn* треба писати замість усіх цифр, ОКРІМ**

**А** 1, 3

**Б** 2, 5

**В** 3, 4

**Г** 4, 5

**Д** 1, 5

**2. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з подвоєними літерами**

**А** бездоріж...я, міськ...ом, клятвен...ий

**Б** довкіл...я, л...яний, Іл...я

**В** буквен...ий, незмін...ий, рослин...ість

**Г** Богдан...а, царствен...ий, вис...ати

**Д** спів...ітчизник, пореформен...ий, тін...ю

**3. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з подвоєними літерами**

**А** заповоч...ю, віддал...ю

**Б** мід...ю, кров...ю

**В** любов...ю, печал...ю

**Г** височін...ю, скатерт...ю

**Д** заповід...ю, матір...ю

**4. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з подвоєними літерами**

**А** жовч...ю, сіл...ю

**Б** памороз...ю, гордіст...ю

**В** медал...ю, Керч...ю

**Г** зелен...ю, гран...ю

Д верф...ю, гуаш...ю

**5. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з подвоєними літерами**

А Ел...ада, ман...а, інтермец...о

Б кон...отація, гол...андський

В брут...о, нет...о

Г барок...о, ір...еальний

Д беладон...а, примадон...а

**6. Укажіть рядок, у якому всі слова пишуться з подвоєними літерами**

А лимон...ий, казармен...ий

Б адресован...ий, позмін...ий

В латун...ий, свин...ий

Г смажен...ий, огнен...ий

Д бездоган...ий, височен...ий

**7. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

А освітлений, зчеплений

Б освічений, однозмінний

В ешелонний, електронний

Г страшений, священник

Д жаданий, написаний

**8. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

А левиний, бездоганний

Б довгожданий, покоління

В навіжений, дитинний

Г побуквенний, олов'яний

Д навіжений, бовваніти

**9. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

А орлиний, старанний

Б машинний, беззахисний

**В** бризкання, коріння  
**Г** безземельний, беззаконний  
**Д** ссавці, стаття

**10. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

**А** взуття, тертя  
**Б** надбання, угіддя  
**В** роззбоєний, південний  
**Г** змінний, розніжений  
**Д** відзеркалення, возз'єднання



## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

### ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ І СУФІКСІВ

1. Правопис префіксів *роз-, без-; с-, з-, зі; пре-, при-, при-; пере-, перед- від-, над-, об-, між, під-*.
2. Написання прикметникових суфіксів (*-ов-, -ев- (-єв-), -ичн-, -ічн-, -ин-, -ів-*)
3. Правопис іменникових суфіксів (*-енн-, -ен-, -енк-, -еньк-, -ечк-, -тель-, -ин-, -ищ-, -иськ-, -ив-*).
4. Правопис дієслівних суфіксів *-ова-, -ува;* дієприкметникових *-н, -ен-*.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Поясніть уживання префіксів *пре-, при-, при-*.
2. Наведіть приклади іменників зі складнощами в написанні суфіксів.
3. Проілюструйте написання прикметників з труднощами в написання суфіксів.
4. Наведіть приклади прикметників та дієприкметників з суфіксами *-енн-, -ен-*.
5. Поясніть написання дієслівних суфіксів *-ува-, -ова-*.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Випишіть у дві колонки слова зі вставленими в префікси: 1) буквою *з*; 2) буквою *с*.

Ро..тяг, бе..коштовно, ..кін, ро..сіл, не..кінченне, ..хрон, бе..сумнівно, не..промога, ..сув, ..кат, не..тихаюче, ..шивка.

**Ключ.** З останніх букв повинен скластися початок прислів'я: “... щоб тільки кашкет носити”.

**Завдання 2.** Вставте пропущені букви *и* або *е*. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою *и*; 2) зі вставленою буквою *е*.

Оз..мина, вст..гати, уд..в'ятьох, с..реда, мороз..во, зб..рати, зчищ..ний, попр..їжджати, тютюнн..к, зв..кати, потр..вожити, жн..ва, понош..ний, оголош..ння, вар..во, жовт..нь, св..круха, мар..во, пр..зирство, звел..чання, ож..вити, неприм..ренний, втомл..ний, тан..ць.

**Ключ.** З других букв має скластися закінчення вислову англійського поета Роберта Броунінга: *“Коли людина бореться сама...”*

### **Завдання 3. Перепишіть речення, підкресліть орфограми. Поясніть написання суфіксів.**

**3.1.** Або ж наче зійшов із вітрини ательє мод: кремova краватка в чорну крапочку; бузкова сорочка, ніжна й пухнаста, мовби старанно збите крем-брюле; шкіряна куртка на замках; штани з чортової шкіри, теж на змійках-блискавках; і елегантні замшеві туфлі — при ході їхні підшви зблискували ще новенькими фірмовими знаками, що золотавим сяйвом не могли не стривожити уяву спостережливих сільських жителів. Найбільшим, либонь, щастям для матері було те, що Ігор у своїй широкопалій, помережаній синіми жилами руці тримає тендітну, як неоперене пташине крильце, Катрину ручку. Неодмінно мали переступити поріг сільської крамниці, бо куди ж іще підеш? Мати обмацувала пальцями всякий крам — і ситець, і шерсть, і креп-жоржет, хоч, звичайно, купувати не збиралась. Тільки вдавала. І ще вдавала, що дуже зацікавилась блискучим емальованим електрокаміном, який стояв у їхньому магазині третій рік. Відповідаючи матері, продавщиця тільки й дивилась на мовчазного Ігоря, що саркастичним поглядом вбирав речі ширпотребу, виставлені на полицях: цинкові відра, сапи, вила, лопати, валянки, мотузки, віники, банки з фарбами та іншу всячину... (Є. Гуцало).

**3.2.** Мені могли не подобатись ані його байдужість і ледацтво, ані цинічний його епікуреїзм, але я не міг не рахуватися з його досвідом, з розсудливою проникливістю його розуму, з тонкою точністю майже завжди бездоганних його діагнозів. Він нахилив голову і взяв у руку

перо, щоб показати, що розмову закінчено. Я вийшов. В безмовній тиші коридору я почув рип одчинюваних дверець шафки, дзвін скла й булькання наливоної рідини. Нещадна пристрасть до алкоголю. Передо мною лежала груба тека з документами й матеріалами. Дати народження, батьки, спадковість. Перенесені хвороби. Освіта, перебіг життя. Після закінчення десятирічки й ІНО аспірантура в ІЧП. В Інституті він спеціалізувався в філософії. Я читаю зміст виступів. Його обвинувачують у протягуванні ідеалістичної контрабанди, в фідеїзмі, попівстві, антимарксистських ухилах, в гегеліянстві, плехановщині, деборінщині. Йому закидають зв'язки з ворогами народу. Брак пильності з його боку. Його праці оголошені вилазками класового ворога. Мрець живе неживим життям вигаданої істоти. Він живе в світі, реальність якого умовна. Можливості наукової роботи для нього закрилися. Те, що він ще може робити, сприймає він як каторгу або знущання. Він влаштовується на посаду вчителя до трудової школи, але він і найменшого поняття не має про те, що він має викладати (Віктор Домонтович).

#### **Завдання 4. Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть написання суфіксів.**

**4.1.** Серед потвор, кретинів, паралізованих, серед фантаст(и,і)чних виродків і недоносків з одвислими й слинявими устами, серед маніяків зі спиненим і відсутнім поглядом, він кидався в вічі. З пожадливістю мисливця, що стежить сліди своєї здобичі, з жорстокістю слідчого, що не знає вагань, я шукав у ньому ознак псих(и,і)чних порушень. Він був для мене передусім об'єкт для кліні(и,і)чних спостережень. Він завжди зберігав ірон(и,і)чний тон, насмішкуватий і поблажливий, у розмовах із персоналом, лікарями й хворими. Мені могли не подобатись ані його байдужість і ледацтво, ані цин(и,і)чний його епікуре(і,ї)зм, але я не міг не рахуватися з його досвідом, з розсудливою проникливістю його розуму, з тонкою точністю майже завжди бездоган(н)их його діагнозів. Я читаю записку райінспектора наросвіти, не позбавлену ортограф(и,і)чних помилок, що остаточно вирішала його долю.

Електр(и,і)чне світло з-під ясного абажура високої лампи падало на білі сторінки книжки. Я читав, довкола панувала зосереджен(н)а урочиста тиша бібліотеки (Віктор Домонтович).

**4.2.** Та яким далеким, ідил(и,і)чно безхмарним видався нам тепер той дочорнобильський світ — спокійний, неквапливий, самовпевнений, роками немовби занурен(н)ий у напівсонну, поблажливу, вседозволяючу благодущність (Ю. Щербак). Сміливі хлопці здійснили справжній геро(і,ї)чний вчинок (Є. Гуцало). Його вірші — це своєрідний метафор(и,і)чний спосіб мислення, уміння (І. Драч). До того ж ділянки тіла, які першими було вражено, тепер пом'якшали, на них немов розсмокталися старі шрами, і тіло стало гладеньким, тільки й того, що має шагрен(о,е)вий малюнок (В. Савченко). Помаранч(о,е)вий рай обігрів скривджен(н)их і знедолен(н)их та "спокушав" жовтогарячою ластівкою помилково загублен(н)их у тунельн(н)ій зоні, а скуйовджен(н)ий змій-невіглас застиг скрючен(н)ий у безнадійному смороді власної нікчемності та безумства й труїв божий світ від безсил(л)я (А. Стеценко).

**Завдання 5. Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть написання префіксів.**

**5.1.** Є, пр(и,е)велебний отче, — жваво відповів Антоній. — Так.. ... Зрозумів, пр(и,е)велебний отче, — скрикнув Антоній у пориві неприхованого захвату (М. Старицький). Україна пр(и,е)снилась мені, Я прокинувся ізмучений дуже; Ранній промінь гуляв по стіні, Та не легше було мені, друже! (П. Грабовський). Часом їхня нелюбов і навіть пр(и,е)зирство до нас не мали впливу (О. Довженко). Касетник знаю, жувачку, кіндер-сюрприз та інші многії пр(и,е)мудрості, — закінчив несподівано для самого себе (Я. Стельмах). Мадонно моя, Пр(и,е)непорочна Маріє, прославлена в віках! На наших самотніх вівтарях лиш вітер віє... (П. Тичина). Це пр(и,е)подобний лікар Агапіт, що ізцілив самого Мономаха (Л. Костенко). Гул перекочувався хвилями, хлюпав прибоєм у високі, пр(и,е)крашені мозаїкою стіни,

підносився вгору до білосніжного купола, осяяного сліпучими люстрами (О. Донченко).

**5.2.** Взагалі він був особою занадто таємничою, до війни понад усе любив читати газети й слухати навушники, набрався звідти **пр(и,е)мудрих** словечок і повсякчас **пр(и,е)смачував** ними мову (В. Шкляр). В один з вологих днів, які настали після лютих морозів, Білочка **пр(и,е)вела** двох козенят: цапика й кізку (О. Донченко). То Макар **пр(и,е)тримував** грілку, яку сам склеїв із старої камери, і вічно носив її на хворих крижах (В. Шкляр). Він щільно **пр(и,е)сувається** до мене, щоб відкрити мені лише йому знану тайну (Віктор Домонтович). Баба Борщиха, сидячи замкнутою в хатині, почула чужинські голоси, перестала стогнати й **пр(и,е)пала** вухом до дверей, що вели у сіни (В. Шкляр). Коли він встигає захватись, він **пр(и,е)мощується** спати на купах вугілля коло казанів центрального опалення (Віктор Домонтович). Вожата **пр(и,е)сунула** до Улянчиного ліжка ослін, поставила на ньому паруючий кухлик і блюдце з жовтим медом, якого **пр(и,е)несла** хворій (О. Донченко).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

- А притихлий, пребілий
- Б пребілений, придобрятися
- В привіз, пригоріти
- Г прехороший, прихорошений
- Д преспокійний, приземлити

#### **2. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

- А преспокійний, пребічник
- Б приблуда, привітність
- В прикидатися, призвук
- Г признатися, предорогий
- Д прежорстоко, примерзання

- 3. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**
- А прекумедний, придумати
  - Б припізнитися, прикордонник
  - В престол, прилюдія
  - Г пристрій, принишклий
  - Д привілей, приязнь
- 4. Укажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру *е***
- А пр...года, пр...міальний
  - Б пр...д'явник, пр...вітати
  - В пр...вокзальний, пр...док
  - Г пр...гаряче, пр...скіпуватися
  - Д п...редбачати, п...редмістя
- 5. Укажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру *е***
- А пр...дніпровський, пр...тензія
  - Б пр...тісно, пр...гіркла
  - В пр...дорого, пр...зирство
  - Г пр...красний, пр...бій
  - Д пр...дивний, пр...рівнювати
- 6. Укажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру *и***
- А пр...боркати, пр...ступив
  - Б пр...велебний, пр...добре
  - В пр...крашений, пр...дивний
  - Г пр...вražий, пр...хисток
  - Д пр...звише, пр...йменник
- 7. Укажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру *с***
- А ...кинути, ...чищати
  - Б ...мішати, ...класти
  - В ...терти, ...робити
  - Г ...фотографувати, ...пиляти
  - Д ...сипати, ...воложити

**8. Укажіть рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру з**

- А ...писати, ...багнути
- Б ...няти, ...творити
- В ...тверджувати, ...формувати
- Г ...плющити, ...плутати
- Д ...сунути, ...варити

**9. Помилку в написанні прикметникового суфікса подано в рядку**

- А фенхелевий, нулевий
- Б кущовий, кварцовий
- В калієвий, речовий
- Г ключовий, плечовий
- Д насіннєвий, рожевий

**10. Помилку в написанні прикметникового суфікса подано в рядку**

- А героїчний, ідилічний
- Б прозаїчний, математичний
- В метафоричний, лінгвістичний
- Г хімічний, історичний
- Д географічний, ботанічний

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

### СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРАВОПИСУ СЛІВ ІЗ ЧЕРГУВАННЯМ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

1. Найпоширеніші чергування приголосних.
2. Зміни приголосних при додаванні суфіксів –**ськ-**, –**ств-**.
3. Уподібнення приголосних.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Охарактеризуйте чергування *г-ж-з, к-ч-ц, х-ш-с*.
2. Наведіть приклади змін, що відбуваються при додаванні суфіксів –*ськ-*, –*ств-*.
3. Назвіть слова, у яких зміни не відбуваються (винятки).
4. Охарактеризуйте чергування приголосних при дієвідмінюванні.
5. Охарактеризуйте уподібнення приголосних, що відбуваються тільки у вимові та у вимові й на письмі.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Запишіть підряд лише ті слова, у які треба вставити букву **ч** (не **ш**).

Істори..ний, зару..ник, ру..ник, сма..ний, торі..ний, моло..ний, вчора..ній, міро..ник, огіро..ник, соня..ний, соня..ник, остато..ний, пересі..ний, яблу..ний, безпе..ний.

**Ключ.** З других букв повинно скластися закінчення вислову давньогрецького вченого Фалеса Мілетського “*Пізнай ... !*”

**Завдання 2.** Запишіть підряд лише ті слова, у які треба вставити буквосполучення **дж** (не **ж**).

Перехо..ий, омоло..ений, пого..ений, зава..ає, блу..у, холо..у, огоро..а, одгоро..ений, підса..у, осу..ений, уви..ається, ствер..ують.



**Ключ.** З других букв повинно скластися слово (до нього в кінці треба дописати м'який знак), пропущене у вислові Й.В.Гете "... — *вада, яка швидко минає*".

**Завдання 3.** Утворіть за допомогою суфікса *-ський* прикметники і запишіть їх у три колонки: 1) на *-зький*; 2) на *-цький*; 3) на *-ський* після голосного. Прикметників, у яких *-ський* стоїть після приголосного, не виписуйте.

Стужиця, Здвиг, печеніг, Бахмач, Свеса, Калуш, Карпати, Смига, Омельник, Звенигород, Агадес, Волноваха, Запоріжжя, Клуз, Овруч, Камчатка, Аvas, Сиваш, Токмак, Воронеж, Устилуг, Чукотка, Атлас, Ялпуг, Гнилиця, Підбуж, Світязь, Вільнюс, дивак.

**Ключ.** З других букв має скластися вислів В.Шекспіра.

**Завдання 4.** Слова запишіть у дві колонки: 1) ті, у яких транскрибовані звуки позначаються за фонетичним принципом (пишемо, як чуємо); 2) ті, у яких транскрибовані звуки позначаються за морфологічним принципом (пишемо завжди однаково незалежно від звучання).

Турецький — Туре[ч]чина; доріжка — (на) дорі[з']ці; очевидець — очеви[д^з']ця; літає — льо[ч]чик; юшка — (в) ю[с']ці; дудка — ду[д^ж]частий; оснастити — осна[шч]ений; ляск — ля[шч]ати; юнак+ський — юна[ц']кий; електричка — (в) електри[ц']ці; брязк — бря[ж]чати; об'їзд — об'ї[ж]джати; йдуть — йде[ц']ся; вереск — вере[шч]ати.

**Ключ.** З перших букв має скластися закінчення вислову В.Сухомлинського "*Найпрекрасніше почуття — ...*"

**Завдання 5.** Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса *-ськ-*. Поясніть правопис.

**5.1.** Викладач, Малакка, герцог, доцент, фашист, казах, падишах, Магдебург, Ніцца, Париж, Прага, чех, рекрут, Галич, товариш, Нью-Йорк, Сиваш, Лохвиця, Калуш, Калуга, журналіст, Овруч, П'ятихатки, Ірпінь, Юкатан, Цирих, Лейпциг, ацтеки, тюрки.

**5.2.** Турок, Волноваха, Острог, Поділля, Оболонь, Несвіж, Житомир, емігрант, гігант, баски, Іран, Ірак, Кембридж, Мекка, Владивосток, Кривий Ріг, Буг, боягуз, Бахмач, ткач, Одеса, Ашгабад, представник, агент, Франкфурт, латиш, латинь, дивак, киргиз.

**Завдання 6.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

**6.1.** Вони ж бо, як вазони, а я сухий, мов **торі(ч,ш)ній** бур'ян, хоч мене й розмиває дощ. Бо скільки б той дощ не мочив **торі(ч,ш)ній** бур'ян, той не проросте (В. Шевчук). **Ві(ч,ш)ний** революціонер — Дух, що тіло рве до бою, Рве за поступ, щастя й волю, Він живе, він ще не вмер (І. Франко). Непривітно й **ля(ч,ш)но** тепер у нашому краю. Рудіють поля, скидають свою одіж дерева й, неприодіті, розмовляють тихенько, начеб змовлялись на кого (М. Черемшина). Хазяїн **рушниці** буде дуже з вашої "рецензії" про його **ру(ч,ш)ницю** задоволений. Потім вас обов'язково будуть запитувати про ту **ру(ч,ш)ницю** інші мисливці (Остап Вишня). Поряд з нею маленький дідок, осяяний **міся(ч,ш)ним** сяйвом, що пробивається крізь віти (В. Нестайко). В **соня(ч,ш)ника** були руки і ноги, Було тіло, шорстке і зелене (І. Драч).

**6.2.** Відтак покліякали обидва й стали молитися Господові за той захист **безпе(ч,ш)ний** (А. Чайковський). А **яє(ч,ш)ний** порошок куди? Куди, я питаю, **яє(ч,ш)ний** порошок?! Американський?!! — строго подивився на прем'єрів уповноважений (Остап Вишня). Тоді хлопчик думав, що люди просто так, жартома називають ту **соня(ч,ш)ну** плямку **соня(ч,ш)ним** зайчиком (В. Нестайко). На цій розмові, тихій і **серде(ч,ш)ній**, І менше скучно буде їм лежати. В цій темряві глибокій, безконечній... (Б. Лепкий). Заплакав **серде(ч,ш)ний** щиглик, що не буде мати такої гарної кольорової одежі, як його побратими (К. Малицька). І під цю немудру розповідь **пшени(ч,ш)ний** колобок сонця одривається од вологої скатертини озимини і підводиться вгору, то лукаво, то радісно підморгуючи... (М. Стельмах).

**6.3.** Він дуже **комі(ч,ш)ний**. Але він теплий і близький, як неньчина рука з синьою жилкою, як прозорий вечір у червінцях осені (Микола Хвильовий). Ми — **залізни(ч,ш)ний** курінь, що останнім виїхав із Києва й вивіз багато добра (Б. Антоненко-Давидович). Демид долив із пляшки, випив поволі і дививсь на **ру(ч,ш)ники**: отой **ру(ч,ш)ник** — пригірщ пшона, отой **ру(ч,ш)ник** — мисочка кукурудзи, отой **ру(ч,ш)ник** — сухарик... (Г. Тютюнник). Ззаду — начебто **двору(ч,ш)ник**. А кругом — з ЧеКа послушник. Ще раз зліва — раб-плебей! Ще раз справа — Кочубей! (Іван Багряний). З палуби чулися захоплені вигуки, а він сидів у **моло(ч,ш)ній** сутіні, й обличчя його ... на березі, а Метлинський все ще пив **моло(ч,ш)ні** сутінки і все ще кам'янів (В. Шевчук). Розуміється, в таборі буде **всено(ч,ш)на**, урочисте, у блискучих ризах, богослуження, але сумніваюсь, чи всі будуть урочисто почуватися (У. Самчук).

**Завдання 7.** Утворіть від поданих прикметників іменники з суфіксом –ин-. Пояснять зміни приголосних.

Львівський, солдатський, одеський, івано-франківський, острозький, уманський, рекрутський, галицький, хмельницький, збаразький, харківський, турецький, словацький, лемківський, сіверський, прилуцький, гайдамацький, шляхетський.

**Завдання 8.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть зміни приголосних.

**8.1.** Вам, мабуть, невідомо, що в моїх жилах тече **герцог(ськ)а** кров. Прошу також називати мене "сер" і казати "будь ласка", коли звертаєтесь до мене (А. Конан-Дойль). В **козак(ськ)ому** таборі, на Жовтих Водах, панувала незвичайна тиша (Я. Качура). Інших військових суден не видно було близько, тільки ген там, праворуч, на спокійній гладіні моря — у той час був мертвий штиль — здіймався чорний димок від міноносців **ла-манш(ськ)ої** флотилії; вони, вишикувавшись у довгу шеренгу проти гирла Темзи, стояли під парами, готові до бою, і стежили за наступом завойовників, безсилі зупинити їх (Г. Уеллс). За рід свій **чумаки(ськ)ий** я згадав лише тоді,

коли читав "Чумаки" (Г. Косинка). Ходив багато літ в сірій обтрюпаній **солдат(ськ)ій** шинелі і облізлій **солдат(ськ)ій** шапці-вушанці (І. Сенченко). В сорок першому інститут евакуювався до Казахстану, всі молоді за віком викладачі пішли на фронт, багато хто з старіших вже не захотів повертатися два роки тому з евакуації, через те **викладач(ськ)і** сили сьогодні не надто вражали навіть таких невігласів, як ми (П. Загребельний).

**8.2.** І цей **товариш(ськ)ий** осуд учениця повинна відчутти якнайглибше (О. Донченко). За сім століть намішалося до того роду крові найрізноманітнішої – саксонської й циганської, жидівської і **баск(ськ)ої**, сицилійської й малярської (Ю. Іздрік). Я говорю про її вишивки, про її **ткач(ств)о**. — Ага,— зрозумів Меркурій Юхримович і грайливо додав: — Хтось стукає лядою, а хтось пригладжує рукою (М. Стельмах). Розвестися з жінкою хочеш? Будь ласка, відділ юридичний. Влади? Корони, **депутат(ськ)ого** фотеля, міністерського портфеля? (В. Винниченко). Підлість та **хижак(ств)о** навчають мене бути людяним. Вороги гартують мужність мою. Небезпеки стверджують рішимість досягнути мети (О. Бердник). Свенельд розглядав у руках **печеніг(ськ)ий** меч. Великим пальцем водив по тонкому і гострому лезу. Криця озивалась тонким високим шепотом (Р. Іванченко). Цокотухи, — кажу, — ви не смійтесь, бо це не **дивак(ств)о**, без цього сад родити не буде (О. Гончар).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

- А Одещина, Туреччина
- Б солдатчина, Хмельниччина
- В Уманьщина, Франківщина
- Г Галичина, Сіверщина
- Д Донеччина, Вінниччина

#### **2. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

- А птахство

- Б солдатство
- В багатство
- Г студентство
- Д хліборобство

**3. Укажіть рядок, у якому обидва слова написано правильно**

- А звірівнитство, мистетство
- Б меценацтво, пасічництво
- В кравецтво, брацтво
- Г багацтво, піратство
- Д боягузтво, молодецтво

**4. Прикметник із суфіксом –ськ- утвориться від іменника**

- А козак
- Б Прага
- В Калуш
- Г печеніг
- Д волох

**5. Прикметник із суфіксом –цьк- утвориться від іменника**

- А герцог
- Б Цюрих
- В Ла-Манш
- Г Ірак
- Д таджик

**6. Прикметник із суфіксом –зьк- утвориться від іменника**

- А Лейпциг
- Б Мекка
- В Овруч
- Г Черкаси
- Д Київ

**7. Літеру *щ* напишемо у словах**

- А доро...ий
- Б ду...ий
- В до...аний
- Г бря...ати
- Д ву...ий

**8. Укажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

- А пісчаний
- Б вощина
- В ліщина
- Г вищий
- Д важче

**9. Немає орфографічної помилки в рядку**

- А прагський торт
- Б цюриський банк
- В лейпцигський вокзал
- Г падишахський палац
- Д казаські традиції

**10. Немає орфографічної помилки в рядку**

- А нью-йоркське життя
- Б кембридзька освіта
- В ірацькі звичаї
- Г узбекські родзинки
- Д мецькі святині

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

### СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРАВОПISУ ВЕЛИКОЇ БУКВИ

1. Велика й мала літери у власних назвах осіб.
2. Особливості правопису великої й малої літер у географічних та астрономічних назвах.
3. Правопис назв установ та організацій, епох, подій, свят тощо.
4. Зміни у вживанні великої літери в оновленому правописі (2019).

#### *Питання для самоперевірки*

1. Розкажіть про вживання великої літери у власних назвах осіб.
2. Поясніть вживання великої/малої літери у сполученнях слів *Шевченківська премія* та *шевченківські рядки*.
3. Проілюструйте особливості правопису великої/малої літери в географічних та астрономічних назвах.
4. Прокоментуйте різне написання місцевостей *Андріївський узвіз* та *Ярославів Вал*.
5. У яких назвах установ чи організацій всі слова пишемо з великої букви?
6. Прокоментуйте зміни у вживанні великої літери в оновленому правописі (2019).

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Перепишіть слова, вибравши з дужок потрібну літеру та використавши, де потрібно, лапки. Прокоментуйте орфограми.

**1.1.** (Х/х)мельницька (А/а)томна (Е/е)лектростанція, (Б/б)ог (Н/н)ептун, (Д/д)онжуанство, (Д/д)ід (М/м)ороз, (Ш/ш)евченківське (С/с)вято, (Б/б)альзаківський (В/в)ік, (В/в)ерховна (Р/р)ада (У/у)країни, (З/з)олоті (В/в)орота, (П/п)олярна (З/з)ірка, (П/п)олярне (С/с)яйво, (Ц/ц)укерки (З/з)оряне (С/с)яйво, (П/п)рикарпатський (Н/н)аціональний (У/у)ніверситет імені (В/в)асиля (С/с)тефаника.

**1.2.** (Б/б)ожа (М/м)атір, (Д/д)амоклів (М/м)еч, (П/п)осола (Ф/ф)ранції, (З/з)евс, (Н/н)ародний (А/а)ртист України, (М/м)ережа (Ф/ф)ейсбук, прочитати у (Ф/ф)ейсбуці, новітні (Н/н)аполеони, (Н/н)аполеон (Б/б)онапарт, (М/м)іністр (Ф/ф)іансів, (Б/б)улонський (Л/л)іс, (С/с)танція (М/м)етро (М/м)айдан (Н/н)езалежності, (Н/н)овий (Р/р)ік, (Д/д)ень (Н/н)ародження, (Д/д)ень (У/у)чителя, (Т/т)рипільська (К/к)ультура, (Р/р)іздваїні свята.

**Завдання 2.** Перепишіть речення, виправивши помилки в написанні великої літери. Обґрунтуйте свою думку.

**2.1.** Я знайшов себе у країні колядок на шорсткім солом'янім килимі. Наді мною калиноуста лада схилилась вишневою калиною (І. Калинець). З усіх Галактик на Україні найпопулярніша лише одна (як і найвідоміша) — молочний шлях, що зветься у нас чумацьким (В. Чемерис). Вогні рідного краю: полярна зірка, сузір'я великої ведмедиці. ... серцю світил не видно — лише тьмяно мерехтять дві пригаслі зірки великої ведмедиці (Л. Тендюк). Деякі ж, не знаючи, кажуть, що кий був перевізником, бо нібито тоді біля Києва був перевіз з тієї сторони Дніпра, тому й говорили: "На перевіз на Київ" (Нестор Літописець). Відповідно до цього, Трипільську Культуру звать також культурою мальованої кераміки (Віктор Домонтович). В Україні ж, навпаки, новий Рік святкують весною, 22 березня. За традицією, господар дому дарує своїй родині нове вбрання, і всі разом виходять на вулицю (В. Скуратівський).

**2.2.** Коли шторм ущух і тихий океан, нарешті, став тихим, капітан піднявся на місток (Л. Тендюк). Обезмучено-недужий, В тузі я поник чолом... Тихо-тихо Ангел дружий Огорнув мене крилом (П. Грабовський). Наш вік увів мистецтво в Прокрустове ложе тоталітарних [сатанинських?] вимог, у чому переконуються не лише художники кількох так званих Тоталітарних держав, а й письменники чи не всього світу (В. Стус). А жінка Бальзаківського віку уже на правду вміє цінувати такі компліменти, всіма силами своєї молодої душі (адже у людини старіє лише тіло, і нема ради цьому



найжорстокішому фізіологічному парадоксу) намагаючись у них вірити... (С. Процюк). Уперше в житті вона потрапила до хатки баби яги. ... На печі, посвистуючи довгим гачкуватим носом, спала баба яга (В. Нестайко).

**Завдання 3.** Підкресліть слова (словосполучення), у яких неправильно вжито велику літеру. Обґрунтуйте свою думку.

Верховний Суд США, Конституційний суд України, Національний Банк України, епоха Середньовіччя, Відродження, ренесанс, епоха Бароко, станція Метро «Майдан Незалежності», Біловезька пуща, Заслужений артист України, народний Депутат України, заслужений артист України, Генеральний прокурор України, вулиця гетьмана Мазепи, Піфагорова теорема, Дамоклів Меч, Аріаднина Нитка, міністр Освіти та Науки України, Академія наук України, Прикарпатський Національний університет імені Василя Стефаника.

**Завдання 4.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть правила великої літери.

Саме (Г,г)рафом (М,м)онте-(К,к)рісто уявляв себе Вася у своїх самотніх іграх-фантазіях. Був у "графа" і свій замок — справжній казковий замок, сповнений загадок і таємниць (В.Нестайко). Жінки, будьте поблажливішими до старих (К,к)азанов і (д,д)он-(ЖЖ,ж)уанів!.. (С. Процюк). Ці холодні, мов у по-нелюдському вродливої стародавньої (Ц,ц)ариці (Н,н)ефертіті, очі байдуже спостерігають за кривавим молохом із крові та кісток опісля насильницьких ритуалів (С. Процюк). З одного боку (К,к)амчатку омиває холодне (О,о)хотське (М,м)оре, з другого — (Б,б)ерингове, а з третього — (Т, т)ихий (О,о)кеан (Л. Тендюк). При слові "корίδα" виникає перед очима щось жарке, несамовите, щось суто іспанське, вируюче сонцем і кров'ю екзотики; та, виявляється, це рідкісне видовище можуть запропонувати вам і тут, у стародавньому поетичному місті (П,п)івденної (Ф,ф)ранції, де вже кілька днів гостює наша маленька, з трьох осіб, делегація (Олесь Гончар).

**Завдання 5.** Запишіть 5 власних назв, у яких з великої літери слід писати всі слова, та 5 – у яких з великої букви треба писати лише перше слово. Складіть з ними речення.

**Завдання 6.** Подані слова запишіть у дві колонки: 1) ті, що звичайно пишуться з малої букви; 2) ті, що пишуться з великої букви.

(С,с)трашний (Суд), (Г,г)носеологія (наука), (Ф,ф)ранкова (поема), (К,к)итай, (Г,г)алактика, (О,о)бласть, (А,а)нтей, (К,к)іївські (вулиці), (Б,б)іблія, (О,о)світа.

**Ключ.** З других букв має скластися початок вислову Д.Павличка: “... нелегко плавають”.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Орфографічну помилку допущено в реченні**

- А** Земля обертається довкола Сонця.
- Б** Раджу для святкування обрати ресторан «Чумацький Шлях»
- В** Полярна зірка – дороговказ для моряків.
- Г** Минулої ночі я бачив у небі Чумацький Шлях.
- Д** Я дуже люблю цукерки «Київ Вечірній».

#### **2. Орфографічну помилку допущено в реченні**

- А** На березі блищав огонь в люльках у рибалок, неначе жар у печі; на морі ясно палахкотіла отаманська люлька, неначе сунулась над водою червона зірка Волосожар.
- Б** Кругла камбала побивалась, ніби на піску підскакували срібні здорові тарілки.
- В** Одного рибалку з таким здоровим носом, як цибуля, подразнили цибулею, другого — перепелицею, третього — задерихвостом.
- Г** Життя у забродській ватазі здавалось йому луччим, ніж на сахарнях, ніж у Вербівці в лихого пана.

Д Їжі, поживку було доволі, та тільки дума про Нимидору не виходила в його з голови.

**3. Не треба брати в лапки власну назву у рядку**

А кав'ярня «Львівська майстерня шоколаду»

Б цукерки «Червоний мак»

В гурт «Океан Ельзи»

Г озеро «Світязь»

Д колиба «Гурман»

**4. Не треба брати в лапки власну назву у рядку**

А цукерки «Ромашка»

Б газета «Галицький кореспондент»

В «Коран»

Г товариство «Просвіта»

Д магазин «Корзинка»

**5. Орфографічну помилку допущено в рядку**

А Організація Об'єднаних Націй

Б Єлисейські поля

В Верховна Рада України

Г Вербна неділя

Д зустріч випускників

**6. Орфографічну помилку допущено в рядку**

А Нестор літописець

Б Марко Вовчок

В Леонадо да Вінчі

Г Григорій Квітка-Основ'яненко

Д Венера

**7. Орфографічну помилку допущено в рядку**

А Шевченкові поезії

Б Шевченківський стиль

- В Шевченківський вечір
- Г Шевченківська премія
- Д Шевченківські читання

**8. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А літак «Мрія»
- Б сузір'я «Великий Віз»
- В Булонський ліс
- Г Золоті ворота
- Д планета Земля

**9. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А Річард Левове Серце
- Б гордіїв вузол
- В гора Говерла
- Г місто Біла Церква
- Д Авгієві стайні

**10. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А затока Святого Лаврентія
- Б місто Лос-Анджелес
- В Республіка Польща
- Г Стрийський Парк
- Д Андріївський узвіз

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10-11

### *ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ*

1. Правопис **и, і, ї, у** в словах іншомовного походження.
2. Подвоєння літер на позначення приголосних.
3. Вживання м'якого знака.
4. Написання апострофа в іншомовних словах.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Проілюструйте написання **и, і, ї, у** в словах іншомовного походження.
2. У яких випадках відбувається подвоєння в іншомовних словах? Які слова треба запам'ятати?
3. Проілюструйте особливості написання м'якого знака.
4. Коли ми пишемо апостроф у словах іншомовного походження?

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** На місці крапок напишіть **е, и, і** або **ї** і поясніть закономірність їх вживання.

**1.1.** Агност...ц...зм, аж...отаж, аквар...ум, акме...зм, альтру...зм, аморти...зац...я, ант...б...от...к, в...раж, вульгар...зм, с...он...зм, шк...пер, беду...н, катол...ц...зм, такс...зм, кру...з, бургом...стр, брав...с...мо, єп...скоп, граф...н, г...рлянда, форт...с...мо, к...пар...с, ар...тм...я.

**1.2.** Пр...т...нд...нт, пр...з...д...нт, р...тмічний, комп...т...нтний, і...рарх...я, р...ж...сура, р...з...д...нц...я, д...з...нф...кц...я, шр...фт, ш...мпанзе, д...ктатор, ант...гігі...нічний, р...тор...ка, ф...єр...я, пац...ф...ст, нац...ст, бук...н...ст.

**Завдання 2.** Запишіть 10 слів іншомовного походження, що стосуються Вашого фаху. Поясніть їх правопис та складіть з ними речення.

**Завдання 3.** Вставте в загальних іншомовних назвах пропущені букви и або і. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою и; 2) зі вставленою буквою і.

Інж..р, нарц..с, зеф..р, ет..кет, бат..ст, ех..нокок, окс..ген, мар..онетка, неод..м, ларинг..т, експер..мент, баз..ліка, еп..граф, уайт-спір..т, юстиц..я, лімуз..н, об'єкт..в.

**Ключ.** З перших букв повинно скластися закінчення вислову М.Сома: *“Земля ніколи небом не була, але ж ...”*

**Завдання 4.** Перепишіть слова, вставляючи, де потрібно, апостроф. Поясніть орфограму.

Х...юндай, прем...єр, прем...єра, м...юслі, кар...єра, Г...юго, інтерв...ю, комп...ютер, кар...єризм, ад...ютант, пас...янс, транс...європейський, манік...юр, об...єкт, б...юст, конференс...є, дедик...р, кастан...єти, грав...юра, бракон...єр, вар...єте, б...язь, фельд...єгер, Гот...є, кутюр...є, ін...єкція.

**Завдання 5.** Вставте у власних географічних іншомовних назвах пропущені букви и або і. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою и; 2) зі вставленою буквою і.

Янг..базар, Ваш..нгтон, С..рія, Яр..лгач, Зар..а, В..нбург, Уок..ган, Кукуш..лі, Ель-Дж..з, Г..бралтар, Акх..сар, Зугд..ді, Лейпц..г, Ньючоп..нг, Ель-Кеб..рі, Очамч..ра, Баш..

**Ключ.** З перших букв повинен скластися вислів Сократа, який закінчується складом *“...ним”*.

**Завдання 6.** Перепишіть слова, вставляючи, де потрібно, м'який знак. Поясніть орфограму.

Сомел...є, Кордил...єри, дос...є, компан...йон, б...юджет, б...ювет, ф...юзеляж, к...ювет, екстер...єр, гіп...юр, барел...єф, грил...яж, кеш...ю, Рішел...є, д...Артан...ян, ад...ю, бул...йон, модел...єр, мар...яж, бл...юз, суб...єкт, вал...юта, батал...йон, п...юре.

**Завдання 7.** Вставте у власних особових іншомовних назвах пропущені букви и або і. Слова запишіть у дві колонки: 1) зі вставленою буквою и; 2) зі вставленою буквою і.

Гойт..соло, Пучч..ні, Б..зе, С..нх, П..фагор, Ц..ркель, Д..нкар, Тіц..ан, Ч..мароза, Ж..гмонді, Дікш..тар, Кваз..модо, Мур..льйо, Д..дро, Дж..нс, Гр..г, Ар..стотель, Ш..нкель, М..страль, Абаш..дзе, Б..дструп, Кунік..да.

**Ключ.** З виділених букв повинно скластися закінчення вислову Ралфа Емерсона: *“Здатність бачити чудесне в звичайному — ...”*

**Завдання 8.** Перепишіть слова, вписуючи, де потрібно, пропущену букву.

**8.1.** Брут...о, нет...о, хоб...і, спагет...і, ват... Ват..., гол...андець, гол...анка, кол...і, віл...а, ван...а, дур...а, одіс...ея, Іл...іада, пан...а, гет...о, конфет...і, фін...ський, мадон...а, кон...отація, ір...аціональний, експрес...ивний, артил...ерія, інтермец...о, ал...єргія.

**8.2.** Бравіс...имо, піц...ерія, піц...а, ристрет...о, кап...учино, ес...прес...о, ал...ея, бон...а, ім...унітет, марок...анець, барок...о, рал...і, вет...о, пен...і, мот...о, Мак...артні, мок...о, мір...а. лібрет...о, бал...ада, іп...одром, мас...аж, беладон...а, інкас...атор, ан...отація.

## *Тестові завдання для самоперевірки*

### **1. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А коректор, Ватт
- Б дизель, Дізель
- В прем'єр, б'юро
- Г нюанс, педикюр
- Д манікюр, кар'єризм

### **2. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А директор, Сіракузи
- Б чизбургер, Шиллер
- В капучино, піца
- Г гігабайт, тонна
- Д броколі, таксі

### **3. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А сангвінік, вазелін
- Б маркетинг, синус
- В косінус, тангенс
- Г речитатив, шніцель
- Д дантист, аспірин

### **4. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А кизил, Памір
- Б периферія, Братислава
- В раціон, хакі
- Г кінджал, скіпідар
- Д нумізмат, коридор

### **5. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати *и***

- А б...нт, к...лограм
- Б з...гзаг, с...луєт



В г...гант, в...пмел  
Г реж...м, ф...ніш  
Д ф...рма, ц...стерна

**6. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати *и***

А р...туал, в...кінг  
Б р...нг, б...льярд  
В б...ографія, ц...фра  
Г конт...нент, експер...мент  
Д в...траж, с...мпатія

**7. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати *і***

А д...аграма, дез...нфекція  
Б р...тм, с...гнал  
В реж...сер, д...алог  
Г студ...я, реч...татив  
Д л...мон, сп...рт

**8. Вкажіть, у якому рядку на місці пропущеної літери слід писати *і***

А д...версант, д...ктор  
Б п...нгвін, акс...ома  
В ш...фр, д...спут  
Г ц...фровий, гр...сині  
Д Ч...каго, соц...ологія

**9. Орфографічну помилку допущено в рядку**

А краков'як, мільярд  
Б ін'екція, апарат  
В імміграція, еміграція  
Г коннотація, барокко  
Д інтермецо, піцерія

**10. Орфографічну помилку допущено в рядку**

**А** інтеллігенція, група

**Б** шюре, об'єкт

**В** ескадрилья, трильйон

**Г** фальш, мюзикл

**Д** рантьє, курйоз

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12-13

### **НАПИСАННЯ НАЙПОШИРЕНІШИХ СКЛАДНИХ СЛІВ РАЗОМ І ЧЕРЕЗ ДЕФІС. ПРАВОПИС СКЛАДНОСКОРОЧЕНИХ СЛІВ**

1. Особливості правопису складних іменників.
2. Написання складних прикметників.
3. Основні зміни в новій редакції Українського правопису (2019) стосовно написання складних слів.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Проілюструйте на конкретних прикладах особливості написання слів з *пів, напів, полу*.
2. Чи коректно використовувати числівники з частиною *топ* (*топдесять клінів, топ-20 сайтів*)?,
3. Проілюструйте зміни в новій редакції Українського правопису (2019) стосовно написання складних слів.
4. У яких випадках складні прикметники пишемо разом?
5. Обґрунтуйте написання з дефісом складних прикметників.

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Запишіть складні слова у дві колонки: 1) ті, що пишуться разом; 2) ті, що пишуться через дефіс.

Судо/чинство, озерно/болотний, все/бічний, первісно/общинний, здивовано/розгублений, санаторно/курортний, в'єтнамсько/китайський, книго/збірня, перекоти/поле, атомно/молекулярний, тьмяно/сірий, всесвітньо/історичний, звуко/непроникний, м'ясо/молочний, вічно/зелений, світло/блакитний, темно/червоний, одно/особовий, блідо/рожевий, кисло/солодкий, корабле/водіння, ячмінно/житній, книжково/журнальний, смагляво/лиций, синьо/жовтий, легко/духий, зменшено/пестливий.

**Ключ.** З других букв має скластися вислів давньоримського історика Тацита.

**Завдання 2.** Запишіть слова, знявши скісну ризку.

**2.1.** Само/хід, лікар/еколог, дизель/мотор, напів/автомат, напів/пальто, гідро/електро/станція, екс/президент, боди/білдинг, екс/Югославія, кібер/поліція, ультра/марин, лейб/медик, пан/демія, унтер/офіцер, допінг/контроль.

**2.2.** Бізнес/інтереси, фітнес/центр, фолк/музика, супер/герой, поп/музика, батько/мати, пів/аркуш, суші/майстер, контр/адмірал, віце/прем'єр, фан/сторінка, пів/коло, піар/акція, Зайчик/Побігайчик, веб/сторінка, івано/франківці, анти/вірус, контр/удар, перекоти/поле, авіа/лайнер, інженер/механік, радіо/фізик

**Завдання 3.** Запишіть складні слова у дві колонки: 1) ті, що пишуться разом; 2) ті, що пишуться через дефіс. Слів, які пишуться окремо, не виписуйте.

Авто/кран, солоно/кислий, один/однісінький, все/владний, мікро/хвильовий, тишко/нишком, одним/один, взаємо/вигідний, радіо/деталь, унтер/офіцер, жовто/гарячий, взірцево/показний, кінець/кінцем, одно/тонний, книго/видавець, фото/апарат, вакуум/апарат, світло/зелений, раз/у/раз, усього/на/всього, огне/дишний, пів/Києва, фото/альбом, яхт/клуб.

**Ключ.** З других букв має скластися прислів'я.

**Завдання 4.** Запишіть слова, знявши скісну ризку.

**4.1.** Холодно/кровний, важко/хворий, вище/згаданий, давньо/грецький, культурно/технічний, архі/складний, ультра/модний, сто/тисячний, військово/морський, народно/поетичний, лінгво/стилістичний, блакитно/рожевий, контрольно/вимірювальний.

**4.2.** Золото/гарячий, південно/східний, західно/український, зло/ворожий, лимонно/кислий, євро/союзний, івано/франківський,

газо/видобувний, суспільно/важливий, діаметрально/протилежний, архі/складний, воєнно/стратегічний, військово/полонений, екстра/тонкий, пан/європейський,

**Завдання 5.** Перепишіть речення, знімаючи скісну ризку. Поясніть правопис складних слів.

**5.1.** Дорогі **івано/франківці!** Кожен ваш голос - безцінна підтримка для мене особисто і всієї нашої команди. **Народно/поетична** балада — вид ліро-епічної поезії фантастичного, історико- героїчного або соціально-побутового змісту з драматичним сюжетом. **Скло/кераміка** сама по собі тріснути не може! У статті йдеться про передумови і причини виникнення нового напрямку наукового дослідження — **лінгво/стилістичного** аналізу художнього тексту. **Альфа/частинка** ( $\alpha$ -частинка) — позитивно заряджена частинка, яка випромінюється ядрами деяких радіоактивних атомів. **Де/факто** (від лат. de facto – "на ділі", "фактично) – в юриспруденції часто означає "практикується, але не обов'язково визначено законом". Ректорат і студенти **Івано/Франківського** національного медичного університету вітають університетську родину і всю Україну з Різдвом Христовим!

**5.2.** **Усно/поетичний знак/символ** як компонент **текстово/образної** універсалії. **Джаз/оркестр** І. Хоми був єдиним українським колективом на міжнародних фестивалях у Таллінні. Неправильним буде сказати "**глухо/німий**", тому що **глухо/німих** людей не існує. Лабораторія з оптимізації родючості ґрунту в **плодо/ягідних** насадженнях із статусом лабораторії масових аналізів, створена на базі науково-дослідного інституту. Продаж саджанців **плодово/ягідних** рослин. Сьогодні я вступила у **архі/важливий** етап свого життя... З кухні долинали пахоці **свіжо/спечених** пиріжків, і бабуся сказала те, що я найменше чекав почути від неї зараз. **Прима/балерина**, яка приїхала заради нас із Ленінграда, танцювала чудово... А як віолончеліст він був справжнім віртуозом, куди їй до нього з її **меццо/сопрано**.

**Завдання 6.** Перепишіть слова, знімаючи скісну риску. Поясніть правопис складних слів. Уведіть 10 слів у речення.

**6.1.** Анти/вірус, контр/удар, віце/прем'єр, віце/консул, екс/чемпіон, екс/міністр, екс/президент, лейб/гвардієць, лейб/медик, обер/майстер, обер/офіцер, обер/лейтенант, обер/прокурор, штабс/капітан, унтер/офіцер, контр/адмірал, дельта/промені, чар/зілля, дівчина/красуня, красуня/дівчина, розрив/трава, норд/вест, орлан/білохвіст, програма/максимум, мюзик/хол, комедія/буф, яхт/клуб, лос/анджелець.

**6.2.** Кінно/спортивний, легко/атлетичний, кам'яно/вугільний, метало/керамічний, архі/важливий, ультра/звуковий, чверть/фінальний, залізо/бетонний, слабо/розчинний, антенно/щогловий, темно/синій, жовто/гарячий, контрольно/вимірювальний, давньо/грецький, суспільно/політичний, суспільно/корисний, військово/морський, шести/денний, військово/зобов'язаний, суспільно/необхідний, ямбо/хореїчний.

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А золото-гарячий
- Б ямбохореїчний
- В західноукраїнський
- Г південно-західний
- Д військово-морський

#### **2. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А давньогрецький
- Б соціокультурний
- В народно-поетичний
- Г військовополонений
- Д лінгвостилістичний

**3. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А світло-рожевий
- Б червоногарячий
- В лимоннокислий
- Г швидко написаний
- Д вище згаданий

**4 Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А українсько-німецький
- Б малозабезпечений
- В східно-німецький
- Г електронно-обчислювальний
- Д суспільно необхідний

**5. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А хитромудрий
- Б кисло-солодкий
- В автомобільно-тракторний
- Г діаметрально-протилежний
- Д австрійсько-німецький

**6. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А мікрохвильовий
- Б соціальноекономічний
- В кримськокатарський
- Г верхньодніпровський
- Д темно-червоний

**7. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А контр-адмірал
- Б контр-удар
- В сторіччя
- Г купівля-продаж
- Д караоке-бар

**8. Орфографічну помилку допущено в рядку**

- А екс-Югославія
- Б бодибілдинг
- В інтернетпослуга
- Г норд-ост
- Д генерал-майор

**9. Разом треба писати обидва слова в рядку**

- А лимонно/кислий, народно/пісенний
- Б нижче/згаданий, темно/зелений
- В вельми/шановний, івано/франківський
- Г церковно/слов'янський, плодово/ягідний
- Д нью/йорківець, аграрно/промисловий

**10. Разом треба писати обидва слова в рядку**

- А сніжно/білий, повно/цінний
- Б яскраво червоний, біло/сніжний
- В холодно/кровний, механіко/математичний
- Г яхт/клубівець, нью/йоркський
- Д кримсько/татарський, лос/анджелець



**ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 14-15**  
**ПРАВОПИС ВІДМІНКОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ,**  
**ПРИКМЕТНИКІВ**

1. Закінчення *–а (-я), -у (-ю)* у родовому відмінку однини іменників чоловічого роду.
2. Закінчення іменників у формі кличного відмінка.
3. Правопис прикметникових закінчень.

***Питання для самоперевірки***

1. Розкажіть про особливості відмінювання іменників чоловічого роду.
2. Проілюструйте однозвучні іменники чоловічого роду, що мають різні закінчення у родовому відмінку однини.
3. Яке закінчення у родовому відмінку однини здебільшого мають іменники-терміни?
4. Чи є різниця у відмінюванні власних і загальних назв? Поясніть на конкретних прикладах.
5. Які закінчення характерні для кличного відмінка?
6. Як позначаються у фонетичній транскрипції подовжені і подвоєні приголосні?
7. До якої групи належать прикметники з основою на *–н-*? Наведіть приклади.
8. Як відмінюються прикметники твердої, м'якої груп та на *–лиций*?

***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Поставте іменники в давальному відмінку. В одну колонку запишіть слова без м'якого знака, в другу з м'яким знаком.

Спілка, дочка, донька, жменька, доріженька, тітонька, рибалонька, сиротинка, білка, нічка, ліщинонька, полька, колиска, люлька, кладка, кулька, футболка, бджілка, вчителька, веселка.

**Завдання 2.** Поставте іменники в орудному відмінку. Поясніть їх правопис.

**2.1.** Сіль, вихованість, жовч, зелень, матір, мати, піч, бутель, ніч, бешамель, вісь, путь, висип, кір, бязь, шагрень, емаль, корч, накип, гуаш, поступ, заповоч, перекис, канитель, нежить.

**2.2.** Дриль, бандероль, верф, бридж, мігрень, степ, Сибір, фланель, розкіш, рояль, скрижаль, продаж, консоль, туш, щабель, ступінь, степінь, суміш, тюль, фальш, дрож, купіль.

**Завдання 3.** Прочитайте слова. Випишіть іменники, які мають закінчення.

Пальто, торнадо, матір, аташе, коала, зебу, манжет, ліс, тифозі, рефері, парасоля, клавіша, абрикос, стіл, син, парта, відро, боржомі, путасу, альпака, інтермецо, стіна, компроміс, комплімент, путь, барельєф, динозавр, сулугуні.

**Завдання 4.** Поставте іменники в родовому відмінку однини.

Мороз, зуб, університет, коледж, екіпаж, іменник, підмет, конус, яшень, горіх, грім, буран, міф, центнер, лиман, лісок, ліс, Байкал, Львів, Крим, Рим, курінь, гектар, Сибір, вівторок, бузок, колектив, паламар, барвінок.

**Завдання 5.** Утворіть присвійні прикметники з суфіксом –ин-.

Русалка, ненька, креолка, Васька, кицька, невістка, Параска, Палажка, донька, дочка, Наталка, Оленка, Маринка, Ольга, матінка, вихователька, іспанка, нянька, рибалка.

**Завдання 6.** Прочитайте пари слів. Поясніть, чому в родовому відмінку однини вони мають різні закінчення. Складіть з кожним словом речення.

Акта (документ) і акту (дія), Амура (бог кохання) і Амуру (ріка), блока (частина споруди) і блоку (об'єднання), каменя, інструмента

(одиничне) і каменю, інструменту (збірне), листопада (місяць) і листопаду (опадання листя).

**Завдання 7.** Провідмінійте в однині та множині один Ваш фаховий іменник-термін чоловічого роду, жіночого та середнього.

**Завдання 8.** Запишіть іменники в родовому відмінку множини. Поясніть правопис.

Мама, баба, легеня, подошва, сосна, поле, гривня, вільха, гра, буря, війна, панчохи, суддя, центнер, кілограм, вольт, партизан, тато, солдат, помідор, мандарин, грузин, болгарин, чоловік, ват, кіловат, апельсин, киянин, піддашся, вухо, серце, обличчя, роздоріжжя, море, життя, верховіття.

**Завдання 9.** Поставте іменники у форму кличного відмінка. Поясніть правопис.

Василь, Наталя, Ігор, Василина, Галя, Галина, Юля, Юлія, Фрідріх, Марко, Єгор, Андрій, Сергій, Петро, Микола, Люба, Леся, Володя, Роман, Ілля, Ілько.

**Завдання 10.** Перепишіть прикметники, розкриваючи дужки. Складіть з 10 словами речення.

Безробітн(и,і)й, безодн(и,і)й, природн(и,і)й, могутн(и,і)й, дорожн(и,і)й, хатн(и,і)й, потужн(и,і)й, зворотн(и,і)й, околичн(и,і)й, околишн(и,і)й, недільний, суботн(и,і)й, торішн(и,і)й, тутешн(и,і)й, самобутн(и,і)й, внутрішн(и,і)й, дружн(и,і)й, продажн(и,і)й, прийдешн(и,і)й.

**Завдання 11.** Іменники поставте в орудному відмінку однини і запишіть їх у дві колонки: 1) з буквою о; 2) з буквами е, є в закінченні.

Щабель, столяр, вихор, алюміній, сміттяр, омар, тиша, гречка, озеро, янтар.

**Ключ.** З перших букв має скластися закінчення вислову давньоримського історика Саллюстія: “*Кожен — коваль ...*”

**Завдання 12.** Іменники поставте в називному відмінку множини і запишіть їх у дві колонки: 1) із закінченням -и; 2) із закінченням -і.

Вдача, корж, спалах, тротуар, дзвонар, маляр, ягуар, знахар, книга, ветеринар, онук, каменярь, снігур, льонарь, яничар, дядько.

**Ключ.** З других букв має скластися закінчення вислову французького філософа М.Монтеня: *“Нема прагнення більш природного, ніж ...”*

**Завдання 13.** Іменники поставте в орудному відмінку однини й запишіть у дві колонки: 1) із закінченням –ом; 2) із закінченням –ем (-єм). Іменників із закінченням –им не випишуйте.

Яр, книш, перукар, Волошин, спокій, узвар, ковзаняр, муляр, дзвонар, читач, Степанишин, омар, учитель, Зеров, Сиваш, зубр, ошуканець.

**Ключ.** З других букв має скластися закінчення прислів'я: *“В когось...”*

**Завдання 14.** Іменники поставте в називному відмінку множини й запишіть у дві колонки: 1) із закінченням –и; 2) із закінченням –і.

Зморшка, комісар, псар, звук, плащ, корж, пиріг, ювіляр, звір, зшиток, директор, котляр.

**Ключ.** З других букв має скластися початок прислів'я: *“... будь йому паном”*.

### ***Тестові завдання для самоперевірки***

**1. Літеру *i* треба писати на місці пропуску в усіх варіантах, ОКРІМ**

**А** дружн...й погляд

**Б** горішн...й поверх

**В** дочірн...й обов'язок

**Г** зовнішн...й відгук

**Д** тотожн...й іменник

**2. Літеру *и* треба писати на місці пропуску в усіх варіантах, ОКРІМ**

- А дорожн...й знак
- Б заможн...й чоловік
- В недільн...й ранок
- Г продажн...й суддя
- Д потужн...й вибух

**3. Неправильно утворено форму кличного відмінка у варіанті**

- А Наталко
- Б Натале
- В Марино
- Г Галю
- Д Олено

**4. Неправильно утворено форму кличного відмінка у варіанті**

- А Василю
- Б Єгоре
- В Ігорю
- Г Андріє
- Д Левку

**5. Закінчення *-ом* у формі орудного відмінка однини мають обидва іменники у варіанті**

- А хрущ, гектар
- Б рушник, ювіляр
- В Ігор, маляр
- Г кобзар, командир
- Д панцир, якір

**6. Закінчення *-ем* у формі орудного відмінка однини мають обидва іменники у варіанті**

- А автобус, різьбяр

Б лицар, звір  
В снігур, цар  
Г школяр, вугляр  
Д ремонт, ледар

**7. Закінчення –ою у формі орудного відмінка однини мають обидва іменники у варіанті**

А ваза, Європа  
Б спальня, держава  
В геологія, глибина  
Г тиша, свобода  
Д ніша, мама

**8. Закінчення –ею у формі орудного відмінка однини мають обидва іменники у варіанті**

А рілля, сапа  
Б надія, турбота  
В Галина, Галя  
Г Таня, Анна  
Д душа, пороша

**9. Закінчення –а (-я) у формі родового відмінка однини має іменник**

А футбол  
Б варіант  
В Байкал  
Г вокзал  
Д оркестр

**10. Закінчення –у (-ю) у формі родового відмінка однини має іменник**

А стейк  
Б долар  
В Буг

Г Львів  
Д кілометр

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 16

### **ПРАВИПИС –Н- ТА –НН- У ПРИКМЕТНИКАХ ТА ДІЄПРИКМЕТНИКАХ**

1. Правопис прикметників із наголошеними суфіксами –**енн-**, –**анн-**, –**янн-**.
2. Правопис дієприкметників та похідних від них прикметників.

#### ***Питання для самоперевірки***

1. Проілюструйте написання прикметників із наголошеними суфіксами –*енн-*, –*анн-*, –*янн-*.
2. Наведіть приклади слів, у яких ніколи не буває подовження.
3. Скільки літер *н* пишемо у прикметниках, що позначають якийсь матеріал?
4. Проілюструйте визначальну роль наголосу у правописі окремих прикметників та дієприкметників.

#### ***Аудиторні завдання***

**Завдання 1.** Утворіть пасивні дієприкметники й запишіть у дві колонки 1) із суфіксом –ан-; 2) із суфіксом –ен-.

Ознаменувати, оснастити, звести, загальмувати, знервувати, попередити, об'їздити, надумати, вшанувати, позолотити, купувати, удосконалити, купити.

**Ключ.** З других букв має скластися продовження слів гімну: “*Душу й тіло ми положим ...*”

**Завдання 2.** Запишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

Бо руки мудрих, лагідні й **старан(н)і**, Доклали праці на її полях! Земля ця — дім; йому ж високий дах — Уся блакить, що в гордому змаганні (Є. Плужник). Лиш не пали мене жагою! Твоє ім'я —



натхнен(н)ий спів, О, Боже, я Тобі молюся, Але любити ворогів. Пробач мені, я не навчуся... (Н. Лівицька-Холодна). В борні нездолан(н)ого самурая, Що всі думки твої бере в полон. О воле, що нема їй перепон, Що суходіл і море перекрає! (Ю. Клен). Та за хвилину "нездолан(н)ий" лежав на лопатках. В поселенні саме гостювали два німецьких мандрівники (Л. Тендюк). Ось вона вже крізь блакить. Майорить, Довгождан(н)а, нездолан(н)а... Ось вона — Блакитна Панна!.. (М. Вороний). Стояли до самого обрію, пишноголові, стрункі й незлічен(н)і, і всі, як один, обернені до свого небесного взірця, до сонця... (Олесь Гончар). Герою вмерти не дала. Над ним ясноти стала мла, Став повільнішим дих Івана. І смерть з косою відійшла. В свої незлічен(н)і тумани... (В. Сосюра). Ти підтопчеш під ноги незлічен(н)і народи! Чуєш? ... купальську ніч, напоєну співом і веселощами, зоряними узорами і мерехтінням незлічен(н)их вогнів (О. Бердник). Нескінчен(н)і білі хвилі перекочувалися через борт, заливали палубу (Л. Тендюк). Нескінчен(н)им?! Та як же це можна? Що ти ... Та хто його купить нескінчен(н)им? Маєш! Р и т а. Мулен ... Хто може купити нескінчен(н)е полотно? Де ти бачила? (В. Винниченко). Несказан(н)е лишилось неказан(н)им (Л. Костенко).

**Завдання 3.** Запишіть слова, розкриваючи дужки. Поясніть орфограми.

Здоровен(н)ий, шален(н)ий, казармен(н)ий, нездолан(н)ий (прикметник) і нездолан(н)ий (дієприкметник), орлин(н)ий, навіжен(н)ий, свин(н)ий, довгождан(н)ий, священ(н)ий, пореформен(н)ий, неказан(н)ий (прикметник) і неказан(н)ий (дієприкметник), нездолан(н)ий (прикметник) і нездолан(н)ий (дієприкметник).

**Завдання 4.** Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Поясніть, до якої частини мови належать виділені слова. Обґрунтуйте свою відповідь.

Двадцять днів тому ми влаштувалися у цій невеликій **дерев'ян(н)ій** хаті. І дуже здивувалися, що над входом у веранду ластівки звили собі гніздо (М. Магера). Їли вони рибу, **смажен(н)у**, **в'ялен(н)у** й **солен(н)у**, м'ясо, **копчен(н)е** й **свіжин(н)у**, хліб, здебільшого **просян(н)ий**, рідше **житн(н)ій**, а пили воду й мед, старий, **вистоян(н)ий** (П. Загребельний). А **блажен(н)е невідан(н)я** дарує світляки ілюзорного спокою (С. Процюк). І ця велика антинебесна імперія деградації не втомлювалася би забирати щедру **кожnodен(н)у** подать, аж доки би все довкілля не заросло клоновано-звихнутою **ростин(н)істю**, чекаючи, коли перестане тужити маєстатичний деміург, оплакуючи власну поразку, адже дозволив Ношо sapiens розкіш волевиявлен(н)я... (С. Процюк). Схаменувся Текелій, та у **свин(н)ий** голос – нічого вже, бач, робить, як кажуть, не продереш очей, продереш калитку! (М. Корж).

### *Тестові завдання для самоперевірки*

#### **1. Вкажіть рядок, у якому виділене слово - прикметник**

- А** У **пожовклій** торішній травиці з'явилися перші стеблини.
- Б** **Залитий** сонцем степ одразу принишк, причаївся.
- В** Ліворуч, удалині, сіріє могутня гора, **облямована** чагарниками.
- Г** Йде весна, запашна, квітами-перлами **закосичена**.
- Д** Десь, колись, в якійсь країні проживав поет **нешасний**.

#### **2. Вкажіть рядок, у якому виділене слово - прикметник**

- А** Несказане лишилось **несказаним**.
- Б** Добрий кожух, та не на мене **шитий**.
- В** **Налякані** грозою, курчата затихли.
- Г** Непорушно стоять дерева, **загорнені** в сутінь.
- Д** Синіють гори, **покриті** вічним снігом.

**3. Вкажіть рядок, у якому виділено слово писатимемо з подвоєнням –нн-**

**А** Червоніли незірван(н)і яблука.

**Б** Самі на себе дивляться ліси, розгублен(н)і од власної краси.

**В** Але вічними і незнищен(н)ими залишаються духовні цінності, серед яких — пісня.

**Г** Моя улюблена страва — смажен(н)а картопля.

**Д** Незнищен(н)ий ліс радував своєю красою.

**4. Вкажіть рядок, у якому виділено слово писатимемо з подвоєнням –нн-**

**А** Ген килим, виткан(н)ий із птиць, летить над полем.

**Б** Озвучен(н)і бджолами, вони схожі на гігантські капелюхи.

**В** Ошелешен(н)ий несподіваним ударом, противник кинувся до карти.

**Г** Розбуджен(н)а свіжим весняним повітрям, відчуває людина стремління пригорнути весь світ.

**Д** Корчун був здоровен(н)ий-здоровен(н)ий, удвоє більший за маму, за бабцю та й за самого тата.

**5. Вкажіть рядок, у якому виділено слово писатимемо з подвоєнням –нн-**

**А** печен(н)ий

**Б** смажен(н)ий

**В** шален(н)ий

**Г** свин(н)ий

**Д** дводен(н)ий

**6. Вкажіть рядок, у якому виділено слово писатимемо з подвоєнням –нн-**

**А** розгублен(н)ий

**Б** дерев'ян(н)ий

**В** склян(н)ий

**Г** полуден(н)ий

Д пригорнен(н)ий

**7. Вкажіть рядок, у якому виділено слово писатимемо з подвоєнням –нн-**

А ненастан(н)ий

Б щиросердн(н)ий

В пішохідн(н)ий

Г студен(н)ий

Д пореформен(н)ий

**8. Вкажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

А розстріляний

Б освітлений

В розвалений

Г зіставлений

Д нездоланий *(прикм.)*

**9. Вкажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

А неоцінений *(прикм.)*

Б неоцінений *(дієприкм.)*

В старанний

Г жаданий

Д картинний

**10. Вкажіть рядок, у якому допущено орфографічну помилку**

А незрівняний *(прикм.)*

Б незрівняний *(дієприкм.)*

В змінний

Г бджолиний

Д священний

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 17-18

### *НЕ З РІЗНИМИ ЧАСТИНАМИ МОВИ*

1. Написання **не** з іменниками, прикметниками та прислівниками.
2. Правопис **не** з дієсловами та дієприслівниками.
3. Особливості написання **не** з дієприкметниками.
4. **Не** з числівниками та займенниками.

#### *Питання для самоперевірки*

1. Як перевірити написання *не* з іменниками, прикметниками та прислівниками?
2. Проілюструйте труднощі, які виникають при написанні префікса *недо-*.
3. Як пишемо *не* з дієсловами та дієприслівниками?
4. Як написання *не* з дієсловами залежить від лексичного значення? Наведіть приклади.
5. Як перевірити написання *немає* і *не має*?
6. Проілюструйте написання *не* з дієприкметниками.

#### *Аудиторні завдання*

**Завдання 1.** Запишіть слова та словосполучення, знімаючи скісну риску. Поясніть орфограму.

**1.1.** Не/здужати місяць; не/долюблювати; не/добачати; не/можливо; не/даремно; не/вдовзі; не/здужати зробити; не/ворог, а друг; не/згода руйнує; не/года; не/легко; не/легко, а важко.

**1.2.** Не/покоїтися про сина; не/покоїтися на чужині; не/вдаха; не/дбалість; не/довга, але цікава гра; не/довиконувати план; не/сила терпіти; не/одноразова повторювати; радість не/вимовна.

**Завдання 2.** Випишіть лише словосполучення, у яких не з дієслівними формами пишеться окремо.

Він не/має плаща, не/терпеливиться йому, не/дослухавши розмови, не/навиджу брехню, не/поремонтовано автомобіль, не/чуваний тут випадок, не/закінчений твір, не/хтують порадами, не/стямився досі, ще/не виконаний урок.

**Ключ.** З перших букв останніх слів має скластися закінчення вислову Марка Твена: *“Коли сумніваєтесь, говоріть ...”*

**Завдання 3.** Перепишіть речення, знімаючи скісну ризик. Поясніть орфограми.

**3.1.** А потім люди-animal забувають прив'язаності попередні і наступні; все тлінне і змінне, і залишається лише їдка стареча мізантропія, болячки і не/настанний жах смерті... Мільярди особистих доль замикаються на двох датах — народження і відходу, все брунькується і цвіте, щоб відмирати, і не/має на те ради. І твій батько, хлопче, такий же, як і більшість біомаси, теж має якісь свої не/долугі принципи, тупі правила і вошиві переконання, які існують лише нате, аби хоч раз на кілька років відмиватися від їхнього ортодоксального бруду. Влаштувати жорсткий гарячий душ для власних випещених переконань — далеко не/найдурніше заняття... Віктор забагато думав, вдома обмаль їжі і грошей, чужі дядьки до них не/приходять, бо мама — порядна і чесна жінка. Ходить до школи, почав не/навидіти не/красивих сірих педагогічок, хоча не/відомо, звідки у хлопця, чиє ім'я означає "переможець", зринають приступи фізіономійного расизму. Однокласники знають, що Віктор безбатченко, але цей факт не/викликає у їхніх телячих мізках жодного співчуття, лише кпини і насмішки (С. Процюк).

**3.2.** А думка, Вікторе — не/цукерок-смоктунчик. Думки залишають сліди, які іноді стають для людини не/посильними. Ти не/підозрюєш, скільки пацієнтів психіатричних могильників починали шлях до душевного інферно із важких і поганих, нав'язливих та проклятих думок. Адже ми намагаємося не/думати про скописька збожеволілих,

колись трагічних, а потім уже на правду вільних людей. Але не/варто плекати "веселкові" надії на — уявимо таке диво! — тотемічне звільнення... Адже ми надто слабкі, аби не/мати потреби кумирізації, поповзу до ідолопоклоніння. А на тій галявині не/природньо-красиві діви ведуть танок, що прославляє виродження. Найпалкіше кохання стає пустелею, колишні друзі — не/нависниками. А що таке інститут сім'ї, як не/квола химерична уява правильних міщан? Ці ясні, не/наче холодний місяць, зуби розшматовують твій не/щасний мозок. Ти ще здатен плакати, але не/диким завиванням відреченого, не/розпачливим зойком безуму, не/перегорілою сльозою одержимого (С. Процюк).

**Завдання 4.** Перешіть слова та словосполучення, знімаючи скісну ризику. Поясніть орфограми. Уведіть 5 слів (чи сполучень слів) у речення, щоб продемонструвати різне написання не з різними частинами мови.

**4.1.** Не/вблаганний; не/впинний; завдання не/складне; не/складне завдання; не/страшний, а веселий; не/кажи «гоп»; обсяг робіт не/великий; не/Шевченко; Він не/доїдає сніданки; з дитинства не/доїдає; не/шість; не/знайко на печі лежить; ніким не/скошений сад; не/скошений сад; ще не/скошений сад.

**4.2.** Не/вишитий рушник; не/вишитий дівчиною рушник; досі не/вишитий рушник; рушник не/вишитий, а витканий; не/переглянуті фільми; не/допалок; не/всипущий, не/хтувати; не/обпечешся; не/відома, а забута історія; не/дочувати від народження; книжка не/прочитана.

**Завдання 5.** Перепишіть речення, знамаючи скісну ризику. Поясніть написання не разом чи окремо.

**5.1.** Я один із тих сотень тисяч людей-українців, що **не/хочуть** вертатися додому, під більшовизм, дивуючи тим цілий світ (І. Багрянний). Вчи лінивого **не/молотом**, а голодом (О. Стороженко). Як також ніколи не **не/хтував** їх гамірним сорокатим товариством. А те, що відзивався про них не досить чемно, що унікав (а це не значить

**не/хтувати**) їх (У.Самчук). Я **не/не/здужаю**, нівроку, А щось такеє бачить око, І серце жде чогось. Болить. Болить, і плаче, і не спить, Мов негодована дитина (Т. Шевченко). Старий лис, котрий за своїх молодих літ не одну сотку курей надкусив і поїв, **не/здужав** вже на старії літа за ними уганяти та й не раз і голодував (Т. Зіньківський). Це була грубувата й **не/мелодійна** говірка, що складалася з деренчливих гортанних звуків, а співрозмовників було, здається, двоє (Д.Роулінг). Ще назва є, а річки вже **не/має** (Л. Костенко). Він **не/дочитав** лист до кінця, йому все стало зрозуміло. Борисові було боляче , адже він дуже любив цю жінку, але залишити справу всього його життя... (П. Загребельний). Та я дочитався лише до Зборівських пунктів. Дальшої часті "Галичанина" я не міг, на превеликий мій жаль, добути. І добре, що я тоді **не/дочитав** далі (А. Чайковський).

**5.2.** З заходу повіває **не/холодний**, одлижаний вітрець. Починають падати великі, рідкі — там, то там — сніжинки (У. Самчук). Чому ці мелодії до душі кожному, у кого в грудях живе серце, а **не/холодний** камінь? (З газети). Сумний і **не/веселий** сидів собі на лавці у новій світлиці конотопський пан сотник Микита Уласович Забрюха (Г. Квытка-Основ'яненко). Але то, звісно, був **не/веселий** галас дитячого майданчика, а шалений і похмурий, і він щодень дужче наповнював місто (М. Енде). Тепер і хмари, і небо над ними, і земля під ними, і останній жовто-імлістий просвіток з одного краю обрію, і перша блискавка з другого — все це скидалося на **не/завершені** полотна геніїв про створення світу (М. Стельмах). Робота над романом "ще **не/завершена**,— повідомляв А. Головка кореспондентові газети "Друг читача" (А. Гармаш). Уже **не/молодий**, але ще й **не/старий** добродій, тобто в літах, які найважче визначити, з русявою борідкою "клинцем", з подорожнім плащем а ля Моріс Шевальє в руці, спитав хрипкуватим голосом, чи застав пана вчителя Поповича дома (І. Вільде). Іронічна гримаса, яка **не/сходила** в незнайомого з губ, не лише не викликала доброзичливості до нього, але навпаки, — насторожувала (І. Вільде).



## *Тестові завдання для самоперевірки*

### **1. Частку не треба писати разом з наступним словом у реченні**

- А** Значить, він півдня валандався по селу, бо **не/міг** допитатись, де мешкає учитель Попович?
- Б** Дарка про себе: "**Не/повинна** бабця говорити таких речей при таткові".
- В** А ми, мамо, ніколи **не/були** з ним аж такими товаришами...
- Г** **Не/далеко** від лісу стояла хатка.
- Д** **Не/всіх**, жінко, **не/всіх**...

### **2. Частку не треба писати разом з наступним словом у реченні**

- А** Далеко бігли, та **не/далеко** втекли.
- Б** Головна ідея Просвітництва — завдяки знанням змінити цей ще **не/досконалий** світ.
- В** Він уже знав, що вона не любить, коли він каже, що з її обличчя тільки випадково ще не написано великих картин і що світ **не/досконалий** лише тому, що...
- Г** **Не/треба** класти руку на плече.
- Д** **Не/говори** печальними очима.

### **3. Частку не треба писати окремо з наступним словом у реченні**

- А** Та й я, звісно, **не/досконалий**.
- Б** Але **не/года** ніяк не впливала на творчу активність поетеси.
- В** Якщо ж ми просто будемо ними **не/хтувати**, то цих проблем з кожним роком буде, все більше і більше
- Г** Мені очей звести **не/сила**.
- Д** Берман був художник-**не/вдаха**.

### **4. Частку не треба писати окремо з наступним словом у реченні**

- А** **Не/вимовна** туга стискала душу.
- Б** **Не/завершена** кінцівка — головний характерний структурний елемент творів Ібсена.

**В** Старого Беркута хвилює не тільки **не/безпека**, що нависла над Тухлею, а й...

**Г** Сантьяго вже став справжнім **не/вдахою**.

**Д** Я також ніколи **не/нехтував** їх гамірним сорокатим товариством.

**4. Частку не треба писати разом з наступним словом у варіанті**

**А** не/вишитий рушник

**Б** рушник не/вишитий

**В** ще не/вишитий рушник

**Г** не/вишитий дівчиною рушник

**Д** не/вишитий, а витканий рушник

**5. Частку не треба писати разом з наступним словом у варіанті**

**А** не/скошений, а доглянутий сад

**Б** сад не/скошений

**В** ще не/скошений сад

**Г** не/скошений сад

**Д** ніким не/скошений сад

**5. Частку не треба писати окремо з наступним словом у варіанті**

**А** недосконалий твір

**Б** не/зірвані яблука

**В** не/хтувати порадою

**Г** не/здужати підняти

**Д** не/здужати тиждень

**6. Частку не треба писати окремо з наступним словом у варіанті**

**А** не/підписаний договір

**Б** факти не/спростовані

**В** не/спростовані факти

**Г** не/покоїтися про чоловіка

**Д** не/гайно вжити заходів

**7. Не вживаються без не обидва слова в рядку**

- А небога, немовля
- Б небезпека, неухажність
- В недоліток, неславити
- Г ненавидіти, нещастя
- Д невдаха, несила

**8. Частку не треба писати окремо у варіанті**

- А не/розуміючи, не/волячи
- Б не/злякавшись, не/думаючи
- В не/хтуючи, не/зупиняючись
- Г не/побачивши, не/дооцінюючи
- Д не/підійшовши, не/гайно

**9. Орфорофічну помилку допущено у варіанті**

- А не відремонтований майстром будинок, нефарбоване волосся
- Б незагартована людина, людина не стомлена
- В невимитий дівчиною посуд, посуд не вимитий
- Г ніким не розгадана таємниця, незачинені двері
- Д непереказаний текст, недомальована картина

**10. Орфорофічну помилку допущено у варіанті**

- А рана не загоєна, незагоєна рана
- Б нерозв'язаний вузлик, ще не розв'язаний вузлик
- В невідписаний лист, досі не відписаний лист
- Г невимита тарілка, невимита мною тарілка
- Д недобудована школа, досі не добудована школа

## ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 19-20

### ПІДСУМКОВЕ ЗАНЯТТЯ. КОНТРОЛЬНА РОБОТА

#### *Зразки завдань для контрольної роботи*

##### **Варіант 1**

1. *Перепишіть речення, підкресліть у ньому орфограми, надпишіть над кожним словом частину мови.*

У пожовклій торішній травичці з'явилися перші стебельця.

2. *Перепишіть слова, розкриваючи дужки.*

Мереж(е,и)во, книж(е,и)чка, пр(е,и)зирливий, пр(е,и)красний, (з,с)творення, (з,с)хитрувати, балас(т)ний, мес(т)ник, Галич(ч)ина, узгір(',ь)я, надвечір(',ь)я, пердгро(з,зз)я, ві(д,дд)зеркалення, ко(р,рр)ектор, п(',ь)юпітр.

3. *Утворіть від поданих іменників прикметники з суфіксом -ськ-*  
Волноваха, Нюрнберг, Гаага, Цюрих.

##### **Варіант 2**

1. *Перепишіть речення, підкресліть у ньому орфограми, надпишіть над кожним словом частину мови.*

Без людської праці вся земля від краю до краю заросла б бур'янами.

2. *Перепишіть слова, розкриваючи дужки.*

Заб(е,и)рати, тр(е, и)вога, пр(е,и)білий, пр(е,и)бігти, (з,с)кладник, (з,с)цілення, контекс(т)ний, перс(т)ня, Одес(ч, щ)ина, роз(',ь)їзд, Примор(',ь)я, намага(н,нн)я, на(д,дд)ніпряньський, ридик(',ь)юль, тера(с,сс)а.

3. *Утворіть від поданих іменників прикметники з суфіксом -ськ-*  
Дрогобич, Кавказ, Прип'ять, Нью-Йорк.

### **Варіант 3**

1. *Перепишіть речення, підкресліть у ньому орфограми, надпишіть над кожним словом частину мови.*

Все розвернулося, зіп'ялося, зацвіло пишним цвітом.

2. *Перепишіть слова, розкриваючи дужки.*

Заст(е,и)лати, печ(е,и)во, пр(е,и)стол, пр(е,и)крашений,  
(з,с)фотографувати, (з,с)тупити, хвас(т)нути, пес(т)ливий,  
солдат(чч, ч)ина, арф(',ь)яр, дит(',ь)ясла, (в,вв)ічливість,  
попідвіко(н,нн)ю, ад(',ь)ютант, ва(н,нн)а.

3. *Утворіть від поданих іменників прикметники з суфіксом -ськ-*

Острог, Калуш, хижак, Мекка.

### **Варіант 4**

1. *Перепишіть речення, підкресліть у ньому орфограми, надпишіть над кожним словом частину мови.*

Ниви котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба.

2. *Перепишіть слова, розкриваючи дужки.*

Мороз(е,и)во, чебр(е,и)цем, пр(е,и)освящений, пр(е,и)снівся,  
(з,с)ередини, (з,с)стиха, радіс(т)но, кіс(т)лявий, козак(чч, ч)ина,  
черв(',ь)як, різ(',ь)б(',ь)яр, подоро(ж,жж)ю, мі(л,лл)ю,  
а(н,нн)отація, кон(',ь)юнктура.

3. *Утворіть від поданих іменників прикметники з суфіксом -ськ-*

Прага, Сиваш, Галич, Ірак.

## *Тексти диктантів*

### **Музика – безмежне звукове море**

Музика – вид мистецтва, що виражає дійсність у художньо-звукових образах.

Вона супроводжує людину з давніх-давен і до сьогодні. Особливо багато музики звучить тепер, в час радіо і телебачення, коли так доступні концерти і практично кожен може навчитися грати на будь-якому інструменті.

Як і будь-яке мистецтво, музика може з великою силою виражати те, чим живуть люди: горе і радість, заповітні сподівання і мрії про щастя. Музика проходить складний шлях від її творця до слухача, тому що вона має бути не лише створеною у свідомості та записаною – музику необхідно виконати. Отже, музика, звичайно ж, мистецтво виконання, яке втілює в собі творчу інтерпретацію самовиконаного тексту.

Спочатку музика мала прикладний характер, оскільки була тісно пов'язана з трудовими процесами, первинною магією, але водночас і невіддільна від інших різновидів мистецтва: поезії, танців. Музика не може, як слово, виражати конкретні поняття і наочно, як образотворче мистецтво, зображувати зміст (їм властиві розвиток, перетворення і зіткнення узагальнених образів) емоцій, що в нашій свідомості можуть порівнюватися з явищами природи. Як важливий засіб духовного виховання людини, вона формує естетичні смаки та ідеали, розвиває емоційну чутливість, відчуття прекрасного, впливає на сферу почуттів, інтелект людини, скеровує її поведінку.

Музика виникла як наслідування голосів природи, невід'ємних елементів трудової діяльності людини, культових обрядів, розваг, військових походів і була пов'язана з ритмікою праці, танцю, поезії. Про це свідчать літописи, живописні й архітектурні пам'ятки стародавніх цивілізацій: Індії, Китаю, Вавилону, Єгипту і Греції. Поступово відбувалося виділення музики як окремого виду мистецтва, і у Стародавній Греції музична культура (на базі основної тенденції якої зародилася європейська музика) досягла значного рівня, вдосконалювалися музичні інструменти (арфа, ліра), розвивалось професійне виконавство на них, розвивались музично – естетичні

смаки. За середньовіччя західноєвропейська музика розвивалась як професійно – церковна, а також світська і народна, які впливали на культуру. Цікаво, що існувала система запису музики за допомогою різних знаків: рисок, крапок, ком, – яка лише приблизно вказувала напрямок мелодичної лінії. Винайдена в 11 столітті Твідо Д'Арецо лінійна нотація дала можливість точно зафіксувати висоту тонів, пізніше її раз у раз вдосконалювали.

(З книги «Українська культура: історія і сучасність»)

### **Пісня як серце народу**

Пісня – серце народу, його душа, його крила, тому що витворена народом пісня пахне травневими дощами, і синіми льонами, і материними руками. Вона часом потрясає нашу пам'ять, будьмо пильні, а то черкне ластів'їним крильцем вечірній небокрай, торкнеться нашого серця і добуде чисту сльозинку з наших очей. Такої неземної сили наша народна пісня! Скільки людей, затамувавши подих, слухали її трепетне і лагідне тужіння...

Українським соловейком назвав Дмитро Гнатюк Ніну Матвієнко. І справді, у неї неповторний фольклорний стиль співу. Ніна – дуже тонка душа, завжди безпосередня у своєму співі. Сольний спів Матвієнко своєрідний, оригінальний, він, як чисте раннє повітря, непомітно проникає в серце, зачаровуючи магією м'якого голосу, глибиною почуттів і трагізмом людським. Співачка майже ніколи не повторює один і той же репертуар. Майстерністю народної артистки України, лауреата Державної премії імені Тараса Григоровича Шевченка, Ніною Матвієнко захоплювалися у багатьох країнах світу: Франції, Канаді, Мексиці та інших, – але найбільшої глибини сягнула співачка у виконанні народної пісні. На відміну від багатьох естрадних співаків вона живе піснею, глибоко переживає під час співу, співає серцем своїм щедрим таким.

Її народність бере витoki з історії отчого краю, його легенд і балад, від мудрої селянської філософії, в основі якої – розум, доброта, внутрішній протест проти неправди.

Прислухайтесь, як співає Ніна Матвієнко, і ви станете щедрішими, чистішими у помислах і ділах своїх.

### **Скрипка**

Бувало, коли всі поснуть, він тихо прокрадався з хати. Тоді шамотливі стебла кукурудзи сурово обступають його звідусіль, і високі мовчазні соняхи в круглих брилях, як невідомі солдати, беруть його в полон. Він один-однісінький на городі, десятилітній хлопчик Лукаш, і страшенно далекі від нього зорі тремтять-мерехтять на темному небі. Він притаїться на городі, принишкне і слухає. А найбільше він слухав коників-цвіркунів: було їх на городі сила-силенна, і так вони на скрипочках своїх вигравали, що, бувало, місяць зупиниться на верхівці тополі, слухає їхній марш, а потім ураз схаменеться і котиться далі. В такі-от хвилини Лукаш забував геть-чисто все на світі – весь світ здавався йому тоді величезним чарівним оркестром, і, немовби уві сні, згадував тоді хлопець про свою скрипку, на якій грав у шкільному музичному гуртку. А що, коли все-таки попросити її у вчителя? Він добрий, він дасть скрипку додому пограти, а тоді Лукаш прийде сюди, на зелений город, і заграє.

(За О. Донченком)

### **У полоні пісень Володимира Івасюка**

Рута-м'ята цвіте жовтим суцвіттям, але трапляється і таке, що ця квітка один раз на десятиріччя цвіте червоно. Протягом багатьох років ця чудо-квітка жила в легенді на нашій землі, чекаючи, щоб хтось молодий і сміливий відкрив та оспівав її.

У решті-решт сталося! «Червона рута» стала улюбленою піснею мільйонів людей, навіть тих, хто не знав імені її автора – Володимира Івасюка.

Володя закінчив з відзнакою музичну і середню школу. На скрипці, як не дивно, навчився грати у п'ять років, ще й читати не вмюючи. У дощ, сніговиці батько з дня у день носив малого сина на руках до музичної школи на заняття.



Працьовитість Володі вражала всіх: і рідних, і знайомих. Такий приклад: за порадою вчителів батьки віддали сина до Києва, у музичну школу при Київській консерваторії, а незабаром змушені були звідти забрати, тому що шия в нього завжди була чорною від скрипки: грав по шість-сім годин на добу! Через фантастичну працелюбність друзі жартома порівнювали Володю з електростанцією.

Часто банально і традиційно виникає запитання: де розпочинається геніальність, де ж все-таки її витoki? І, як правило, звучить традиційна відповідь: талант, помножений на працю. Безперечно, дуже багато залежить від сім'ї, від оточення. Володя з дитинства жив у оточенні чистого українського слова, ніжної, солов'їної української пісні. Окрім музики, Володя захоплювався українською літературою. Більше того, сам був поетом. Найкращі пісні були написані композитором на власні тексти: «Червона рута», «Водограй», «Аве Марія», «Пісня буде поміж нас».

Свої перші пісні хлопець написав у п'ятнадцять років. Володя раз у раз виїжджав у гори, розмовляв з гуцулами, записував народні пісні, коломийки і легенди.

1970 рік – написано «Червону руту». Врешті-решт вдалося створити твір, який став символом духовності сучасної української естради. Фантастична пісня не знала кордонів – звучала і досі звучить у Європі, в Америці та Канаді.

Загалом Івасюк за своє коротке тридцятирічне життя написав понад сто пісень...

Його трагічне життя обірвалося на злеті – раптово і несподівано. Музика Івасюка найчистіша і найсвітліша, до неї з трепетом і хвилюванням хочеться прилинути як у хвилини радості і піднесення, у свята, в щасливі дні, так і дні сумні. У його житті, як і у долі українського народу, переплелися радість і вічний смуток, щастя і туга.

### **Незрівнянний світ Назарія Яремчука**

Неперевершеним співучим соловейком карпатського краю є незрівнянний Назарій Яремчук.

У нього дуже складна і незвична доля. Він був надто пізньою дитиною – коли народився, батькові було вже 64 роки. Кажуть, що такі діти особливо обдаровані і талановиті. Назар народився 30 листопада 1951 року в селі Рівня Вижницького району. Його батько, Назарій Танасійович, мав чудовий голос (тенор) і співав у церковному хорі. Мати, Марія Даріїна, виросла у багатодітній сім'ї. Грати на мандоліні навчилася у композитора Яремчука, і ще донині односельці згадують її гарне сопрано.

Його чарувала краса гірської природи, де він міг пропадати цілими днями. Яремчук в захопленні від навколишньої краси, писав: «Найкраща музика – жива природа, і найсвятіша на землі». Він мріяв бути мандрівником, і любов до подорожей, напевне, знайшла вихід у гастрольних поїздках. Разом з братом Богданом Назар любив грати у футбол, і у 1969 році у складі кутських «Карпат» став чемпіоном Івано-Франківської області серед команд групи Б.

Знову повернувся до Вижниці, де вчився на курсах шоферів при будинку культури. Саме там і відбувалися репетиції «Смерічки».

Якось учитель музики попросив Назарія заспівати, і той заспівав пісню «Кохана» І. Поклада. Левку Дутківському відразу сподобався цей симпатичний і голосистий юнак, і він відразу ж таки запросив його у «Смерічку».

Назар мав велике щастя першим співати всесвітньо відомі пісні Володимира Івасюка. Вже наступного 1970 року він був зарахований на перший курс географічного факультету Чернівецького університету, а пізніше Назар ще закінчив Київський інститут культури.

А що діялось після фільму «Червона рута» у 1971 році! Фільм мав фантастичний успіх, а Назар був найвродливішим з-поміж усіх, він особливо запам'ятався дівчатам і жінкам, навіть називали дітей його іменем.

Сьогодні про Назарія Яремчука говорять як про легенду, що стала символом епохи зародження і становлення української пісні. Цій легенді за життя вдалося зробити неоціненний внесок у нашу

національну культуру. Він один з тих, кому пощастило після фізичної смерті залишитися живим.

(З журналу)

## Найпоширеніші орфограми в музичних термінах

абревіатура	веризм
адажіо	вертикаль
аерофони	веснянки
акафіст	вечорниці
акомпанемент	вібрато
акорд	вібрація
акордеон	відхилення
амплітуда	вільянсико
анотація	віолончель
ансамбль	водевіль
антиципація	гаївка
антреприза	гама
аперцепція	гармонізація
арія	гекельфон
артикуляція	гелікон
аспірація	геміоліка
аудіологія	гетерофонія
афонія	гістріон
багатоголосся	гондольєра
балада	дванадцятитоновість
балетмейстер	декламація
банджо	детонація
бард-рок	джаз
баркарола	джаз-бенд
бароко	джайв
барорецепція	дивертисмент
бас-гітара	дикція
бас-кларнет	диригент
безголосся	диригування
бекграунд	дисгармонія
бельканто	диск-жокей
бемоль	дискографія
билини	дифірамб
блок-акорди	діафонія
блюз	дієз
бравурність	дует
бравісимо	евфонія
бриньчати	еквалайзер
вакханалія	екзерсис
вальс	еспозиція
вар'єте	експресіонізм
варіації	експромт
ввіднотоновість	елегія

електроальт	кантилена
емоції	кантиляція
енгармонізм	капела
епізод	капельмейстер
епілог	карманьйола
епітафія	кастаньети
ерудиція	комедія
етнографія	компакт-диск
етнологія	консерваторія
етюд	контральто
журі	концертино
заглушення	концертмейстер
заперечення	концертування
заслужений діяч мистецтв	координація
заспівувач	кордебалет
затримання	корекція
захоплення	корифей
збільшення	котильйон
звукозапис	краков'як
звукоряд	крещендо
звукоутворення	ксилофон
ідіофони	кульмінація
ізоритмія	куяв'як
іконографія	маестро
імітація	мажорність
імпресаріо	майстерність
імпресіонізм	мандоліна
імпровізація	мелодекламація
інвенція	мелодія
інверсія	мелодрама
індивідуальність	менестрель
інтеграція	мікроінтерваліка
інтерація	містерія
інтеріоризація	моделювання
інтерлюдія	мюзик-хол
інтермедія	мюзикл
інтермецо	навіювання
інтерпретація	наслідування
інтерференція	народнопісенний
інтонація	натхнення
інтродукція	незакінчена арія
ірадіація	неокласицизм
каденція	неоромантизм
какофонія	неофольклоризм

нотографія  
нюанс  
нюансування  
обдарованість  
обертони  
облігато  
одноголосся  
опера-балет  
оперета  
ораторія  
оркестрина  
орферіон  
орфоепія  
осаяння  
па-де-труа  
пантоміма  
партитура  
пасакаля  
пасп'є  
пастораль  
перкусія  
піанісимо  
пів рояля  
полігармонія  
прем'єра  
пюпітр  
радіоовлення  
рапсодія  
реверберація  
ревью  
реквієм  
ремінісценція  
репертуар  
розспівування  
рок-культура  
рондонья  
рок-н-рол  
сальтарело

севільяна  
сегіділья  
селективність  
симультанність  
синестезія  
сициліана  
сольфеджіо  
співзвуччя  
стакато  
страмбото  
сугестія  
тальянка  
тарантела  
тезаурус  
темперація  
тірольєн  
тордьйон  
тріодь  
увертюра  
уявлення  
фісгармонія  
флюгель  
фолк-рок  
фонізм  
фортеп'яно  
фортисимо  
фуруйя  
ф'южн  
хейрономія  
хормейстер  
церемоніал  
чарльстон  
чонгурі  
шансоньє  
шульверк  
юбіляція  
язичок

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко О., Тищенко О. Українська мова: правопис у таблицях, тестові завдання : навчальний посібник для підготовки до ДПА та ЗНО. Київ : Книголав, 2020. 200 с.
2. Ажнюк Б., Стріха М. Про нову редакцію українського правопису. *Літературна Україна*. 2018. № 30. С. 7.
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 457 с.
4. Баранчук, О. Правопис НЕ з дієсловами:[ урок української мови]. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 2. С. 47–48.
5. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. К. : Вища школа, 2005. 270 с.
6. Безпояско О.К., Городенська К.Г. Морфеміка української мови. Київ : Наук. думка, 1987.
7. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. Київ : Либідь, 1993.
8. Бондар О. І., Карпенко Ю. О, Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Лексикологія. Лексикографія : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 354 с.
9. Бондар О. І., Карпенко Ю. О., Микитин-Дружинець М. Л. Сучасна українська мова : Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. К. : ВЦ "Академія", 2006. 368 с.
10. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : Перун, 2003. 896 с.
11. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. К. : Рад. шк., 1984. 160 с.

12. Глазова О. П. Українська орфографія: навч. посіб. Х. : Веста : Видавництво "Ранок", 2008. 384 с.
13. Глазова О. П. Українська пунктуація: навч. посіб. Х. : Веста : Видавництво "Ранок", 2006. 352 с.
14. Головащук С. Правописний словник. К. : А.С.К., 1999. 607 с.
15. Головащук С. І. Складні випадки наголошення : Словник-довідник. К. : Либідь, 1995. 192 с.
16. Головащук С. І. Словник наголосів. К. : Наук. думка, 2003. 320 с.
17. Голосовська Г. Г. Українська мова для всіх : навч. посібник. Рек. МОН, 2-ге вид., випр., доп. К. : Академія, 2015. 208 с.
18. Голуб Н. Основні принципи української орфографії. *Диво Слово*. 2016. № 10. С. 24 - 28.
19. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія / за редакцією М. І. Голянич. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
20. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 7-8. С. 45–48.
21. Городенська К. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 4. С. 23–25.
22. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. : Наголошення слів Великдень – Великодня. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 2. С. 12–13.
23. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 4. С. 25–26.



24. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 5. С. 11–13.
25. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 12. С. 13–15.
26. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів : [вживання сполучників, а також про неправильність вживання слова "посадка"]. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 3. С. 23–24.
27. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 4. С. 27–28.
28. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 7-8. С. 41–42.
29. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів : [назви осіб за професіями]. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 10. С. 14–15.
30. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів : [відмінювання присвійних прикметників. Відмінювання числівників]. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 9. С. 33–34.
31. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів : [власних назв іншомовного походження].

- Українська мова й література в школах України*. 2019. № 3. С. 15–16.
32. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 4. С. 19–20.
33. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 7-8. С. 35–36.
34. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення: [рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів]. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 10. С. 20–21.
35. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення: [рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів]. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 11. С. 28–31.
36. Городенська К. Українське слово у витоках сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 28–29.
37. Городенська К. Українське слово у витоках сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 3. С. 28–29.
38. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 6. С. 20–21.
39. Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. *Українська термінологія і сучасність: збірник наукових праць*. Вип. IV. К. : КНЕУ, 2001. С. 11-14.

40. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 1. С. 22–23.
41. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2016. № 2. С. 25–26
42. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 5. С. 17–18.
43. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 7-8. С. 58–61.
44. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів / К. Городенська. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 12. С. 23–26.
45. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення: [рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів]. *Українська мова й література в школах України*. 2015. № 6. С. 18–22.
46. Городенська, К. Українське слово у вимірах сьогодення. Рекомендації з найскладніших уживань та проблемного правопису слів. [вставне слово і сполучник зокрема]. *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 5. С. 16.
47. Громик Ю. В. Український правопис: навч. посібник. К. : Кондор, 2018. 166 с.
48. Данильчук Д. В. Український правопис : тексти лекцій. К. : ВПЦ "Київський університет", 2013. 60 с.

49. Задорожний В. Як зі свят-вечора зробили святвечір. *Диво Слово*. 2015. № 12. С. 29–31.
50. Зміни в українському правописі. *Українська мова та література*. 2018. № 21–22. С. 6–7.
51. Зміни до правопису. 3 червня 2019 року фінальний текст нової редакції "Українського правопису" опублікували на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки та Національної академії наук. *Освіта України*. 2019. № 23. С. 1, 9.
52. Івченко А. О. Орфографічний словник української мови. Х. : Фоліо, 2001. 527 с.
53. Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ : Довіра, 2004. 284 с. (Словники України).
54. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови. Київ : Наук. думка, 1998.
55. Коваленко О.В. Підготовка до тестування з української мови для старшокласників та абітурієнтів. Частина II. Київ : 2017. 79 с.
56. Коваленко О.В. Підготовка до тестування з української мови для старшокласників та абітурієнтів. Частина I. Київ : 2017. 80 с.
57. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ : Либідь, 2001. 312 с.
58. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті вислови в українській літературній мові. Афоризми. Літературні цитати. Образні вислови. Київ : Вища школа, 1975. 336 с.
59. Козачук Г. О. Українська мова: Практикум. Київ : Вища школа, 1998.
60. Козачук Г. О. Українська мова : практикум : навч. посіб. : [2-ге вид., перероб. і доп.]. К. : Вища школа, 2008. 414 с.
61. Козачук Г.О., Шкурятяна Н. Г. Практичний курс української мови : навч. посіб. К. : Вища шк., 1994. 367 с.

62. Коломієць М. П., Регушевський Є. С. Короткий словник перифраз; [за ред. М. М. Пилинського]. Київ : Рад. шк., 1985. 152 с
63. Культура фахового мовлення : навчальний посібник / за ред. Н. Д. Бабич. Чернівці : Книги — ХХІ, 2006. 496 с.
64. Кульчицька Г. Пропозиції щодо правопису українських синонімів латинописних назв мінералів. *Мінералогічний збірник*. Львів, 2017. № 67 (Вип.1). С. 90–100.
65. Лінгвістичний аналіз: Практикум. навч. посіб. / за ред. Г. Р. Передрій. К. : Видавничий центр "Академія", 2005. 256 с.
66. Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 2004. С. 23–37.
67. Мельникова Д. Разом, окремо та через дефіс. Написання прислівників. Конспект уроку, 7-й клас. *Українська мова та література*. 2018. № 23-24. С. 13–17.
68. Омельчук О. Наукове і ненаукове в проекті нової редакції українського правопису 2018 року. *Українська мова й література в школах України*. 2018. № 11. С. 3–6.
69. Омельчук С. Прийменники через і з у складі слівформ на позначення дефісного правопису слів. *Українська мова*. 2017. № 1. С. 66–76.
70. Омельчук С. Статус порушення позиційного чергування. *Дивослово*. 2017. № 11. С. 7.
71. Омельчук С. Функціонування в сучасній українській мові прийменниково-іменникових конструкцій на позначення дефісного написання слів. *Дивослово*. 2016. № 5. С. 21–26.
72. Пазяк О. М. Українська мова. Практикум : навчальний посібник / О. М. Пазяк, О. А. Сербенська, М. І. Фурдуй, Л. Ю. Шевченко. Київ : Либідь, 1990. 343 с.
73. Панчик Р. Букви **-н-** і **-нн-** у прислівниках. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 5. С. 31–33.
74. Передрій Т. Складні випадки правопису великої літери. *Дивослово*. 2017. № 5. С. 24–26.

75. Пономарів О. Український правопис – повернення до національних засад. *Українське слово для всіх і для кожного* / О. Д. Пономарів. К., 2012. С. 310–316.
76. Пономарів О. Український правопис : ілюзії і дійсність. *Слово Просвіти*. 2018. № 35. С.3.
77. Проект, пів Києва, онлайн та фемінітиви. Що там у новій редакції правопису? *Українська мова та література*. 2019. № 6. С. 32–38.
78. Скопненко О. Український правопис – сьогоднішня. *Казна України*. 2019. № 4. С. 31–34.
79. Словник української мови / В. В Німчук та ін.; відп. ред. В. В. Жайворонка. К. : ВЦ «Просвіта», 2012. 1320 с.
80. Словник фразеологізмів української мови / [уклад.: В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наук. думка, 2008. 1104 с. (Словники України).
81. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ. К. : Вища шк., 2003. 430 с.
82. Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Київ : Либідь, 1997. 543 с.
83. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. К. : Либідь, 1997. 400 с.
84. Тоцька Н. І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоєпія, графіка, орфографія. К. : Вища школа, 1981. С.142-151.
85. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови: Близько 2 500 виразів. Київ : Освіта, 1998. 224 с.
86. Українська мова: практикум: навч. посіб. / Пазяк О. М., Сербенська О. А., Фурдуй М. І., Шевченко Л. Ю. К. : Либідь, 2000. 384 с.
87. Український правопис / Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України, Ін-т укр.. мови НАН України. К. : Наукова думка, 2019. 288 с.

88. Фаріон І. Проєкт правопису 2018 – дитя компромісу : і вашим і нашим. *Слово Просвіти*. 2018. № 36. С. 4–5.
89. Хом'як І. Компетентнісний підхід до навчання правопису української мови. *Українська мова й література в школах України*. 2017. № 11. С. 17–21.
90. Шаруділова Л. Фонетика. Орфографія. Графіка. Орфографія. Узагальнення й систематизація знань. *Українська мова та література*. 2019. № 4. С. 22–26.
91. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Практикум з української мови : Модульний курс : навч. посіб. К. : Вища школа, 2006. 326 с.
92. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: модульний курс : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2007. 364 с.
93. Шкурятяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: модульний курс : навч. посіб. К. : Вища школа, 2007. 823 с.
94. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. К. : Видавничий центр "Академія", 2004. 408 с.
95. Щасна Н. І. Правопис слів іншомовного походження. Конспект уроку. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2015. № 16-18. С. 53–56.
96. Ющук І. П. Практикум з правопису української мови : [4-те вид.]. К. : Освіта, 2000. 254 с.
97. Ющук І. П. Українська мова : підручник для студ. філол. спец. вищих навч. закл. Київ : Либідь, 2003. 640 с.
98. Ющук І. П. Українська мова : підручник: [3-те вид.]. К. : Либідь, 2006. 640 с.
99. Ющук І. П. Уроки української мови (підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання). Київ, 2009. 194 с.

### *Електронні ресурси*

1. Блог професора Пономарева [Електронний ресурс]. URL: [www.bbc.com/ukrainian/topics/ponomarov](http://www.bbc.com/ukrainian/topics/ponomarov) .

2. Всесвітній словник української мови [Електронний ресурс]. URL: [www.uk.worldwidedictionary.org](http://www.uk.worldwidedictionary.org) .
3. «Ізборник» – Історія України IX-XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації [Електронний ресурс]. URL: [www.litopys.org.ua](http://www.litopys.org.ua) .
4. Лінгвістичний портал [Електронний ресурс]. URL:[www.mova.info](http://www.mova.info).
5. Мова – ДНК нації [Електронний ресурс]. URL: [www.ukrmova.in.ua](http://www.ukrmova.in.ua).
6. Нова мова. Підручники та словники [Електронний ресурс]. URL: [www.novamova.com.ua](http://www.novamova.com.ua) .



Навчальне видання

*Іванишин Наталія Ярославівна*

**Українська мова (для студентів закладів фахової  
передвищої освіти)**

*В авторській редакції*

Підписано до друку

Формат

Друк: підприємець Голіней О.М.  
м.Івано-Франківськ, вул. Галицька, 128  
тел. (0342) 58 04 32, +38 050 540 30 64  
папір офсетний, друк цифровий,  
підписано до друку